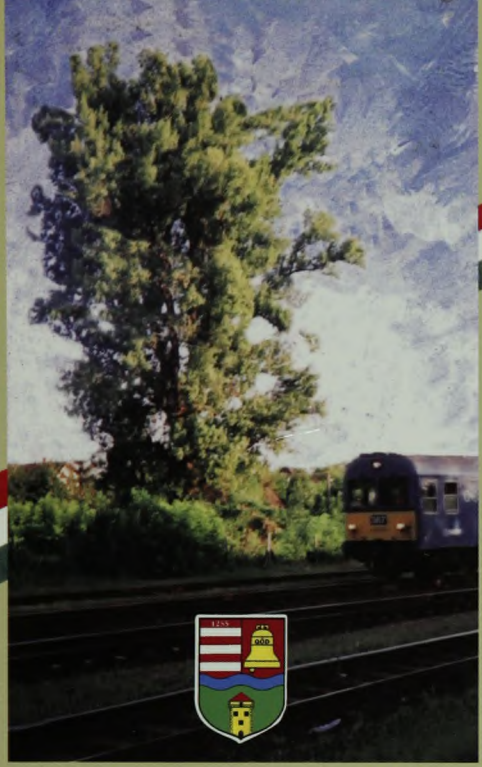

2010 GÖDI ALMANACH

Göd történetének XV. kötete

GÖDI ALMANACH 2010

GÖD TÖRTÉNETÉNEK XV. KÖTETE

Gödi Almanach
Fejezetek Göd történetéből

Szerkesztők:
Bátorfi József, Gyüre János, Pártos Judit, Láng József
Nagyréti Tamás, Vizváry Vilmos, Volentics Gyula

Borítóterv és illusztráció:
Nagyréti Tamás

Fénymásolatok:
Bogdányi Béla, Molnár Jenő

Nyomdai előkészítés:
Kapuszta Attila

A dolgozatokat összegyűjtötte:
Bátorfi József

Kiadja:
© Göd Város Önkormányzata

ISSN 1218-1846

Nyomtatás:
Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác

Tartalomjegyzék

Markó József
Köszöntő 5

Bátorfi József
A kör bezárult 7

Dr. Bognár László
Az ész és kard előzködés 15

Bátonyi Pál
A Wattay család és Göd 25

Meszlényi Zoltán
Boldog Meszlényi Zoltán
XX. századi vértanú emlékezete 36

Horváth Lajos
Gödi határjárások a XVIII. század első felében 42

Vass Dániel
Dunai Mappáció 1826 Göd 48

Láng József
Göd pusztai iskoláról 59

Csurka István – Rákosy Gergely
Kincsem 73

Gyüre János
Nemeskéri-Kiss Géza 79

Pártos Judit
Kettőezerkilenc 90

Volentics Gyula
Nyaraljon a gödi Duna-parton!
– anzixok a múlt század harmincas éveiből 96

Széli Ferenc
Göd, vasút, hadseregek 127

Bátorfi József
Elmentek mind 139

Nagyréti Tamás
Elsárgult képek, emlékek...
Katonasors **154**
Távházasság **161**
Seress Albertről **163**
Gerédy Laci **167**
Láng József
A Kneisl iparos család Felsőgödön **173**
Kovács György
Kovács Mihályról és családjáról **181**
A Steinberger (Szerdahelyi) családról **195**
Balázs István
Egy iskolai napom 1945-ben **205**
Czadró József
Szobrok Szalontán,
avagy merjünk kicsik lenni **211**
Pálosi Éva
1945. június – 2010. április **217**
Antal György Bálint
Gödi ki kicsoda? Hlavács József **225**
Lukács István
Egy gödi polgár élete **229**
Schiller László
Magyarok imája **247**
Antal György Bálint
A Mozgáskorlátozottak Pest Megyei Egyesülete
Gödi szervezetének élete 1998–2000-ig **248**
Vizváry Vilmos – Báli Péterné
És éneklik a BÁRÁNYNAK énekét.
A „Gaude" első dekádja **289**
Kecskés Krisztina – Tóthné Barcs Ágnes
A Violin Alapítvány története 2005–2010 ..... **372**
A Gödi Almanach szerkesztőinek rövid életrajza **375**

Tisztelt Olvasó!

A kötet, amit Ön a kezében tart, a tizenötödik Gödi Almanach. Talán senki nem volt a sorozat elindítói között, aki hitt volna abban, hogy kifogyhatatlanul jönnek majd az emlékek, jelentkeznek a megfáradó írók és szerkesztők követői, és az Almanach önálló életre kel. Göd város önkormányzata támogatta eddig is anyagiakkal a megjelentetést, de ez nem lett volna elég az írók és szerkesztők önzetlen és elkötelezett munkája nélkül. Polgármesterként már ötödik alkalommal írom a bevezetőt, ez a mindenkori polgármester megtisztelő lehetősége, hogy lesz-e módom folytatni, az majd kiderül a jövő évi kiadásból. Évről-évre kérdeztük egymástól, írható-e még valami új, valami érdekes , az olvasót érdeklő történet a település elmúlt éveiből, lesz-e még anyag a következő évi megjelenéshez. Az előző kiadásban maga Bátorfi József úr is az esetleges befejezés lehetőségét jelezte, gondolom csak próbaképpen, hogy legyen lehetőségünk a bíztatásra, ne késlekedjünk a támogatással. Látva ezen könyv terjedelmét, érdekes témáit, avatott szerkesztőit és íróit, biztosak lehetünk abban, a Gödi Almanachot nem lehet befejezni. A régmúlt mellett megjelenik a közelmúlt, az idősödő írók mellett megjelentek a fiatalabbak, a bővülő város és annak szaporodó lakossága újabb témákat hoz a felszínre.

2010. fontos év az ország életében. Az országgyűlési választásokat követően jó esélyünk van arra, hogy az ország kilábaljon a morális válságból. Ősszel önkormányzati választások is lesznek. Bízom abban, hogy a leendő döntéshozók az eddigiekhez hasonlóan szívükön viselik majd az Almanach sorsát, biztosítják annak függetlenségét. Az Almanach pedig az marad, ami eddig is volt: a civil szféra egyre bővülő közös emlékezete, rácsodálkozás az előttünk élők mindennapi dolgaira, tetteire, életére.

És végezetül szeretném felhívni a figyelmet a Hagyományteremtő Klub munkájára, amely a Gödre beköltözött sokszínű lakosság szülőföldi hagyományait, szokásait színvonalas előadásokon mutatja be az érdeklődő hallgatóságnak. Szervezője Ther Jánosné, fővédnökei Dr. Benedek Csaba és Dr. Bajnógel József. Az ott összegyűlt ismereteknek, írásos anyagnak, előadásoknak is az Almanach lehetne az egyik avatott megőrzője. A másik pedig a régi jogos igény, a helytörténeti állandó kiállítás, melynek létrehozása a következő évek egyik fontos feladata számunkra.

Markó József
polgármester

BÁTORFI JÓZSEF

A kör bezárult...

Még néhány hónap és ötvenöt éve lesz annak, hogy Vekerdi József egyetemi tanárom kiosztotta a szakdolgozati témákat. Sőt! El is vitt a tudományok fellegvárába a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Könyvtárába, ahol bemutatott a könyvtárosoknak, rájuk bízott, de egyben nekem is megmutatta, hogyan kell a roppant katalógusban boldogulni.

Később is meglátogatott bennünket munka közben, ugyanis a tankörből ketten láttunk ott munkához és a perzsa nyelvhez.

Már benne jártunk jócskán az őszben, amikor a véletlen közbeszólt. Először, de nem utoljára a Gödi Almanach tizenöt kötetének összeállítása során.

Egy katalógusfiók kihúzásakor a rúdra fűzött lapok ott nyíltak szét maguktól, ahol Göd neve mosolygott rám és egy dátum: 1805!

Szüleim, nagyszüleim, rokonaim elbeszélései a Nemeskéri-Kiss uradalomban 1900-tól, 1940-ig tartó időszak alatt történtekre terjedtek ki. Számomra ez a szakasz volt az idők kezdete. Előtte semmi!

De mi történt 1805-ben Gödön? Ezzel kezdtem 1994-ben az első Gödi Almanach kötetet.

Az előbukkant katalóguslap idézi a „Hazai Tudósítások" című lap 1806. augusztus 23-i cikkét:

„Harang

lehetetlenség, nem örvendeznie az érzékeny Hazafinak, midőn tapasztalja a nemes törekedést, mely a Nemzet és Hazai nyelv méltóságát némi-neműképpen felemelni iparkodik olyan tárgyakra nézve, milyetének ekkorig a Polgároknak figyelmetlenségeiket akármi vigyázatlanságból fel nem ébresztették. Nyolcz századoktól fogva idegen szavaknak terhök alatt gyűjtötték össze harangjaink a Magyar városoknak, faluknak, és pusztáknak áhítatos lakosait anélkül, hogy valakinek eszökbe ötlött volna ezen idegen dolgokat kellemesebb sajátjainkkal felcserélnie: most már hála az Ég Urának! Ebben is bölts változást kezd behozni a Magyarhoz illő buzgóság. Nem rég készült Budán illyen magyar reáírással:

NEMES MAJERFY JÓZSEF, SZÜLETETT SPECKNER ANTÓNIA HITVESÉVEL JÓZSEF KAROLINA ÉS PAULA FERENC MAGZATJAIKNAK KISDEDSÉGEKBEN NEMES PEST VÁRMEGYÉNEK GÖD TÁGAS PUSZTÁJÁN AZ ELTERJEDT MUNKÁSOKNAK ÖSSZEHIVATÁSOKRA 1805.

A cikk írója még hozzáfűzte: „Szüljön ez nemes példa több hasonló példákat."

A harang 1944. novemberében veszett el. Az uradalom egy volt alkalmazottja szerelte le a tankárok ásása idején. A harang ugyan elveszett, de címerünkben túl él minden időt.

1955-ben még azt hittem, talán valamilyen alkalmazottja volt a Grassalkovics uradalomnak Mayerfy József, így is írtam le az 1960-as évek elején is, amikor a Hazafias Népfront helyi szervezetének felkérésére megírtam először Alsógöd monográfiáját a kezdetektől a II. világháború befejezéséig. Ami azután követekézett, már más valaki, aki a napi politikában jártasabb volt, írta meg.

A Gödi Almanach 1999-es, ötödik kötetében Gyüre János szerkesztő vetette papírra a „Mayerfyak három nemzedéke" című dolgozatában a nagy család történetét. Iskolai tankönyvekben kellene láttatni akár ma is, milyen egy igazi alkotó, önzetlen család minden tagja. Nem véletlen, hogy maga Wesselényi Miklós mutatta be Mayerfy Józsefet a legnagyobb magyarnak, Széchenyi Istvánnak. Csodálatos, megrendítő olvasmány. Számomra egyen-

értékű azzal az írással, amely Dr. Varasdy Sándorné, született gróf Zichy Henriette elbeszélése alapján jelentettünk meg ugyancsak az 1999-évi kötetben.

A kérdés: hogyan zárult be a kör?

A 2010-es, azaz az idei kötetben fiatal szerzőnk, Vass Dániel geográfus, – aki az elmúlt évben és a 2004-évi kötetben is örömet okozott azoknak, akik kedvelik a gödi Dunapartot – elhozta szakdolgozatát. Címe „Dunai mappáció Göd 1826.".

A Duna és közvetlen környezetének felmérését még Mária Terézia majd II. József is gazdasági és hadászati szempontból sürgették, ám az igazi, egységes elvek alapján végzett munka 1823 és 1845 között valósult meg Vásárhelyi Pál és Huszár Mátyás irányításával.

A gödi szakaszt 1826-ban Zsitnyán János „képlő" végezte. 1826. július 27-én jegyezte fel: „Göd pusztának minden Részei szépségjöket és javításokat köszönhetik Nemes Mayerfy Josef úr szorgalmának, aki minden iparkodását java ideit és költségeit arra fordította, hogy mostoha helyeit ezen pusztának használhatóvá tegye." Zsitnyán fel is sorolja a kúriát és a „tselédek" egészséges lakásait. Ezekről Grassalkovics – úgy tűnik – megfeledkezett. A felsorolás után Zsitnyán sajnálkozva írja: „Ezen nevezetes férfiút a halál elragadta és az „úri családja" érdemlett emlékoszloppal meg is tisztelte a gödi „szűröskerti temetőben".

Az emlékoszlopot az elmúlt évtizedben többször is ledöntötték. Ma újra áll. Még mécses is világít rajta a halottak napján.

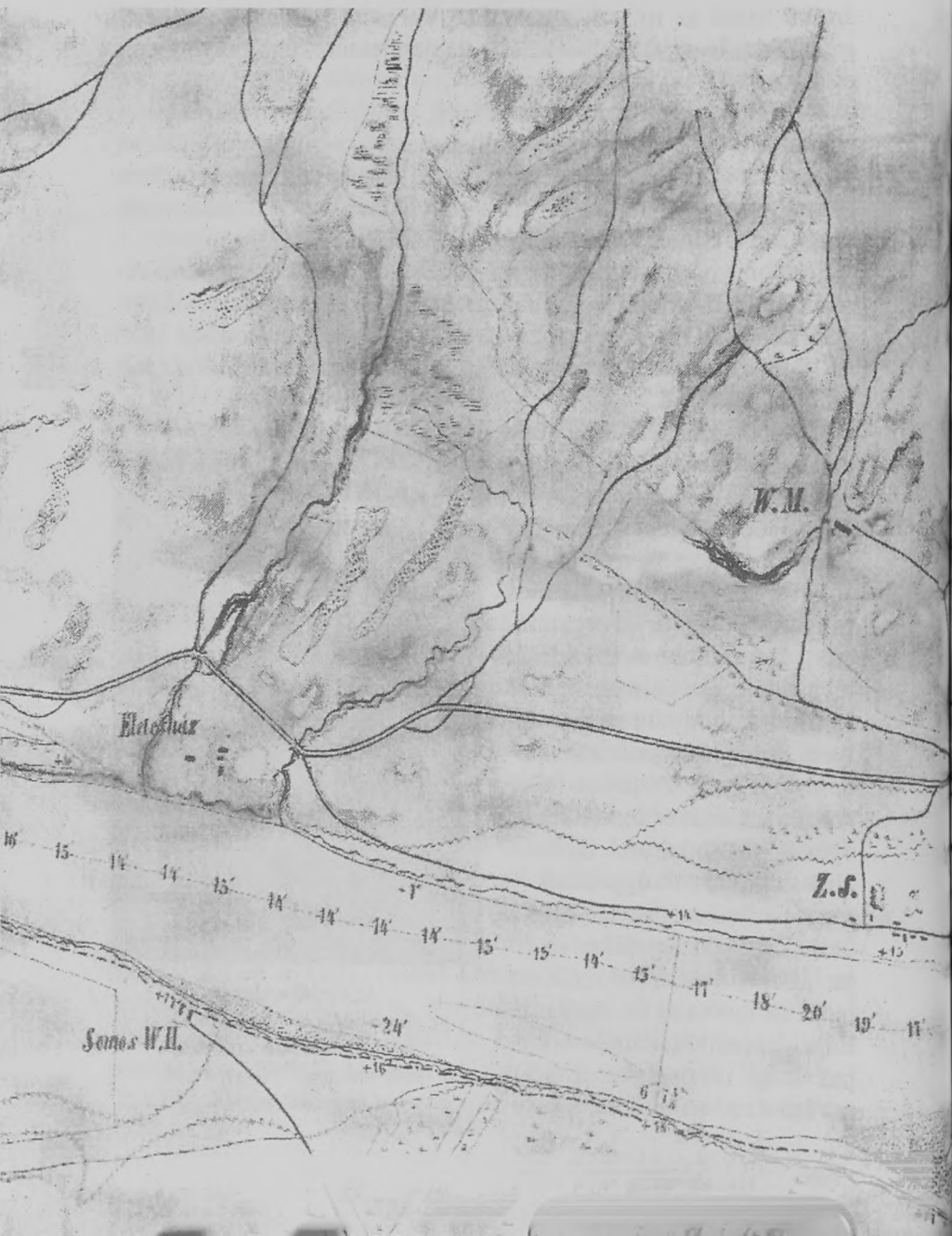
W.M.
Elatoház
Z.S.
Somos W.H.

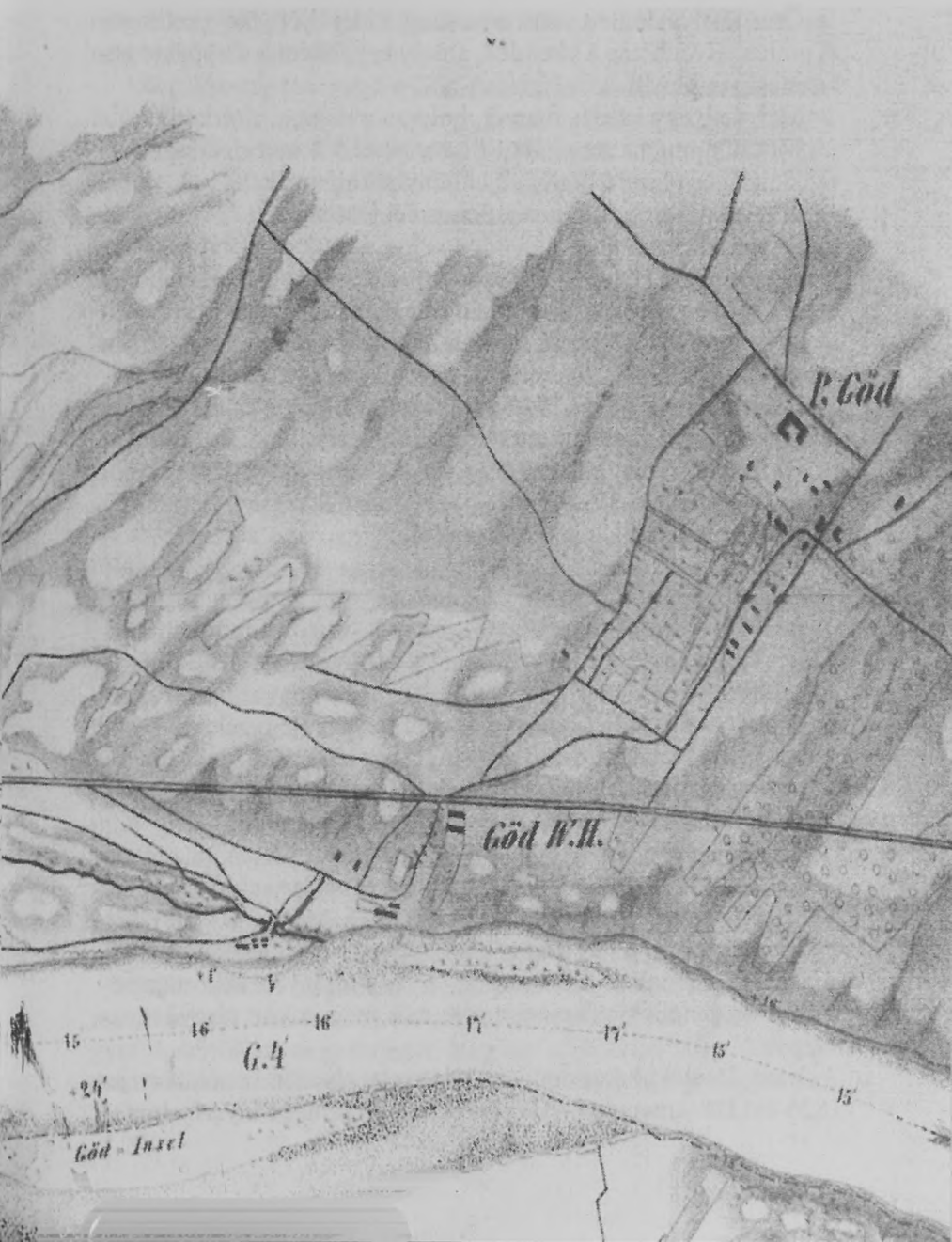
P. Göd
Göd W.H.
G.4
Göd - Insel

Ötvenöt évet kellett várni arra, hogy kiderüljön: Nevezetes gödi emlékhely lehetne a síremlék, amely egyébként a mappáció nevezetes pontján áll.

Már csak egy kérdés maradt, hol van a mappa, a térkép?

Kiderült, hogy a sorozatból Budapesttől Vácig terjedő szakasz minden ismert és elérhető gyűjteményből hiányzik.

Itt tartottunk, amikor a véletlen ismét jelentkezett és a kezünkre játszott.

Lakásomhoz közel, ma a harangról elnevezett utcában lakott a négy éve százéves korában elhunyt Kiss Imréné, Juszti néni, akit ma is gyakran látogatja leánya Kati, az országút menti temetőben, virággal a kezében. Ilyenkor a mi portánk előtt halad el. Most becsöngetett. Hozott egy 1925-ből származó különleges, vízügyi térképet amely a fent említett térséget ábrázolja. Szót szó követett és megígérte – mert hallott róla a férje révén – hogy van valahol 1826-os mappációs térkép. Meg is szerzett és el is juttatott egy másolatot. Íme mellékletként bemutatjuk.

A kör így zárult be.

A 2010-es kötet szerkesztésekor is követtük alapelvünket: A dicsőség vagy gáncs a szerzőket illeti. Nincs és soha nem is volt felhatalmazásunk cenzúrára, tartalmi beavatkozásra.

A témák időrendjét követve az idei tartalomjegyzékünk a következő: Dr. Bognár László az ősrégi nevelési módszerekről ír,

Bátonyi Pál a Wattay család és leszármazottainak gödi vonatkozásait tárja fel,

Meszlényi Zoltán nagybátyját, Meszlényi Zoltán püspököt, annak életútját mutatja be, akit csaknem ötven évvel halála után, 2009-ben avattak boldoggá,

Horváth Lajos a XVIII. sz. első felében végzett gödi határbejárásokról számol be a „regeszták", vagy ahogyan akkortájt nevezték a „metáliák" alapján, a tőle már megszokott tárgyilagossággal,

Vass Dániel doktorandusz dolgozata elvezet bennünket az 1826-évi Dunamente feltérképezéséhez és Nemes Mayerfy József

reformkori magyar gazdálkodóhoz, annak cselekedeteihez és még meglévő síremlékéhez.

Láng József szerkesztő a Göd-pusztai iskola történetét dolgozta fel 1868-tól.

Csurka István – Rákosy Gergely „Kincsem" című írása korábban az „Így, ahogy vagytok" című könyvben jelent meg. Dr. Bognár László közbenjárásával kaptunk engedélyt a közlésre. A dolgozatra eredetileg Sáfrán Edina könyvtárvezető hívta fel a figyelmet. Köszönjük!

Gyüre János szerkesztő művének címe: „Nemeskéri Kiss Géza", Nagyon gazdag életpályát ismerhetünk meg,

Pártos Judit szerkesztő összegyűjtötte az elmúlt esztendőben bekövetkezett nevezetes évfordulókat, Göd világából,

Volentics Gyula tolla nyomán egy csaknem száz évvel ezelőtti gyönyörű, kellemes üdülő övezet képe tárul elénk,

Széli Ferenc új szerzőnk a katonai pályát választotta, ma is aktív és akinek a pontos, fegyelmezett férfi magatartásra nagyapja több évtizedes vasúti szolgálata adta a mintát,

Bátorfi József a százhatvannégy éves magyarországi vasutakról, a gödi vasutasokról és egy legendáról emlékezik,

Nagyréti Tamás szerkesztő, aki egyben grafikus művészünk cikke, az „Elsárgult képek, emlékek" a XX. század közepének hangulatát idézik.

Láng József a felsőgödi Kneisl családról,

Kovács György Kovács Mihályról és annak családjáról, valamint a Steinberger (Szerdahelyi) családról ír,

Balázs István cikkéből az ifjúság derűje árad, ám annak aki sorstársa volt, annak dermesztő a kép: az átélt front, a háború után a pusztulás, a községet kettészelő tankárok, a nyomor, a fagyoskodás és éhezés, de a talpra állás vágya is kicsendül soraiból,

Czadró József most nem a Kárpátokon túlról, a csángó magyarokról hozott hírt, hanem csak 12 kilométerre Keletre a mai magyar határtól, a negyvenezer magyar szót tudó nagy költőnk Arany János szülővárosában járt. Amit látott nehéz gondolatokat ébreszt,

Pálosi Éva az 1945. júniusában kisgyermekként átélt eseményeket írja le,

Antal György Bálint az alsógödi iskola néhai igazgatóját, Hlavács Józsefet méltatja,

Lukács István, ahogyan írja, ő csupán egy gödi polgár, de mi tudjuk, hogy az egyetlen, aki önzetlenül a legmagasabb szintű kulturális élménnyel tudja gazdagítani az arra szomjazókat,

Schiller László körülnézett, elgondolkodott és szerelmes versei után most egy ima megírására kapott késztetést, ihletet. Aggódik Hazánkért népünkért.

Antal György Bálint, aki elnöke a Mozgáskorlátozottak Pest megyei Egyesülete Gödi Szervezetének 1998 óta, erről és tevékenységük eredményeiről számol be, sok-sok fotóval és illusztrációval,

Vizváry Vilmos – Báli Péterné a gödi Gaude énekkar fennállásának 10. évfordulóját ünneplik – velünk együtt.

Kecskés Krisztina – Tóthné Barcs Ágnes a Violin Alapítvány első öt évéről ad képet.

A kötet végén az eddigi írások, dolgozatok gondozói és nem egyszer írói életpályájával ismerkedhetünk meg.

A magam részéről köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik munkámat segítették, írásaikkal felkerestek, fotókat, térképeket bocsátottak rendelkezésünkre.

Bízom abban, hogy nem okoztunk csalódást támogatónknak Göd város Önkormányzatának.

DR. BOGNÁR LÁSZLÓ

Az ész és kard előzködés

Elméleti és gyakorlati vizsgák az oskolában

Őseink minden cselekedetüket megszentelve, kultikusan végezték. Számukra a művészet, a zene, a szép tárgyak alkotása, a vetés, a szántás éppen úgy kultusz és misztérium volt, mint az emberben meglévő arany-mag kiművelése, a gyermeknevelés. Tevékenységüket a ciklikus és szakrális idő határozta meg.

Varga Csaba szerint a régiek az iskolát oskolának ejtették. Az „iskal" lefoglalást, lekötöttséget jelent, az „iskolás" pedig lekötöttet, foglalkoztatottat jelent. Az oskolában töltött idő nem pihenés, mert ott előírások szerint kell cselekedni Az előzködés pedig magát a vizsgát jelentette. Őseink a képzéseken részt vevő tanulókat papoknak, azaz „beszélést tanulók"-nak neveztek. Az ész és kard előzködés őseinknél a szellemi és a gyakorlati vizsgákat jelentette.

Őseink nevelési eszménye: a szakrális személyiség kinevelése

Eleink nevelési törekvése

Az archaikus kultúrák emberei úgy gondolták, hogy a közösséget az aranykorban egy ősi erő tartotta össze, mely isteni erő azonban az idő múlásával megfogyatkozott. Ezért az újabb felnövekvő generációk szent kötelessége, hogy megújítsák, megerősítsék a közösségnek ezt az állapotát és a vele kölcsönhatásban álló kozmoszt. A hagyományátadás célja a kezdetek szakralitásának a megerősítése és a kozmosszal fennálló bensőséges viszony helyreállítása. Ezt a mindenkori tanfejedelem irányította.

A nevelési eszmény emberkép, az az emberkép, amelyet a nevelésen átjutott emberről magunkban hordunk. Jung szerint „a legjobb nevelési vagy kezelési eredményt ott érjük el, ahol a tudattalan dolgozik velünk, azaz beavatkozásunk célja a tudattalan fejlődési irányával egybeesik, s megfordítva, módszereink ott mondanak csődöt, ahol a természet nem jön segítségünkre."[1]

Az ókorban a nevelési eszmény a kínaiaknál a „csün-ce" – a tökéletes ember, Babilonban a „dupsarru" – az emberséges írnok, Indiában a „risi" – a szent ember, a görögöknél a „kalokagatia" – az ép testben ép lélek.

Elődeink merőben más eszményt állítottak fel. Eszményük valójában értékkategória, de értéktartalmát nem valamely filozófiai eszmerendszer adja, hanem az élet és az emberi természet valósága. Őseinknél a nevelési eszmény a szakrális személyiség kimunkálása volt, A szakrális személy az, akiben megvan mindazon képesség, készség és tudás, amely a szakrális valóság zavartalan működtetéséhez szükséges.

A tanfejedelem

A Tanfejedelem az egész nép nevelését és oktatását irányította minden tudományban és minden szakmában. A tanfejedelem feladata volt az is, hogy rója népe történelmét, és azt mindig küldje meg az „Élet Templomának".

Jelképesen az égi tan továbbadása, a tan terjesztése – a tan árasztása – a tanár által történik.

Az Ős-Tant (Istent) legjobban ismerő tanfejedelem mindig az előzködésekben a legokosabb, legerősebb szellemi képességű (karéj-fokozatot elért) beavatott lett. Eleinte csupán a papi képzések folytak (harsány, bács, borus), de később a tárkány-, az arvis- és lovasképzéseket is bevezették.

A tanfejedelem irányításával négyévenként tárkányképzést, ötévenként fejedelemképzést, húszévenként beavatott képzést tartottak. A három ágazati képzés minden huszadik évben találkozott.

Álmos maga is táltos és tanfejedelem, ő vezette 880-ban a fiatalok nevelését, amit rajcsúrnak neveztek. Álmos kötelezővé tette egy

idegen nyelv tudását. A legalább öt nyelven beszélő futárt, ha idegen területeken követségben járt, aranypajcát (kézi pálcát) – ami a hun törzsszövetség jelvénye volt – kapott, amely diplomáciai mentességet biztosított számára. Ezt Ázsiában mindenhol elfogadták.

Ifjúsági Fejedelemmé azt avatták, aki szellemi és testi tudásban, ügyességben, a vallási tudományokban és az újjászületés tudományában az előzködéseken győzött A győzelem magában még nem volt elegendő, az Öregek Tanácsának még ellenőriznie kellett, hogy rendelkezik-e a győztes Égi és táltos erővel A legkiválóbbat, az első ifjút az Ifúsági Fejedelem hatalmával ruházták fel. Ő már új ismeretlen területek felderítésére kalandozást is indíthatott. A kalandozások az ifjúság fölös erőinek és harci kedvének a hasznos levezetésére történtek. Ugyanakkor ~ az izgalmak biztosítása mellett – az új szállás, legelők és vadászterületek feltérképezésére is szolgált, és igen hasznos volt a más népekkel való tapasztalatgyűjtés is. A kalandozásokat húszévenként felváltva mind a négy égtáj felé meg kellett indítani. A felderítő rovóknak mindezekről pontos jelentést kellett készítenie.

A katonai szolgálat 20-25 éves korban kötelező volt. A többiek csak baj esetén, a „véres-kard-száguldáskor" a haza védelmében álltak csatarendbe.

A nemzetségek közötti vitás kérdések rendezésére, a rend biztosítására minden érdekcsoport harcosaiból közös hadsereget alkottak. Az érdekellentéti vidékekre küldött seregről azonban a vitázóknak kellett gondoskodniuk. Ez felgyorsította a rendezést, mivel a csapatok élelmezését, kulturális igényét ki kellett elégíteni. Márpedig az ifjú harcosok jó étvággyal bírtak, vetélkedő és szórakozó kedvük is sok kiadással járt.

Oktatás az élet templomában

A vallás és a tudomány háza az ókorban az „Élet Temploma" volt. Ez azonban Szent István idejében már megszűnt, és ismét keletre költözött. Az első nyomon követhető szabír táltosközpont, az „Élet Temploma" a kaukázusi Magyarka városában volt. Az Élet Temploma egy vándorolni kényszerülő beavató központ. Mezopo-

támiából Suruppakba, ezt követően Urukba, Nippurba, Thébába, majd Karnakba került. Egyiptomból Kr. e. 625-ben Ordoszba helyezték át (Kína), ahonnan Kr. u. 430-ban a Kárpát-medencébe, előbb a pilisi Budavárba, majd ismeretlen helyre költözött Ezekben a tudást őrző központokban a szertartásokon kívül tanítás folyt, és itt tárolták a rovásbotokból álló könyvtárat. Itt folyt a jellel született és kiválasztott jelöltek vizsgáztatása, majd beavatása. A képzés folyamán a jelölteknek a vallás tanain kívül rovásírást, számolást, gyógyászatot és asztrológiát kellett tanulniuk.

A beavatottak képzése

A beavatottak képzésére a nagy családok és nemzetségek jelöltjei közül csak az Öregek Tanácsa javaslatával lehetett bekerülni. A beavatott-képzés húsz évig tartott, és előtte már más képzésben is kitűnő eredményt kellett bizonyítania a jelöltnek. Ezt követően az Öregek Tanácsa megállapította, hogy a szellemi, lelki, testi tudásban és ügyességben, a szellemi másvilág, valamint az újjászületés tudományában a jelölt valóban rendelkezik ezzel az ég által felruházott tudással. Ez csak keveseknek adatott meg. Az ősi hiedelem szerint minden ezer töméényből – tízmillió emberből – születik egy beavatott.

Az ősmagyar vallásban a világosság és sötétség harcában 24 fokozat volt, amit „karéj"-jal jelöltek. A 15 karéj fölötti beavatottak nem ehettek húst, nem házasodhattak, sőt maguk még az ehető növényeket sem téphették le. Az intézmények, a próbák, a beavatások mind a mágikus hetes szám jegyében történnek. A 7 karéj fölött született beavatottak képzőhelye volt az „Élet Temploma".

A beavatottak oktatása nagyon komoly, húsz évig tartó felkészítés volt. A tanítás folyamata hat éves ciklusokra oszlott. Az első három ciklust a központban töltötték. Az utolsó ciklusban kötelező volt a vándorút, a tanulmányút. Ekkor a főtáltos segítségével az Élet Templomán kívül kezdték gyógyítani, tanítani és szolgálni a nemzetségüket. 20 évenként jelölték ki a beavatottak egymás közül az Élet Templomában a szent szolgálatot teljesítőket. Ha valaki elhalálozott, akkor a huszonöt fős kegyhelyőrzők közül választottak új

szolgálatost. A hírszolgálatra 5x30 fő futárszolgálatos állt rendelkezésre.

Az Élet Templomában tananyag volt a tűnődés (meditáció) technikájának az elsajátítása. A tűnődésben a tanuló önmagával próbálkozik dűlőre jutni. Ehhez nyugodt, csendes hely szükséges. Ha azonban a szellemvilággal akar kapcsolatot teremteni, akkor speciális helyre, pl. a szent ligetre van szüksége. A tűnődésre alkalmas állapotot „éber alélásnak" nevezték.

Az „éber alélás" állapotába való jutáshoz zsongatásai (hang, dallam), fára, szoborra, felhőre való figyeléssel vezették rá a kezdőket A bácsák (mesterek) a kezdő meditálóknak a felhőolvasást ajánlották. Próbáljon a kezdő tanítvány a felhőkből alakzatokat kiolvasni mindaddig, amíg az alélás állapotába el nem jut. A tűnődést a kezdőknél testi gyakorlatokkal is – gólya-állás, törökülés, mozdulatlan egyensúlyállás – segítették.

A koncentrációt, az összpontosítást, mint fontos képességet az ősi tanítók az „érzékek nyalábolásának" nevezték. Úgy tartották, hogy a test igája és a lélek tűnődése együtt fejlesztik az önmegismerést, a biztonságérzetet és az akaratot

A vizsgáztató bácsa az előzködésen (vizsga) a tanulóknak kérdéseket tett fel az orvostudomány, az etika, a liturgia és a filozófia témaköreiből amelynek anyagát a következőkben ismertetett hét könyv szóbeli áthagyományozása útján kellett megoldani.

Vegyünk egy példát a felebaráti szeretet tana értelmezése témaköréből: „Át kel kelned a sivatagon, és annyi vized van csupán, amennyi csak ahhoz elegendő, hogy átjuss. Az út közepén találkozol egy felebarátoddal, akinek egyáltalán nincs vize. A kérdés: Oszd meg vele a vizet, vagy ne oszd meg? A tanítás azt mondja, hogy egy halottnál a két halott még rosszabb, Itt tehát nem elegendő az a válasz, hogy elfelezné a maradék vizét, mert akkor mindketten meghalnának. Az pedig fel sem merülhet, hogy nem segít. Tehát valami harmadik megoldást kellett a vizsgázónak kitalálnia. Jó válasz például vizet, növényt találni, vagy a hőmérsékleti különbség felhasználásával párát kicsapatni stb.

Az egyik fontos feladat volt a szuggesszió gyakorlása. Ennek gyakorlásakor a jelöltnek meg kellett mérkőznie egy kijelölt

személlyel gondolatban, akinek éreznie kellett a gondolatát. Az Élet Templomában őrizték a szent könyveket, az úgynevezett Oskus-Táblákat, amelyet az oktatásra is felhasználtak.

A fejedelem-rajcsúr

Az elitképzés

Ez az iskola a katonai, a mérnöki és a papi beavatottak ötéves közös képzése volt Fejedelmi ifjúságunk a Káll intézményében nevelődött. Álmos fejedelem idejében a fejedelem a tárkány és a beavatottak képzését közös néven rajcsúrnak nevezte.[2]

A mesterségbeli beavatásban az elit részesült, akik az emberek körében természetszerűleg kisebbséget alkottak, és ők adták a jövő generáció vezetőit. Húszévenként, amikor a beavatottképzés, az ötéves fejedelemképzés és a négyéves tárkány- (bát) képzés összetalálkozott, rendezték meg a Nagysüán lovas- és kocsiversenyt. A Nagysüán ünnepe a fejedelemválasztás ünnepe volt. Ekkor találkoztak az Ujgurföld fiai, a vantói uruki-mani egyház fiai, az avarok bátjai és a magyariak táltosai. Itt minden száz lovasból az első öt kerülhetett a döntő küzdelembe. A győztesek a végzettségüknek megfelelően kapták meg húsz évre a tanfejedelmi, a lovasfejedelmi, a táltosfejedelmi és a tárkányfejedelmi címeket. Például 880-ban Álmos tanfejedelem képezte ki a fejedelmi ifjakból a honfoglaláshoz szükséges vezér, tárkány és beavatott személyeket. A győztes lovas új vitézi nevet és előkelőbb családokból feleséget is választhatott magának.

A gyakorlati előzködést megelőzte a szellemi vetélkedés, melyben a hitvilág, a csillagvizsgálat, monda- és regevilág-ismeret mellett költészeti tehetségüket is vizsgálat alá vették.

Ekkor tartották a vadászati nagy előzködést is, és a 24 legtöbb vadat elejtenek a szokás szerint méltányos kívánságát is teljesíteni kellett.

A 17. században faluhelyen még élt nálunk a pünkösdi lovasversenyek szokása.

„Tavasszal – pünkösd ünnepén – a falusi fiatalemberek ezeken a versenyeken mutatták meg, mennyire ügyesek a lovaglásban, menynyire bátrak, edzettek, milyen az állóképességük, van-e kitartásuk,

testi erejük" Erre utal egy korabeli olvasókönyvben szereplő példamondat: „Nincs olyan agg ló, ki pünkösdben nem hinnyog." Nincs olyan lóaggastyán, bármilyen öreg is, „akit" ne hozna újra lázba az egykor megélt versenyek izmot feszítő izgalma, a friss lábak száguldásának, a rohanás vad hevének, a győzelemért folyó viadalnak boldogító emléke."[3]

A tárkányok (építő tudósok) képzése

Minden nemzetség köteles volt legtehetségesebb fiataljait négyévenként tárkányképzésre küldeni. Először rovásírást, orvostant, lóápolást, kereskedelmi és gazdasági ismereteket és hittani alapismereteket sajátítottak el. Ezt követte a szigorú elméleti és gyakorlati építészeti szakképzés.

A templom-gazdaságokban tartott tárkány- vagy bátképzésben a szakrális építészet tudományát és a kőfaragást tanulták. Védelmi rendszerek, szentélyek és lakóházak hagyományos építési technológiáit sajátították el. A tárkányok a tized, század és ezred települések felépítését végezték.

A fejedelmi székhelyeknél először az alagútrendszereket az alsó világot építették ki, a természeti csapások, valamint az ellenséges támadások kivédésére. Ezt követően a lakóházakat, az állattartáshoz és a földműveléshez szükséges melléképületeket építtették a szigorú (a Feng-suihoz hasonló) szabályokat figyelembe véve. Végezetül a településeken a tanort, a templomot és a papság szállásait építették meg.

A tárkányok a lakóházakat, templomokat mind az ősi tudás alapján építették fel.

A templomokban a belső teret úgy alakították ki, hogy a fényjárás egy egész naptárat működtessen. Az ablakok beállításánál megfigyelték a napsugár esését, és a belső falakra a megfelelő helyekre festették a képeket, vagy oda helyezték a szobrokat. A Nap járása, a fény vonulása így az ezekre kialakított jelekre esve mutatja az időmúlást, és felhívja a figyelmet a jeles esemény (az ünnep) közeledésére. Ezt még a mozgó ünnepeknél (húsvét, pünkösd) is pontosan jelezni tudták.

A tárkányképzés befejezését ünnepélyes ballagással (mesterségbeli beavatással) zárták A ballagási ünnepség először a tárkányképzősöknél terjedt el, mert minden végzős kézművesnek kötelezően vándorolnia kellett, hogy építészeti tudását fejlessze. Az elballagókat ételporokkal, teaféleségekkel és gyógyszerekkel látták el, mert „nincsen mindenűt terülj vendégház", hogy ne szoruljanak rá a vendéglátó törzsek esetleg fogyó tartalékaira. A tárkány döntötte el, hogy egy-egy településen hányan dolgozzanak famegmunkáláson, kovaeszközök készítésén, állatbőrök feldolgozásán stb. A tárkányfejedelmet nem a közösség, hanem a mindenkori Öregek Tanácsa választotta.

Regösök – jokulátorok – igricek képzése

A regösök külön falvakban laktak. A regös-falvak a mai fogalmaink szerint kis akadémiáknak tekinthetők. E településeken csak a regösök és családjaik lakhattak. Adókedvezményben részesültek, és más munkát nem is kellett végezniük. Ez biztosította számukra az elmélyült, egész életen át tartó továbbképzést, valamint a biztos megélhetést egyaránt.

A regösök az őstudás és a táltos hagyomány őrzői voltak. Ipolyi Arnold említi, hogy a magyaroknál regös-falvak léteztek.[4] Ilyen volt például Regtelek, ahol a történészek szerint a királyi regösök laktak.

A regösök az ősi eredetmondákat, a vezérek és a magyarok hősteteit énekelték meg. Így énekelték az Álmos mondát, mint az Árpád nemzetség eredetmondáját, a csodaszarvas-mondát és a honfoglalással kapcsolatos Fehér-ló mondát. Az ősi verses epika a felső lényekről és a hősökről szólt. A verselés tekintetében az ősi énekek nem különböztek az ősi lírai verstípusoktól. A sorvégi rímek helyett azonban a sorkezdő betűrím volt általános. A verseknek gazdag volt az allitcrációrendszere. Az ősi magyar regösének hangsora a dúr hexakord, amely egyúttal a magyar dudák keleti eredetét is jelzi.

A regösöknek vizsgázni kellett hészából (dalversenyből). A hésza a japán és eszkimó kultúrákban is megtalálható. A vizsgáztató bácsától kapott verset folytatni kellett az előzködőnek, szintén versben, de úgy, hogy a megadott témában és a rímekben egyezzék a kapottal.

A „Hej regüő rejtem" sumír jelentése: A fenséges megóvottat folytatom, megtartva eltüntetem.[5]

Jokulátornak nevezték őseink az énekmondókat, akik hangszerekkel kísérték előadásaikat.

P. magister világosan megkülönbözteti számunkra a népi mesemondót a hivatásos énekmondótól, a jokulátortól. Az énekmondók rang szerint a többi szórakoztató művész elé kerültek a megbecsülésben. A jokulátor az ének szövegét és dallamát maga szerezte, így ő maga is költő és dallamszerző volt egy személyben. A jokulátorok feladata volt, hogy – emlékezve a nagy hősökre és hőstettekre – a csaták előtt bátorítsák a harcosokat.

Regős láncos bottal
Forrás: Magyar Adorján: A lelkiismeret aranytükre. Adatok a magyar ősvallás erkölcstanából. Duna Könyvkiadó Vállalat. Svájc, 1975. második kiadás, 11. ábra

Az **igricek**nek viszont főfoglalkozása a hangszeres zeneszolgáltatás volt, de énekeltek is. A hajdan volt magyarokkal és az ősidőkkel köt össze bennünket a doromb, a kolomp, a láncos bot (zúgófa), a kereplő, melyet pásztoraink az utókornak megőriztek. Ezek az eszközök védtek a rossztól, a gonosztól. A láncos bot fontos kelléke volt a kántálásnak és a regölésnek, mert a régiek úgy tartották, hogy a láncos bot a pozitív erőket a gazda házába vonzza.

A régi magyar hitvilágban gyökerező regölés népszokásának hangszerei közt a múlt század elején még szerepelt a regős síp. Sebestyén Gyula, a hangszer felfedezője „a régi tárogatók együgyű utánzatának" tartja.

Rimalányképzés

A négyéves képzésen a leányoknak meg kellett tanulniuk a kalandozáshoz szükséges tudományokat: a lovaglást, a hadiélelmezést,

a betegápolást, a lovak gyógyítását, és nem utolsó sorban a harcászatot a betegek védelmében. El kellett sajátítaniuk a vetés és az aratás megszervezésének, a terméneyk elosztásának, a település tisztán tartásának tudományát. Az ő feladatuk volt a bába képzése, a csecsemő és a szülő nők gondozása. Négyévenként választottak aranyasszonyt és ifjúsági aranyasszonyt is.

Ókori könyvtáraink

Őseink az elő-ázsiai népekhez hasonlóan négyszögletű fadarabokra írták – helyesebben rótták – üzeneteiket, törvényeiket, tudományukat, költeményeiket és természetesen a történelmüket is.[6] A telerótt botok végét kampókkal látták el, amelyek segítségével sorban zsinegre akasztották azokat, és katalogizálva helyezték el könyvtáraikban. A könyvtár legértékesebb anyagai a kalandozásokon kötelezően leírt földrajzi leírások és a történelmi krónikák voltak. Tekintettel a táltosok ősiségére, mágikus tudására, a könyvtáruk valószínűleg vetekedhetett a ninivei agyagtábla- és az alexandriai papiruszkönytárral.

A főtáltosok (szellemi vezetők) feladata volt a magyar néppel történő események folyamatos rovása, melyet minden törzs és minden nemzetség megőrzött magának, de egy-egy példányt el kellett küldeniük az Élet Templomába is.

Az élet templomai szellemi-szakrális beavató központok voltak, egyben a tanítás-tanulás központjai is. Itt őrizték a magyarság történetét a szövetség ládájában.

[1] *Jung, C. G: Das Gewissen in psychologischer Sicht. In: Grundwerk C. G. Jung. Bd. 9. Walter Verlag AG, Olten, 1985.*

[2] *Paál Zoltán: Arvisura (Igazszólás) – Regék a hun és a magyar törzsszövetség rovás-írásos krónikájából Püski, Budapest, 2005. 2. kötet 1427.*

[3] *Mészáros István: Mióta van iskola? Tankönyvkiadó, Budapest, 1982. 8.*

[4] *Ipolyi Arnold: Magyar mythológia. I. k. 1861.*

[5] *Farkasinszky Tibor: A magyarok hitregei őshazája és a felezés meótiszi rejtöki régi világtörvénye. Miskolci Bölcsész Egyesület. Miskolc, 2006. 118.*

[6] *Ószövetség. Ezékiel Könyve 37.15-20.*

BÁTONYI PÁL

A Wattay család és Göd

A Wattay család őseiről maradt fenn néhány dokumentum részlet, melyek alapján kiindulva kutatásaim eredményeiről számolok be tanulmányom első részében.

A német évkönyvek adatai szerint Ábrahám kagánt 805. szeptember 25-én keresztelte meg a Fischa folyónál a salzburgi püspök. Nagy Károly frank császár szövetségesét az avar királyság uralkodójának ismerte el, tehát Ábrahám keresztény kagán-király volt.[1] Uralma kiterjedt a Felvidék (Trencsény, Nyitra, Pozsony vármegyék) és a Dunántúl (Mosón, Sopron, Vas, Kolon, ma Zala vármegyék) nyugati területei mellett a jelenlegi Csehország (ma Brno), valamint Ausztria (ma Tulln, Bécs) keleti részére is. Nagy Károly 807-ben megtiltotta fegyverek eladását az avaroknak, akik a pogány morva-szláv támadások miatt sokat szenvedtek. Ábrahám kagán-király ebben a helyzetben szövetséget kötött a Kárpát-medence nagy részét is birtokló pogány bolgár-nándor Krum kánnal és 811 előtt népességének többségével áttelepült a Dunántúl délnyugati (Baranya, Tolna) és Erdély középső (Kolozs) közötti területre. Krum kán az egyezség értelmében egy nándort jelölt ki Ábrahám kagán-király helyettesének, melyből alakult ki a nádori intézmény. Ábrahám uralma kiterjedt a Kárpát-medence nagy részére így a mai Göd területére is. Uralma alatt a lakosság többsége keresztény lett, de a nyugati egyházzal való kapcsolata megszakadt.

A Kárpát-medence nyugati területein Ábrahám fia Izsák kagán király uralkodott,[2] de a morvák újabb támadásai elől 830 körül a Duna-Tisza közé (Izsák) vonult népével.

A bolgárok hatalma fokozatosan csökkent és az uralkodó réteg is elszlávosodott, valamint a bizánci befolyás növekedésével 864-ben felvették az ortodox kereszténységet. A folyamat ellen Baton Vata,[3] Ábrahám kagán-király leszármazottja lépett fel. A mai Nagybátony területén kialakított központból megszervezte a Vata-Bata-Pata katonai törzset, és katonáival kivívta a függetlenséget. Az országa védelmére katonai települések hálózatát hozta létre. Ilyen fontos katonai-közigazgatási-egyházi központ lett a róla elnevezett Vács (Vác). Innen irányították a mai Göd területén élők életét is. Baton Vata uralkodó utódai nevezték magukat Vatának.

A név török (avar) eredete valószínű, jelentése elmerülő, lebukó (nap). A névvel kapcsolatos, hogy a 9. században a „v", a „b" és a „p" hang kiejtése nem vált még el egymástól.

Azt a népet, mely az avar birodalom nyugati részén települt le pannon, valamint peon, majd wenger, illetve wangar néven nevezték. Ábrahám kagán-király népe tehát a venger volt, és valószínűleg a mai magyar nyelv elődjét beszélhették.

Baton Vata uralkodó lánya, vagy unokája lett a szövetség fejében a pogány magyar Álmos vezér egyik felesége, akitől Szabolcs vezér származik. A „honfoglalás" végrehajtásának fontos epizódja volt, hogy Árpád vezér fia Zoltán feleségül vette a „Ménmarot"-nak nevezett Vata lányát.[4]

Vajk-Szent István király országegyesítő harcaiban – a német lovagok mellett – nagyon fontos szövetségesei voltak a Baton Vata leszármazott Aba, Vata és Báta vezérek csapatai is.

Géza, István király leányának fia Aba Sámuel király jelentős harcokat vívott a német befolyás ellen, az ő környezetének lakosságát nevezték kabarnak (ma palóc), ami lázadót jelent, de nem a kazárok, hanem a bolgár-nándorok elleni lázadás miatt.

A Körös vidéki Vata vezér 1046-ban felkelésével szüntette meg a német függőséget és büntette meg az idegen erőszakos püspököket, majd átadta a hatalmat I. András királynak. A Vata nemzetség ezen ága a későbbiekben az Ábrahámffy, Ábránffy nevet vette fel.

Ábrahám kagán-király leszármazottai különböző ágainak tagjai a későbbiekben is fontos tisztségeket töltöttek be, így nádor, számos vármegyei és katonai vezető, illetve püspök, egyházi személy, de

„kiskirály" (Csák Máté, Aba Amadé) is volt közöttük. Ezek az ősök jelentősen befolyásolták Göd település életét is.

Venger, ***magyar*** **és** ***besenyő*** **vezetők családi kapcsolata**

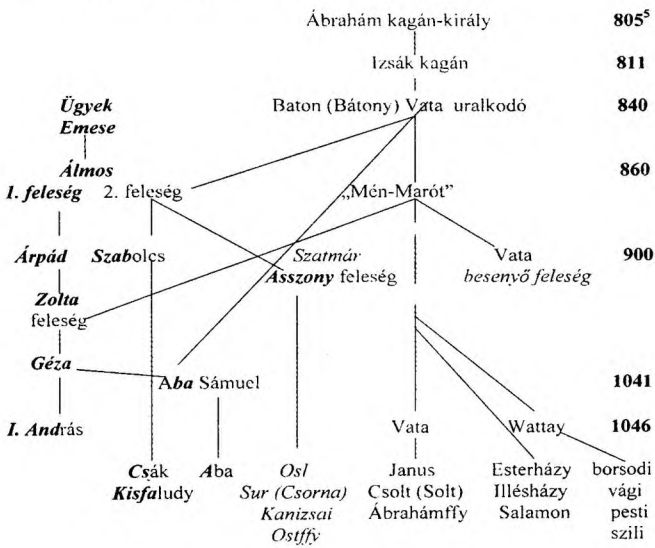

A Vata család címerei mutatják, hogy a koronát (hatalmat) átadták Álmos családjának.

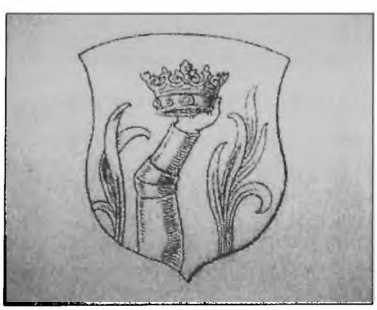

Ábránffy Gáspár címere (1628)[6]

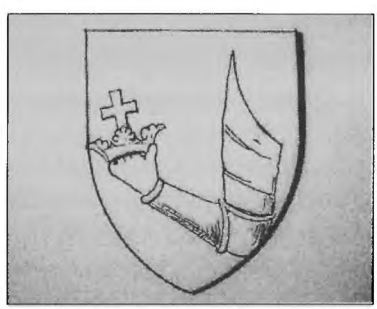

Abrahámffy Gáspár címere (1678)[7]

Ábrahám kagán-király Borsod vármegyei Vattáról származó utódainak többsége megtartotta a Vata név különböző formáját, de egyes ágak más nevet is felvettek (Battha, Pelbárt).

A vattai „Vata" család négy ágának tagjai nevüket különböző képen írták: **Vatay, Vathay, Vataÿ, Vathaÿ, Vataj, Vathaj, Vattay, Vatthay, Vattaÿ, Vatthaÿ, Vattaj, Watay, Wathay, Wataÿ, Wathaÿ, Wataj, Wattay, Watthay, Wattaÿ, Watthaÿ, Wattaj, Vatai, Vathai, Watai, Wathai.**

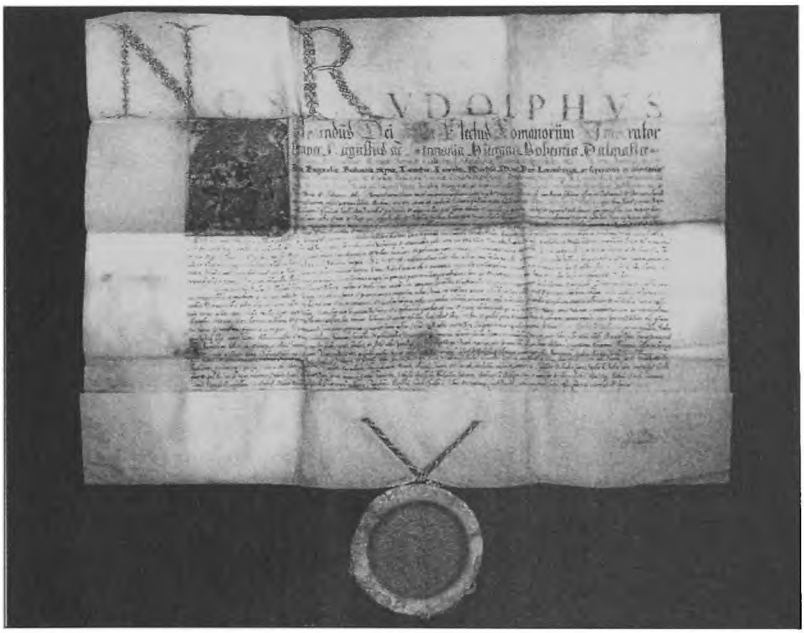

A vattai család legrégibb címeres levele (1580) *(Pest Megyei Levéltár)*

A II. Rudolf király által adományozott címeres levél érdekessége, hogy megerősíti a család ősi nemesi voltát és mindenben egyenlő jogokat biztosít a család férfi és női tagjainak.[8]

A vattai Vata család ágairól:

1. a borsod-abaúj-gömöri ág. A honfoglalást követően betelepültek a Bükk hegységbe is (Bata, Bél nemzetségek). 1342-től szerepeltek az oklevelekben, mint királyi emberek (esküdtek). Wathai János 1440 és 1459 között egri kanonok volt. A 15. századtól a népes rokonság megkülönböztetésére mellékneveket alkalmaztak (Batha, Chomorkan, Erdewgh, Mwchy, Pelbart, Twke) és megkülönböztettek Felsewatha, illetve Alsowatha települést. Többen résztvettek a vármegye vezetésében alispánként, vagy szolgabíróként. A 16. századtól több végvár (Eger, Szendrő, Boldogkővár) védelmében vettek részt. Eger eleste után északabbra húzódtak. A kurucok között harcolt Vathay Gáspár hadnagyként. Az utolsó nemesi felkelésben, 1809-ben hatan harcoltak a franciák ellen. Kossuth seregében tevékenykedett Vatthay Barnabás főszázadosként. Jelenleg a leszármazottak többsége Kassa és Miskolc között lakik.[9]

2. a vági ág. A 15. század utolsó éveiben Wathay I. Ferenc Kanizsay Lászlóhoz szegődött, többek között Kapuvár, Léka, illetve a szlavóniai Sztenyisnyak és Velike főprefektusa, várnagya volt. Felesége Vághy Zsuzsanna révén lakhelye a Sopron vármegyei Vág volt. Fia Wathay Lőrinc (1520–1573) többek között Kassán és Erdélyben szolgált, majd Csesznek várkapitánya lett. Felesége Csaby Klára révén rokonságba került Bocskai István fejedelemmel. Az unoka Wathay II. Ferenc (1568-1610) Tihanyban, Cseszneken, Győrben, Magyaróváron, Sárváron és Pápán szolgált. Pápán a vallonok lázadásakor lefogták, de bilinccsel együtt megszökött, így megakadályoztatta a vár átadását a töröknek. Veszprém, majd 1602-ben Székesfehérvár vicekapitánya. A várat a török elfoglalta, így Budán, Nándorfehérváron és Temesváron raboskodott, kétszer megszökött, de a szerbek elfogták. Konstantinápolyba vitték és ott írta és festette énekes könyvét, mely egyedülálló a magyar késő-reneszánsz művészetben. (Énekeit Kátai Zoltán tolmácsolásában CD-n adták ki.) 1607-ben szabadult, majd Győrben lovaskapitány. Csesznek várkapitánya és Veszprém vármegye alispánja 1609 és 1610 között. Első felesége Ládonyi Anna révén tulajdonába került a Mihályi kastély fele. Második felesége Vághy Zsuzsanna. A katona költő halálával ez az ág férfiágon kihalt.[10]

3. a szili ág. Az 1600-as évek elején az Abaúj vármegyei Hímben és Zsujtán birtokos Vatay Lukács 1636-ban a Pozsony vármegyei Detrekő várkapitánya, majd a Pozsonyi Kamara vezető tisztségviselője. A mellette végzett kiemelkedő munkájáért a nádor végrendeletében egy nemes paripával ajándékozza meg Vatay Lukácsot, és egy-egy paripát kap Batthyány, Kisfaludy és Zrínyi Miklós is. Vatay István pozsonyi városbíró 1675-ben. A család Pozsony vármegyei birtokait rebellis viselkedés miatt 1709-ben elkobozzák. Sopron vármegyében szereznek birtokokat (Szil, Jobaháza, Dör). A napóleoni háborúban Vatay László és Mihály vett részt. A leszármazottak többsége ma is Sopron vidékén él.

Wathay Lőrinc szobra Cseszneken

A katonaköltő szobra Székesfehérváron

4. a pest-nógrádi ág. 1607-ben az evangélikus **Wattay I. Gáspár**, az ág megalapítója, Ónodról a nógrádi Pilinybe költözik. Előnevük a **„FELSŐVATTAI"** volt. A család jelmondata **„IUNCTA VIS FORTIOR"**, („Egységben az erő"). Gáspár fia **I. Pál** 1641-ben Nógrád vármegyei esküdt, 1668-ban Pest-Pilis-Solt vármegyei esküdt, majd 1681-től alispán helyettes.

Két fia volt: **II. Pál** 1668-ban Heves megyei esküdt, majd 1679-ben bekövetkezett haláláig Pest-Pilis-Solt vármegyei szolgabíró. Fia **István** († 1723), felesége Géczy Anna. A birtokok pomázi központját igazgatta.

Pál második fia **I. János** († 1723) 1671-ben Pest-Pilis-Solt vármegyei szolgabíró, majd 1676-tól esküdt. Török fogságba esik és csak 22 hónap után, nagy váltságdíj (1000 arany és 4 vég posztó) fejében szabadult ki 1680-ban. Ezt követően katonáival részt veszVác, Pest, Buda felszabadításában. 1686–1689-ig váci járási

szolgabíró. 1704-ben a Nógrád vármegyei kuruc felkelők kapitánya, majd Pest-Pilis-Solt vármegye első kuruc alispánja, 1711-ben Ajnácskő várkapitánya. 1686 és 1723 a legaktívabb betelepítője Nógrád és Pest-Pilis-Solt (Sződ, Csornád, Rátót, Kiskörös, Solymár, stb.) vármegyéknek. A család többnyire Füleken, Besztercebányán, Pilinyben és Szécsényben lakott. A család iratait a füleki harcok során az erdélyi fejedelemség katonái szerezték meg és csak több mint egy évtized után sikerül visszavásárolni 30000 forintért. A család ezért emlékezetből új címert használt.

A Wattay család pest-nógrádi ága

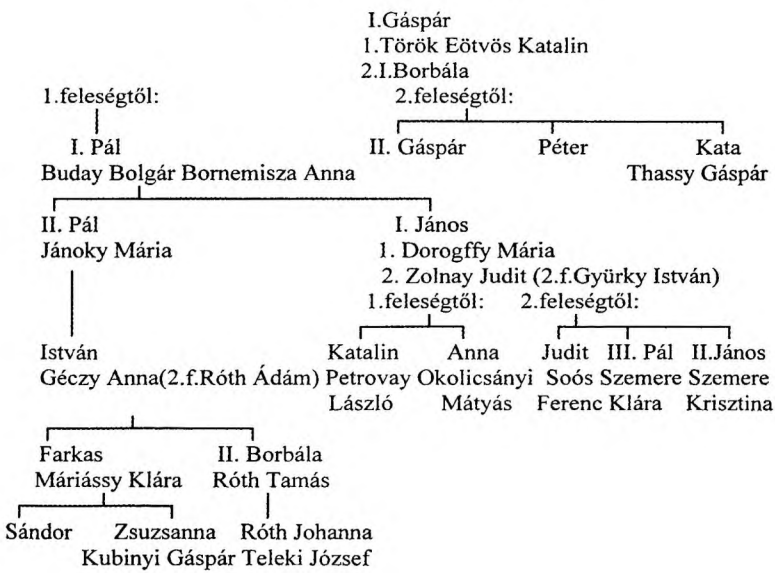

Wattay I. János és István 1701-ben megegyeznek, hogy a birtokokat egyben tartják és a leszármazottaik fele-fele arányban öröklik. A továbbiakban az örökösök ezt az egyességet tiszteletben tartva kijelölt családtag felügyelete mellett intézőkre bízták a birtokot. Az intéző a családi tanács előtt évente számolt be. 1723-ban mind-

ketten elhunytak és Grassalkovich Antal királyi ügynök a mostoha apák segítségével megszerezte az akkori Pest város körüli birtokokat. A felnövő utódok pert indítottak, de a császári védelem ellen nem győzhettek és 1854-ben a Bach-korszak ügyészsége megszüntette a pert. A család férfiágon a 20. század közepén kihalt.[12]

A család Göddel való kapcsolatát I. Pál apósától Budai Bolgár Bornemisza Páltól[13] örökölte, aki a Paksyak megbízásából 1661-ig vezette a gödi puszták gazdálkodását. I. Pál pilinyi kúriájából, szécsényi, füleki, vagy besztercebányai házából irányította birtokait, de felesége révén volt háza a török birtokolta Vácott is. A Pest közeli birtokainak központja Dunakeszi volt, ahol ispánja is tartózkodott. A birtokhoz tartozott Csomád és Vácrátót egy része, de Csömör, Rákosszentmihály, Kőbánya, Lőrinc, Soroksár, Gubacs területe is. A gödi puszták gazdálkodását, mely munkákat váci, sződi és keszői jobbágyok végezték el, ellenőriztette és a határok figyelembe vételét megkövetelte. Katonáival nem csak a jobbágyoktól követelte meg a magyar törvények betartatását, hanem a párhuzamos oszmán földbirtokosoktól is. A pesti rácok csak az ő engedélyével vághattak követ Kőbányán, vagy legeltethettek. Az engedély nélküli tevékenység során elfogott embereket és állatokat csak pénzbüntetés, vagy állat váltságdíj ellenében engedte el. I. Pál rendszeresen részt vett Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlésein, ahol egyeztetett Göd birtokosaival is, és fellépett az esetleges törvénysértőkkel szemben. Különösen 1668-tól végzett vármegyei szintű feladatokat, amikor esküdtnek választották meg. Érdekei védelmében, ha kellett elment Bécsbe a császárhoz, vagy Pozsonyba a nádorhoz is.

Göd-puszta birtokosa a Hont és Nógrád vármegyékben különböző tisztségeket ellátó Madách család volt. A Wattay és Madách család tagjai nem voltak közvetlen rokonságban egymással, de ebben az időszakban mindkét család rokonságához tartozott a Battha, Gyürky és Máriássy családok. A két család tagjai együtt dolgoztak Nógrád vármegye tisztségviselői között és együtt vettek részt Nógrád és Pest-Pilis-Solt vármegyék területén az oszmán uralom fegyveres felszámolásában. A Habsburg adminisztráció mindkét családot fegyver megváltás címen magas adókkal sújtotta birtokaik után, de csak a Wattay család volt képes azt megfizetni. A Rákóczi sza-

badságharc alatt Wattay I. János a Nógrád vármegyei kuruc nemesi felkelők kapitányaként, majd Pest-Pilis-Solt vármegye első kuruc alispánjaként is sokat tett a Pest környéki magyar lakosság védelmében a fosztogató pesti rácok és labancok megfékezésére. A kuruc csapatok élelmezésében és anyagi biztosításában is tevékenyen részt vett, sőt még nagykovácsi birtokán német jobbágyaival lőport is őröltetett.

Wattay I. János és István nem csak saját birtokain Dunakeszin, Csömörön, Kiskörösön, stb., hanem a rokon és ismerős birtokosok kérésére, vallási megkülönböztetés nélkül magyar, német és szlovák lakosságot is telepítettek az elpusztult, de jobb megélhetést biztosító helyekre. így telepítettek magyar és szlovák népességet Sződ, Vácrátót és Csomád területére is.[14] Valószínűleg a Madách család kérésére Sződre telepített jobbágyokból kerültek ki a gödi puszták első állandó lakói, amit a későbbi anyakönyvek tanúsítanak is (Czinege, Helembai családok).

A Madách család birtokai határainak védelmében 1723 és 1734 között többször felszólalt a vármegyei jegyzőkönyvek tanúsítása szerint. A vármegyei jegyzőkönyvekben foglaltakról részletesen beszámolt Láng József: Göd-puszta birtokosai és határai az 1700-as években címmel a GÖDI ALMANACH 2001 évi számában. A kitűnő írás néhány gondolatát azért pontosítani szükséges. A Madách és Dobay családok sohasem voltak birtokosok Dunakeszin. A felvetett birtokhatár problémák miatt, pedig viszont tiltakozott Magócsy Mihály rátóti és Beniczky Tamás csomádi birtokosok[15]. A Wattay családdal ennek értelmében nem voltak birtokhatárral kapcsolatos ellentétei a Madách családnak.

Grassalkovich Antal császári ügynök 1736-ban megszerezte sajátos eszközeivel Göd pusztát is. Már 1730. január 26-án Pesten keltezett és III. Károly király által aláírt leiratban Grassalkovich Antal előterjeszti, hogy a győztes címén neki jár Pest-Pilis-Solt vármegyében 15 falu közte Sződ és Dunakeszi, valamint 31 puszta Göddel együtt. A császári ügynök sohasem harcolt a török ellen, igaz a pesti bíróság sem fogadta el követeléseit. Azonban a későbbiekben érvényesíteni tudta akaratát. A Göd-pusztára kitelepülésnek nem csak praktikus gazdasági okai lehettek, hanem Grassalkovich erőszakos

katolizáló intézkedései, majd szlovák katolikus pap és bíró támogatásával a magyar nyelvhasználat korlátozásának hatása elől is így lehetett kitérni. Dunakeszit úgy szerezte meg, hogy a beteg Wattay Farkastól megvette a birtok negyedét, majd kitiltotta a családot onnan, és később egyességre kényszeríttette a család többi érintett tagjait. A Wattay család ezzel elkerült Göd környékéről és az új központjukban Pomázon építette fel kastélyukat III. Pál.

Wattay III. Pál a pomázi kastély építője

A későbbiekben is volt azért kapcsolata Göddel a Wattay családnak. Az 1942-ben Kis-Bócsáról és környékéről Gödre telepített lakosság őseit a Wattayak telepítették Kiskőrös központú (Cebe, Csengőd, Kaskantyú, Kis-Bócsa, Tabdi, Tázlár) birtokaikra. Ezeket a pusztákat Wattay Jánosnak 1691-ben I. Lipót adományozta Budavár visszavívása során kiemelkedő vitézségéért. A telepítési szerződést Wattay János és István 1718. május 19-én Pesten írta alá és „nemes Solt vármegyében kiskőrösi örökös pusztánkra szállott jobbágyság" részére adták ki. Az ekkor telepítettek között voltak Petőfi Sándor ősei is. A költő Kiskőrösön született és a Wattayak által építtetett templomban keresztelték meg. A Wattay Borbála által épített sziráki kastélyban a leszármazott Telekiek meghívására gyakran tettek látogatást (báloztak) a Nemeskéri-Kiss család tagjai is[16]. Wattay Borbála és lánya Teleki Józsefné Róth Johanna alapítványának hozadékából 7000 magyar fiatal felsőfokú tanulmányait tette lehetővé, de az, hogy ez érintett-e gödi illetékességű személyt még további kutatást igényel.

Összességében tehát megállapítható, hogy Göd oszmán uralom utáni lakosságának jelentős része a Wattay család telepítő tevékenysége eredményeként került a településre a 18. században, elsősorban Sződről és a környező településekről. Másrészt a Kiskőrös környékére általuk telepített lakosság leszármazottaiból került 1942-ben több család Gödre.

[1] Annales regni Francorum, a. 805, 43. o.; Annales Mettenses priores, a. 805, 55. o.; Annales Maximiniani, a. 805,64.o.
[2] Annales regni Francorum, a. 811, 44. o.; Annales Maximiniani, a. 811, 64. o.
[3] Petrus Ransanus: Magyarországnak is nevezett Pannónia határairól. In: VÁC TÖRTÉNETI TÁR I. Vác, 1996. 24. o.
[4] Anonymus: A magyarok cselekedetei. Budapest, 1999.
[5] A nevezett személyek tevékenységének valószínű, vagy dokumentumokban szereplő ideje.
[6] Karácsony János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Arcanum DVD könyvtár IV.
[7] Siebmacher's Wappenbuch. Arcanum DVD könyvtár IV.
[8] Pest Megyei Levéltár.
[9] Mihályfalusi Forgón Mihály: Gömör-Kishont vármegye nemes családai. Somorja, 2001. 686-687. o.
[10] Wathay Ferenc: Énekes könyve. Budapest, 1976. 107-131. o.
[11] Horváth László: Ősi Sopron megyei nemzetségek. Sopron, 1940. 396. o.
[12] Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.
[13] Jakus Lajos: Szécsény prókátora Buday Bornemisza Bolgár Pál Bolgárországtól Bolgárfaluig. Salgótarján, 1985.11.0.
[14] Dr. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I. Budapest, é.n. Arcanum DVD könyvtár III.
[15] Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1712-1740 V. Budapest, 1994.121.0.
[16] Nemeskéri Kiss Margit: Emlékeim 1891-1973. Budapest, 2007.

MESZLÉNYI ZOLTÁN

Boldog Meszlényi Zoltán XX. századi vértanú emlékezete

2009. október 31-én az egyházi élet ritka, kiemelkedő eseményeként boldoggá avatták Esztergomban dr. Meszlényi Zoltán püspököt, aki vértanúhalált halt 1951. március 4-én. Ő Magyarországon az első a sztálinista egyházüldözés áldozatai közül, akit boldoggá avattak.

Mint unokaöccse, folyamatosan kapcsolatban voltam Zoltán püspökkel, mivel édesapám kora gyermekkoromban meghalt. Ettől kezdve, mint félárva gyerekeknek – testvéremmel együtt – sokat segített a nevelésünkben. Figyelemmel kísérte életünket, mint édesapám testvére, és amiben tudott folyamatosan segített, rendszeresen látogatott minket itt Alsógödön. Gyermekként óriási élmény volt számomra 1937-ben Esztergomban „Zoltán bácsi" püspökké szentelése, a szertartás fennköltsége. Ma is tisztán, emlékképként látom, amint az oltár előtt fekszik, majd utána felállva kezébe vesz egy „hosszú díszes botot", mely jelezte, hogy főpásztorrá vált.

Később a háború alatt ferences kollégista diákként Esztergomban sokat találkoztam nagybátyámmal, amikor

vendégül látott a prímási palotában. Nagyon jó érzés volt megélni, hogy igen nagy tisztelete van a városban, és emberségessége miatt nem féltek ellent mondani sem neki. Társaságban igen jó kedélyű volt.

Nemcsak velünk, másokkal is tartotta a kapcsolatot Alsó- ill. Felsőgödön. Jól emlékszem arra, hogy már püspökként többször járt Huzella Tivadar professzornál. Egyik alkalommal én is elkísértem a Huzella villába, és megtapasztaltam, hogy a vendéglátó milyen tisztelettel fogadta a bejáratnál, majd komoly elmélyült beszélgetésbe kezdtek.

Még egy gödi vonatkozású emlékem: amikor 1938-ban a Szent Jobb országos körmenete során az aranyvonat megállt a gödi állomáson. Lehetett látni az üvegezett vagonban középre téve a Szent Jobbot, mellette Zoltán püspököt, az egész nagyon ünnepélyes volt.

1950. nyár elején járt nálunk utoljára, ez is emlékezetes volt, mert túl hosszasan búcsúzkodott, jól emlékszem néhány szavára: „nem tudom, hogy tudok-e jönni". Sajnos balsejtelme beigazolódott.

Felsőgödi ismeretségéről csak annyit tudok, hogy távoli rokonai voltak.

Ki is volt ez az igaz, sziklaszilárd hitű ember?

Hatvanban született 1892. január 2-án, édesapja tanító, tanfelügyelő, édesanyja – aki 6 gyermeket szült – rimaszombati származású. Édesanyja fiatalon meghalt, de szeretetteljes légkörben nőtt fel. Középiskolai tanulmányait Pesten, majd az esztergomi bencéseknél végezte miközben „belső hangját" követve papnak jelentkezett. Kiemelkedő

Püspökké szentelése 1937-ben az esztergomi bazilikában

képességei miatt Vaszary Kolos hercegprímás Rómába küldte tanulni a Collegium Germanico-Hungaricumba, hogy a Gregoriána egyetemre járjon. Kiválóan végezte tanulmányait és filozófiából, teológiából doktorátust szerzett, egyházjogász lett. Mire végzett az egyetemen a magyaron, szlovákon kívül beszélt olaszul, németül, franciául, latinul, görögül is.

1915-ben Innsbruckban szentelték pappá.

Kiváló képzettsége miatt gyorsan haladt az egyházi ranglétrán. Felettesei rendkívüli munkabírásúnak tartották.

A Szentszék 1937-ben esztergomi segédpüspökké nevezte ki.

Jelmondata: „HITTEL ÉS HŰSÉGGEL". Ő lett ekkortól a mindenkori esztergomi érsek segédpüspöke.

Főbb tevékenységei:

1. A prímási palotában egyházjogászi feladatokat lát el, irodaigazgató, prímási, káptalani uradalmak intézője. Ezt a feladatát is roppant lelkiismeretesen látja el, gondolva az egyszerű munkások érdekeire is. Mindenre figyelt, érdekes pl. hogy ökröket vásárolt, hogy a háborúba besorozott katonák munkaerejét pótolja ill. arra, hogy a munkások a háború alatt is megkapják a szükséges dolgokat. Apróság: a levéltári iratokban fellelhető egy utasítása arra vonatkozólag, hogy a szőlőmunkások a hidegben feltétlenül kapják meg a törkölyből kifőzött pálinkát. Az egyházmegye vagyonkezelői munkáját rendkívül precízen, nagy hozzáértéssel végezte, ezt később „ellenségei" az őt figyelő ügynökök is elismerték.
2. Püspökként folyamatosan segítette főpásztorait, pl. miközben Mindszenty országjáró körutakon nagy lelkesedéssel, fáradtságot nem ismerve buzdította a magyar népet, ő biztosította a hátteret, „vitte" az egyházmegye ügyeit.
3. Egyházjogászként szakkönyveket írt. Pl.: Házassági köteléki perek; Az esztergomi hercegprímások életrajzai, munkásságaik.
4. Felkarolta a nehézsorsú gyerekek ügyét.: országos hálózat megszervezése árva, ill. elhagyott gyermekek megmentésére, melynek a központja Esztergomban volt. (Keresztény Szeretet Országos Gyermekvédő Műve) Képes havilapjuk is volt. A II. világ-

háború után az iskolák államosításáig még működött az intézmény, saját pénzét is költötte a gyerekekre, és sokszor titokban tett jót.

5. Lelkipásztorként esketett, rengeteget bérmált, lelkigyakorlatokat tartott pl. rendőröknek a bp-i Szent István bazilikában, nőknek Siófokon. A lelkigyakorlatok, bérmálási szentbeszédek anyaga megmaradt a prímási levéltárban, melynek egy részét nemrég kiadták ALÁZATOS SZOLGÁLAT című könyv formájában (Don Bosco Kiadó 2007.)

Kép az esztergomi évekből, 1934-ből

6. 1946-ban Mindszenty József Meszlényi Zoltánra bízta az esztergomi teológiai képzés vezetését, tudása, felkészültsége alapján, ill. azért is, mert a háború alatt nagyon sokat tett a kispapokért, feladatán túlmenően is, pl. saját rádióját odaadta a bombázások miatt pincében élő szeminaristáknak „Hallgassátok csak, tőletek úgyis megtudom, ha valami fontosat mondanak be." A pincében egyébként szenteléseket is végzett. Részlet a szentelési beszédből: „A sötétből indulunk a napvilágba, a meggyötört, annyit szenvedett emberek közé. Kérlek benneteket, ápoljátok a szent tüzet, hivatásotok tüzét, hogy hűséges szívvel hiánytalanul térhessetek vissza."

1950. júniusában, amikor már Mindszenty József hercegprímás másfél éve börtönben volt, a kanonokok testülete Meszlényi Zoltánt választotta meg káptalani helynöknek, vagyis az egyházmegye kormányzására. Ezt a feladatot elvállalta, pedig a kinevezést a Rákosi-féle rezsim ellenezte, mert köztudomású volt, hogy Meszlényi olyan ember, „akinek nem kenyere a megalkuvás", vagyis nem

„puhítható", hűséges Mindszentyhez, az egyházhoz. Tudta, hogy el fogják hurcolni őt is, mint Mindszentyt. Egyébként az állami szervek 1945-től folyamatosan figyelték, jelentéseket adtak le róla, melyek egy része a levéltárakban megvan, olvasható: semmit sem tudtak rábizonyítani, még a rosszakarói sem.

Boldoggá avatásakor az esztergomi bazilika falán elhelyezett képe

1950. június 29-én délután az ÁVÓ-sok elhurcolták, lakását kifosztották, őt pusztulásra ítélték. A kistarcsai internálótáborba, börtönbe vitték, itt elkülönítve a többi rabtól kínozták. Télen nyitott ablaknál majdnem halálra fagyott. Szemtanúk szerint salakon futtatták mezítláb, s mikor egyik rabtársa, egy szalézi szerzetes sajnálkozott ezen ő csak annyit mondott ujjával az égre mutatva: „Krisztus többet szenvedett". Egyébként nem elítéltként volt fogva tartva, az ő bűne: végtelen hite, hűsége, állhatatossága volt. Ott a börtönben is igyekezett segíteni, egy szerzetes társának – aki nem ismerte meg a püspököt, mivel úgy lesoványodott, de Meszlényi felismerte a szerzetest – odaajándékozta pulóverét, mondván neki már úgysem lesz rá szüksége.

A mártíromságra tudatosan készült, erre szentbeszédei utalnak: „A papoknak a legnagyobb megpróbáltatások idején teljesíteni kell kötelességeiket, még a vértanúság árán is: a martirium gondolata nem döbbentett meg, nem csodálkoztam, természetesnek tűntek fel az üdvözítő szavai: eljön az óra, hogy mindaz, ki megöl titeket, szolgálatot vél tenni Istennek" (1945. Esztergom). „A modern üldözések mozgatója az, hogy az üldözött hívőket az állam, a haladás, a nép ellenségeinek tartják, s mint ilyeneket irtják és pusztítják" (Siófok 1948).

1951. március 4-én halt meg a kegyetlen bánásmód következtében. Halotti anyakönyvezését csak 1954-ben végezték. Egy temetőőr gondozta a sírját, amely fölé keresztet készített névvel és a halál dátumával, amikor később ki akarták fizetni költségeit, nem akart pénzt elfogadni, mert annyira tisztelte és becsülte a püspököt. Meszlényi Zoltánt 1966-ban exhumálták a nyilvánosság teljes kizárásával még az emlékét is el akarták törölni annyira veszélyesnek tartották, halála után 15 évvel is, pedig nem is volt a politika híres szereplője. A rezsim bukása után a dokumentumok és tanúságtételek révén napvilágra került az igazság. A Vatikánban 3 év alatt (rekord rövid idő a boldoggá avatási ügyekben) meghozták a döntést. 2009. július 3-án hirdette ki XVI. Benedek pápa a bullát, melyben elismerte Meszlényi Zoltán vértanúságát: „hitét megvallva életét áldozta Krisztusért".

HORVÁTH LAJOS

Gödi határjárások a XVIII. század első felében

A török hódítás 150 éve az elpusztult falvak százait hagyta maga után, Az életképes községek és városok határai is elmosódtak, kérdéssessé váltak. Ezért a török kiverése után országosan megszaporodtak a határjárások, hogy a helyre álló települések jogi kereteit is megadják, biztosítsák. Ezt a folyamatot majdnem egy évtizedre megszakította a II. Rákóczi Ferenc vezette kuruc szabadságharc. A szatmári béke, 1711 után azonban a határjárások lefolytatása újabb lendületet vett.

A határjárás jogi folyamata nagyjából a következő volt. A terület földbirtokosa a vármegye hatóságához fordult kérésével, hogy határjárást végezzenek az általa kívánt területen. A megye alispánja ezek után utasította az illetékes járási szolgabírót, aki vagy maga, vagy beosztottja által kiszállt a vitatott, a helyreállítandó határt megszemlélni. Az egy-két napig tartó vizsgálatra a környező településekről főleg idősebb embereket csődítettek össze tanúként. Megjelenhettek, bár nem volt kötelező, az érdekelt földbirtokosok vagy képviselőik és az illetékes hiteleshely (káptalan) egyházi rendű képviselői is.

A tanúknak előre megszerkesztett kérdőpontokra kellett válaszolniuk, mely vallomásokat a helyszínen írásban rögzítették. Ezeket később tisztázat formájában elhelyezték a vármegye levéltárában, illetve kiadták az érintett földbirtokos családoknak. Nagyon értékes történeti források voltak, saját korukban metáliáknak nevezték ezeket az iratokat.

Göd határait is be kellett járni 1711 után, bár ekkor még puszta volt. Minden birtokosnak jó volt, ha tudta birtokának pontos határa-

it. Már csak azért is, mert a felszabadító háború fegyver váltságát (ius armorum) annak arányában kellett fizetnie.

Göd határa északon

Pest-Pilis-Solt vármegye hatósága Dobay László és Madách László kérésére 1723. július 6-án, illetve a váci püspökség kérésére 1723. július 26-án határjárást végeztetett Sződ és Vác határának megállapítása céljából, Ennek során a szükséges kérdéseket a tanúkhoz 11 pontban állították össze. Az első időpontban 58 tanút, a másodikban 116 tanút hallgattak ki. Ezek a tanúk több tucat településről érkeztek, ezért ez a terjedelmes jegyzőkönyv értékes forrása a nevezett tájnak.

A kihallgatott tanúk közül Holykó Albert, aszódi lakos 130 évesnek mondta magát, ami annyit tesz ebben a korban, hogy nagyon öreg. Vallotta, a török idejében Mácsán élt és fát szállítottak a váci agának, akkor járt a vizsgált földön. Vagyis ismeretei 1636, azaz a török kiűzése előttiek. Említette az Ómalom helyet és a Kis-Rákos patakot.

Marok Péter, kerepesi községbíró, kb. 40 éves, a nagyváradi káptalan jobbágya vallotta, hogy kb. 32 évvel ezelőtt, azaz 8 éves korában, 1691 körül Dvornikovich Mihály váci püspök sertéseit őrizte, azaz kondás volt. Akkor találkozott Csillingh Pállal, aki váci csordás volt. Ez az öregember mutogatta neki a csörögi határokat. Megmutatta a Kis-Rákost is, amelyen alul, azaz délre nem volt szabad terelni, mert az gödi föld volt. A Kis-Rákosig, a malomhelyig ás az annál lévő kőkútig szabadott a jószágot hajtani, mert azokig a határokig a váciak bírták és élték a határt.

Márok Péter jól emlékezett ezekre a határokra, mert mintegy 15 esztendeig volt váci kondás, majd csordás is, mikor felnőtt korba ért, négy évig. Vallomásából az derül ki, hogy a Duna partján, a Vác-Pest országút mentén Göd puszta határa felnyúlt a Rákos-pataktól délre folyó Kis-Rákosig. Az Ómalom helyének emlegetése arra enged következtetni, hogy ebben az időben Újmalom is létezett, feltételezhetően a régi közelében.

A Gödhöz legközelebbi vízimalom tehát a Sződ-Rákos patakon állt a Vác-Pest országút mellett, évszázados írott források bizonyítják, hogy ez a patak elégséges vizet hozott ahhoz, hogy ha el is pusz-

tult a malom rajta, azt mindig újjá lehetett építeni. Christel Tamás szentendrei polgár tulajdonában volt itt egy kétkerekű malom 1458 előtt. Tőle vásárolták meg az un. kékesi (Budaszentlőrinc) pálosok ezt a malmot 1453-ban. Úgy látszik azonban, hogy Nézsai János önkényesen elfoglalta a malmot, mert 1460-ban felszólították, hogy adja vissza azt a pálosoknak. A malomról ezután sokáig adatokkal nem rendelkezünk.

A törökök a budai szandzsák 1559. évi összeírásában Gödnél felvettek egy malmot a következő módon; „Paksi János malma a nevezett pusztán, kétkerekű. Romos. Az említett kétkerekű, romos malomépítmény tulajdonosa, a fent nevezett gyaur, fellázadt és az ellenség földjére menekült." Ami annyit tesz, hogy a Királyi Magyarországra, Komáromba telepedett át és harcolt a török ellen.

Az 1723-ban feltett kérdések közül a 10. Nevel puszta hol létére vonatkozott. Sajnos, a forráspublikáció számára készített regeszta mellőzte az erre a kérdésre adott válaszok közlését. Az 1738-as határjárás során Dunakeszi és Göd határán említik a Nevel útját, amelyik – úgy látszik – hogy Dunakesziből halad Nevel puszta felé Gödtől keletre. A régészek Felsőgöd és Sződ határán, az Ilka patak vizenyős árterére észak-keletről lejtő dombon 80 x 300 méteres telepfolttal azonosították Nevel Árpád-kori falu helyét. A váci püspökség urbáriumában 1570-1578-ban szerepel Newel prédium Göd határai között. A törökök szántották Névelyt 1625-ben, a sződiek használták 1653-ban.

Göd határa délről és keletről

Báró gyaraki Grassalkovich Antal, a királyi személyes jelenlét bíróságának locumtenense megkeresésére Pest-Pilis-Solt vármegye hatósága 1733. május 23-án és a Wathay család kérésére 1738. június 2-án határjárást vitt végbe Dunakeszi falu és Göd puszta határára nézve, összesen 40 tanút hallgattak ki, akik több mint egy tucat településről érkeztek. Tíz kérdőpontra kellett válaszolniuk. A kérdések a Duna partról kezdve keleti irányban haladva, majd északra fordulva akarták tisztázni a határ vonalát.

A kezdő határ Dunakeszi és Göd között a Pest-Vác országút mellett a Pusztamalom-árok néven volt ismert. Itt a Duna mellett feküdt az un. Fehér homok part, vagyis Delelő, amelyik nevéből következ-

tetve, a szarvasmarhák déli pihenő helye volt. Emlékeztek még 1738-ban egy régi körtefára is a határon, amelyik a határjáráskor már nem létezett. Innentől fogva keletre vették az utat a határon. Pár száz méterre elérték a Dunakesziről Nevelre vivő utat, majd ismét kelet felé tartva következett Tóth Pál „állása", ami lehetett marha, borjú, juh állás stb. Innen elérhető volt a „Sződi Felső út", ami Dunakesziből közvetlenül Sződre mehetett.

Tovább haladva kelet felé elérték a „Nyúzó völgy farkát" majd azon túl nem messze a „Fóti Vácra járó utat". Tovább menve eljutottak a Kisszent-miklósra vivő úthoz a Nyuzó-völgy és a Nagy-völgy végében.

Cseszkó István, vácszentlászlói, kb. 63 éves jobbágy azt vallotta, hogy amikor Dunakeszit megszállták, ami egybe esett a kuruc háború végével, azaz 1711-ben nyáron fejő-juhász volt Dunakeszin. Akkor a Dunakeszin lakó Juhász István mutatta meg neki a Fehér homok irányában a határt, amikor a nevezett körtefa még állt. Akkoriban hallotta és tudja azóta is, hogy Buda visszafoglalása után négy évvel, 1690-ben az említett Fehér homoknál Menkő Pál horvát tiszt és Kurgyis János magyar tiszt összevesztek és meg is „puskáztanak", vagyis egymásra lőttek is. A Pusztamalmon felül a dunakesziek 11 horvátot le is „vagdaltak". A szűkszavú közlés bővebb értelme úgy fogható fel, hogy valamilyen horvát katonaság mértéken felüli ellátást követelt Dunakeszi népétől és erőszakoskodni kezdett az emberekkel, különösen az asszonyokkal és leányokkal. Mire a dunakeszi lakosok magyar katonaságot hívtak segítségül, akikhez maguk is csatlakoztak felfegyverezve parasztok módjára. A fegyveres összeütközés során 11 horvát katonát megöltek, a saját veszteségről a vallomástevő nem tett említést, pedig az is lehetett.

Vajda András, laki (Géderlak) lakos, a kalocsai érsek jobbágya, kb. 49 éves tanú. Vallomása szerint kikövetkeztethetően 1709-1717 között lakott Dunakeszin. Kurucz András és Szántó Lőrinc dunakesziek mutatták neki akkor a Váci út mellett lévő határhányást, amelyik dunakeszit és Gödöt választotta el egymástól. A Fehérhomok-parton alul, délen lévő berekben vágott vesszőket, melyekből a háza oldalát fonta. Ez a ház tehát patics falu volt. Vajda András szerint a fűzfa berket akkor Szombathelynek nevezték.

A Grassalkovich kérésére lefolytatott határvizsgálat során összesen 4 kérdést adtak fel a tanuknak. Az első kérdés azt tudakolta, hogy a dunakesziek által régebben épített malom, amelyik 1738-ra elpusztult, Csorgó árkában volt-e a gödi határ. Ezt a helyet utóbb 1865-ben is határpontnak tartották, írva a vizekről, hogy „a Duna mellett a malomárkába két zuhanyt képeznek". Ez tehát a Csorgó maga, ami hol csorog, hol zuhog a víz mennyiségétől függően.

Innen az árok mellől a határ megy „téli napkelet" felé a második kérdés szerint egészen Tetétlenre. Vagyis tudatában vannak annak, hogy a Nap télen és nyáron nem ugyanott kel, jár a horizonton fel és alá.

Tetétlen puszta és dűlő, az 1865. évi bevallás szerint a vasúttól keletre van Belső- Középső és Külső-Tetétlen. A területén halmok és árkok találhatók egészen a Hegyes-halomig.

Kiss Imre, tótfalusi lakos, kb. 28 éves, az apjától tanulta, aki régi juhász ember volt, hogy az apja és más tótfalusi lakosok bérelték a gödi pusztát juhaik számára. Az apja a juhokkal „hálásra" azaz éjszakára a Malom-árkába járt, avagy a Csurgóba. Vallotta 1738-ban.

Kálmán Ferenc, Madách János jobbágya, kb. 40 éves, magától Dobay Lászlótól és Madách Lászlótól hallotta, hogy a dunakesziek malma, mely nemrégen elpusztult, a Duna mellett a gödi határban volt. Kálmán a gödi puszta csőszeként a Malom-árkától fogva Tetétlenig, a Látó-hegy oldalaig, onnan megfordulva a Hegyes-halomig tartotta a határt Göd puszta és Dunakeszi falu között.

Józsa István, kisnémedi lakos, kb. 40 éves, Gosztonyi János özvegyének jobbágya, hallotta Csupi János váci káptalani tiszttartótól, hogy a dunakesziek malmát „el kell rontani" Csupi János az 1720-as években volt tiszttartó és 1732-ben váci bíró. Józsa említette, hogy a Lyukas-halmon alul a sződieknek jó dinnyéjük termett, amikor ő „dinnyepásztor" volt.

A jelenlegi Alsógöd határos keletről Csomáddal. Madách László és Dobay László özvegye, Madách Borbála kérésére a vármegye hatósága határjárást folytatott le 1732-ben Göd puszta és Csomád határaira vonatkozóan. Egyetlen kérdésre kellett válaszolni: „Tudja-e a tanú, hogy az a darab mező, ahol csomádi lakosok oláh kereskedőkre akadván, azokkal összevesztek, s az egyik oláh lábát meglőtték és göbelybeli ökreikből kettőt el is hajtottak, az gödi puszta határában van-e?"

Vörös Mihály, dunakeszi lakos, 54 éves, azt vallotta, hogy az öregapjától tanulta, Göd és Csomád között a határt a Budai út „hasítja".

Ugyanezt az utat más tanuk Rátóti útnak nevezték. úgy látszik, hogy Göd puszta és a nemrégen benépesült Csomád között egy út volt a határ, amelyik Rátótra vitt. Említik még a tanúk a gödi határban a Nyári-völgyet is, melynek jelentése eléggé furcsa, hiszen télen is völgy a völgy. Talán elhallás, elírás a jegyzőkönyvben a Nyájvölgyből.

Nagyjából körbejártuk Göd puszta határait északról kezdve, folytatva délen, majd keleten. Az utóbbinál hiányzik a csomádi határ pontos kijelölése, hiszen az első telepesek az 1730-as évek elején érkeztek meg, és már el is szökdöstek a jobbágyi terhek súlya elől. A gödi és csomádi határ még az 1740-es években is bizonytalan volt. Mutatja az is, hogy a csomádiak a gödi földön csaptak össze oláh (román) vándor marhakereskedőkkel. Nyilván úgy tudták, hogy a saját területükön vannak, ez a vélekedés lehetett a jogi alapja a csomádiak fegyveres fellépésének. Jobbágynak más falu, más birtokos birtokán fegyvert használnia igen nagy vétek volt és súlyos büntetést vonhatott maga után.

További határjárások bevonásával pontosítható és kiegészíthető lehet a bemutatott határ képe.

Felhasznált irodalom:

Borosy András – Szabó Attila: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái Igazságszolgáltatási iratok III. 1721-1740.Bp. 2000. 389, 514, 583, 584. regeszták.

Pesty Frigyes: Pest-Pilis-Solt vármegye és kiegészítések. Szentendre. 1984. 114-116.

Magyarország régészeti topográfiája 9. Szerk.; Torma István. Bp. 1993. 76, 369, 374. stb.

VASS DÁNIEL

Dunai Mappáció 1826 Göd

A Magyar Országos Levéltárban, a doktori dolgozatomhoz kerestem éppen térképeket, amikor a levéltáros felhívta a figyelmemet a Dunai-Mappáció térképsorozatra, amely 1823–1845 évek között zajlott a magyar Duna szakaszon. A DVD formátumban is megjelent térképsorozat azonban hiányos, éppen az általam keresett szakasz, a Nagymaros-Budapest szakasz hiányzik. Néhány szakadt térképlap fellelhető Szigetmonostorról és Dunakesziről, de Göd teljes egészében hiányzik. Ez annak fényében fájdalmas hiány, hogy a korabeli térképezési munkálatokat dokumentálták. Ezek a dokumentumok megvannak és tartalmazzák a Duna-menti 3 mérföldes sáv településeinek korabeli jellemzőit, gazdálkodását, lakóinak számát, részben történetét, számtalan – azóta feledésbe merült – dűlő nevét, továbbá épületek és jellegzetes pontok leírását.

Térképek híján az 1826. évi gödi helyszínek beazonosítása nagyon megnehezült, de nem reménytelen feladat. A dokumentumokat alább adom közre. A helyesíráson egy betűt sem változtattam, a nagybetűk használata erős német hatásról tanúskodik.

Előzmények.

A dunai szállítási útvonal kiemelt fontosságú volt a nyugati tartományok élelmezése és a hadsereg utánpótlása miatt. A töröktől visszafoglalt országrészek azonban a szállítás szempontjából siralmas képet mutattak. Nem voltak vontató utak a partokon, hiányoztak az állomások, ahol a hajósok megpihenhettek, sőt sokfelé mocsarak, torkolatok akadályozták a folyásiránnyal szembeni haladást.

Mária Terézia 1770-ben arra a következtetésre jutott, hogy ezen tényezők miatt emelkedik a gabona ára az örökös tartományokban. Ezért adott megbízást a Birodalom teljes Duna szakaszának feltérképezésére. Létezett már térképsorozat, az itáliai mérnök Marsigli a XVII. század végén végighajózott egészen a torkolatig, jegyzeteket készítve a látottakról, azonban ezek elnagyolt, és bizonytalan pontosságú térképlapok.

A Mária Terézia és II. József alatt végzett térképezés azonban nem volt egységes. Különböző szempontok szerint térképeztek, és más méretarányok jellemezték az egyes szelvényeket. Így a Birodalom Duna-szakaszát nem láttatták egységes egészként. Szükség volt egy újabb, előre meghatározott elvek alapján végzett térképészeti munkára.

Ez lett végül a Vásárhely Pál és Huszár Mátyás nevével fémjelzett 1823 és 1845 között végzett első rendszeres Duna felmérés.

A gödi szakasz földmérési és térképezési (=képlő) munkálatait Zsitnyán János végezte segédjeivel, akik környékbeli napszámosok voltak. Tőlük tudhatta meg azokat az információkat, amiket papírra vetett. Minden bizonnyal gödi munkái során a mai Nemeskéri Kiss kúria helyén állt Göd pusztán volt szállása. A puszta életéről, Mayerfy József munkásságáról igen bő ismeretekkel rendelkezett, ezeket csak közvetlenül a családtól szerezhette.

Dél felől haladt északnak, ez a jegyzeteinek dátumozásából derül ki. 1826. júliusában és augusztusában, a júniusi árvíz levonulása után az apadó Dunán mértek mindkét parton. A Szentendrei-szigeten valószínűleg Szigetmonostor bázissal dolgoztak.

Következzenek hát a leírások, melyeket rövid magyarázattal láttam el.

§ II 361MOL, S81, Vízrajzi Intézet

Költ Dunakeszén Jakab havának 9dik Napján 1826 Esztendőben.

Duna Vizképe rend Írásnak Eszak-keletti I Szakaszok sorában levő 38ik Részföldképnek magyarázattya, és általa képzelt részföldnek természeti te irása. I. N. 0

Ezen részföldkép elö adja Duna-Keszi térnek felső tájat, és ezzel szomszéd Göd Pusztának darabját; mind a kettő Krassalkovics Antal Ö Herczegségének birtoka Nemes Pest Vármegyében. Dunakeszi halkal emelkedő Tetétleni földek közép jóságúak távolság, és trágyatlanság miatt. Malomárki legellö vonó marhák számára tartatik jobb volta miatt. Göd Pusztának Gulya-járása, és Apróhalmok homokos ugyan de hasznos legellö. Akátz és Topolyfa ültetések jelessen nevelkednek.

Ezen helybéli Duna tökélletessen hajókázható le felé, de a' felhajózásra éppen alkalmatlan ezen okokból 1szor A karajja iszapos, vizenyős, és forrásos. 2szor a' Partja dombra emelkedik és vadon nyőlt bokrokkal telyes,3szor Az ugy nevezett Dobra, Tsurgólapos, és Határvölgy által ezen Út hasittatik és járatlanná tétetik. Áradások itt el nem terjedhetnek, és így ártatlanok.

Zsitnyán János 1826. július 9-én jegyezte le ezen sorait.

A címben említett Észak-keleti szakasz azt jelentette a térképezésben, hogy a koordináta rendszernek, amelyben a térképezők dolgoztak Budán volt a középpontja, a gellérthegyi Királyi Obszervatóriumban (1848-49-ben elpusztult, ma a Citadella áll a helyén). Ebből a középpontból nézve Göd Észak-keleti irányban helyezkedik el.

A térképlap részben a Göd és Dunakeszi között napjainkban még beépítetlen területeket, részben pedig Alsógöd déli részét írja le. A határ akkoriban is ugyanott húzódott; Göd déli házsorai mögött közvetlenül már Dunakeszi kezdődik. A Tetélteni földek a vasúttól keletre eső dombvidék neve, elnevezése a mai napig térképszelvényeken fönnmaradt. 1826-ban is (és ma is) szántó volt, bár nem trágyázták. A Malomárki legelő a vasút és a Duna kőzött terül el, ebben az árokban éri el a Tetétleni dombok között hulló csapadék a Dunát. Göd puszta Gulya-járása, és az Apróhalmok helye bizonytalan, valószínűleg már beépített terület mindkettő. Az apró halmok homokbuckák lehettek, melyek anyagát a Duna mederből fújta ki a szél. Ennek a homoknak a megkötésére telepítették az akác és topolyfa (= nyárfa) ligeteket. Családi legendából tudom, hogy amikor megvettük a Petőfi utcai (XV. utca) telket az 1910-es évek elején még sűrű akácos volt rajta, és néhány nagyobb nyárfa még a II. Vi-

lágháború után is állt. (Jelenleg az Alsógödi Sportcsarnok mögött található néhány nyárfa-matuzsálem).

Göd és Dunakeszi között a magas part híresen sok forrást rejt, erről Szabó József már 1888-ban írt egy tanulmányt „Göd környéke forrásainak geológiai s hidrográfiai viszonyai" címmel. A Dunapart egykori meredek szakadását napjainkra a háztulajdonosok az érdekes oligocén (34-23 millió évig terjedő kor) agyag kibukkanásokkal együtt lebetonozták. A part meredeksége miatt itt valóban lehetetlen volt a hajók vontatása. A Csurgólapos nevű szurdokszerű völgy Dunakeszin található a Csurgó étterem és a nagy, Duna fölött átívelő villanypózna között. Benne kis, forrásból táplálkozó patak csordogál. A Dobra völgy helye bizonytalan, valószínűleg a Csurgótól északabbra található völgy neve volt. A Határvölgy, mai nevén a Szakács-kert, jelzi, hogy ez a határ Dunakeszi és Göd között. Ez a völgy ugyancsak szurdokszerű, követi a Duna medre alatt húzódó törésvonalak irányát, csakúgy, mint a fent említett völgyek. Áradások ezen a területen nem jelentkeznek a part magasságának köszönhetően.

§ 357 Jakab hava 27ik napján 1826.

Rendes Vizi le irása a' Duna térbeli Észak keletti I Szakaszok sorában számított 42ik Földképnek I. N. O.

Ezen Helykép előadja Sziget Monostori Földnek egy reszetskéjét, és a' Gödi Pusztának Részét. Az első Szent Korona Birtoka, a' másik pedig Krassalkovits ö Herczegségének Jószága, mint a' kettő Nemes Pest Vármegyében helyheztetik.

A) Puszta Monostori Dülö jó föld, mellette lévő Legellő gödrös, kövekkel, és épületek romladékaival tellyes, elödi háborús viszontagságoknak leg nagyobb tanuja. Kőházi Legellö fával ültetett homok fogás, sürübb falültetés, és marha járástól vafo nyugodalom hasznosabba tehetne ezen darabos mostani állapotnál.

B) Göd Pusztának minden Részei szépségjöket és javittásokat köszönhetik Nemes Mayerfy Josef úr szorgalmának, a' ki minden iparkodását java ideit, és költségét árra fordította, hogy mostoha helyeit ezen Pusztának használhatóvá tegye. Ollyan a' Homokot

gátló Erdő melly által benne levő Vátzi Út uj homoktól ment lévén publicum nagy hasznával járhatóvá lett, mert a' hol ez előtt szegény utas marhái Homok miatt el dűltek , söt még uraságok marhái is sokszor kifáradtak, ott most akadály nélkül forognak a' kerekek és az utasok baj nélkül éjjel nappal bátran járhatnak. Ezen Erdő az, a' melly erannyaba lévő Lyukashalmi Szántóföldeket további homok özönétől meg mentette. Nem kisebb figyelmet erdemei az Pusztának belső állapotja: A' hol ez előtt egynéhány Esztendőkkel tsak szegény egy pár épület állott, ott most egy szép uradalmi Lakás, Tselédek házai, jó Marha Istállók, és helyes Juh aklok állanak – Mesterséges Mívelést, és haszonra tzélzó Intézeteket ki mutatja szép ézléssel készült Belső Kert. Sok hasznos veteményekkel bővelkedik Külső Kert. Réti Tábla jo termő szántóföld, az Kaszállok pedig lehetséges vizek le tsapolyása utánn hasznossak lettek. -Mint ezen szép Intézetek leg jobb Divattyába az Haláltól ezen Nevezetes Férfiú el ragadtattván Tetemei Szüröskerti Temetőbe le tétettek, és érdemlett emlék oszloppal Uri Famíliája által meg tiszteltettek, a' melly Rajzolatomban különös Földmérői szélességi, és hosszaság által meg különböztetett, hogy még a' Jövendőség-is róla emlékezvén Hamvait tisztellye – Különösen nevezetesek ezen Pusztában tartani szokott Marha vásárok is.

Ezen helybeli Duna tsendes menetelő, és a' le hajózásra különössen szolgál az fel hajózásra Sziget Monostori Pandál alkalmas lenne, ha a' szigetnél Zátonyok az utazást engednének de ippen ezen ok miatt felhajózás tsak Burcsellakkal történik. Az Gödi Part pedig országos hajó Járásra talán századoktol fogva már alkalmatlan volt Rongyos, iszapos, forrasos, és Bodrog volta miatt, és még sok ideig alkalmasint olly módba maradandó lészen/ mivel a' Szent Endrei, vagy is Kis Duna hajókázásra naponként alkalmatosabbá lészen. Mindazonáltal hasznalhatna ezen Part jó fövénnyel az utakra, és más intézetekre, mert ezzel tele vagyon.

Áradásoktól minthogy Gödi Puszta mentt, annál többet szenved Sziget Monostori föld, ugy hogy sokszor Kis Dunában meg szorulván a' Jég Monostor mellett vízzel együtt tsuszván a' Nagy Dunába, és viszont tolakodik. Külömben Monostori Részen az áradástól ment hely, és áradás határja a' rajzolatban ki vagyon téve.

1826. július 27.

A leírás szerint ez az elveszett térképlap részben bemutatta a túlsó, jobb partot is. Puszta Monostor lehetett a központja a törökdúlás előtti, középkori Szigetmonostornak, 1826-ban még látszottak a régi épületek nyomai.

A monostori oldalon ugyancsak problémát jelentett a mozgó homok, melyet elsősorban az állatok taposása következtében felszakadó növényzet hiánya okoz. Növényzet híján a szél el tudja mozgatni a szabadon álló homokszemcséket, s ez veszélyezteti a közelben lévő jó minőségű szántókat. (Az uralkodó szélirány a környéken az Észak-nyugati.)

A gödi, bal parton a leírás Göd Pusztára szorítkozik, és kibontakozik előttünk a Mayerfy József bérlő áldásos tevékenysége révén felvirágzó gazdaság képe. A nemes úr, nyilván a korszellemmel lépést tartva fejleszti bérelt birtokát, szolgálja ezzel a közjót. Egy ilyen fontos cselekedete, hogy erdőt telepítve egyrészt megfogja a homokot mozgató szelet, így Vác és Budapest között járhatóvá teszi a közutat. A homokmozgások a török korban a rideg állattartásnak köszönhetően újultak ki. Gödön e leírás is szól a marhavásárról, ahová az állatokat lábon hajtották. A török korban a hajdúk Debrecen környékéről egészen Dél-Németországig hajtották a marhákat, és ezeken a széles csapásokon nem maradt meg a fű. így a kitaposott növényzet alól előbukkan a településünkre olyannyira jellemző futóhomok, amit a szél könnyedén elhord.

Mayerfy József rendezett körülményeket teremt Göd Pusztán új épületeket emelve mind embernek, mind állatnak. Elkerített veteményest létesít a Belső Kertben, ami közel volt a birtokközponthoz. Területe a Nemeskéri Kiss Miklós úttól tartott a vasútig, északról és délről pedig a Rómaiak útja és az Alagút út határolta. A Külső kert a mai temető tábla volt. A szérűskert pedig a mai temetőtől mintegy 800 méterre állt, délkeleti irányban. A Mayerfy József 1824-ben bekövetkezett haláláról is tudósít Zsitnyán János, és a nemes úr síremlékét az utókorra is gondolva megteszi földrajzi alappontnak.

A Duna viszonyairól szólva kitér megint a hajózást nehezítő tényezőkre. A monostori oldalon a „pandál" viszonylag magas partot jelölt, amely alkalmas volt a kikötésre és a vontatásra egyaránt.

Azonban a sok zátony miatt a hajózás kisvíz esetén csak lapos fenekű teherszállító bárkákkal, ún. burcsellákkal zajlik. Már 1826 előtt is híresen rossz hajózási viszonyok voltak Gödnél. Az okokat a képlő más térképlapoknál is megemlítette, itt azonban egy új jelzőt is használ, a „bodrogot", ami örvényes folyót, folyószakaszt jelez.

Külön érdekesség, hogy a gödi viszonyok miatt a hajózás a szentendrei ágban keresett alternatív útvonalat, ahol a Duna vízhozamának csak 1/3-a folyik, mégis jobb útvonalat jelentett a hajósok számára.

A parti föveny azért volt jó az utakra, mert ez a finom szemcséjű homok nem ragadt, mint az agyag, ráadásul elvezette a vizet, és könnyű volt elegyengetni. Meg kell különböztetni a futóhomoktól, annak szemcséi ugyanis sokkal kerekítettebbek, ezért a szél könnyebben mozgatja, mint a durvább, szögletesebb fövenyt.

Az árvizek, ezen belül a jeges árvizek nagyon gyakran pusztították a Szentendrei-szigetet. Ennek okát a kisvízkor a zátonyokon föltorlódott jégtáblákban kell keresni, ezek összefagyva mintegy természetes gátat alkotnak a folyón. Amikor az olvadás miatt emelkedni kezd a vízszint a folyó kilép a medréből, hogy megkerülje ezt a jégdugót. Zsitnyán leírásából kiderül, hogy Szigetmonostor fölött gyakran a váci ág vize jeges árvízkor áttört a szentendrei ágba, és viszont.

§ II- 355 MOL, S 81, Vízrajzi Intézet, iratok, 1/B

Kőlt Gödön Kisasszony hava 11dik napján 1826.
Zsitnyán János mp. Duna Táj Képlője.

I. N. O. Duna Felmérés, Észak-keleti Szakaszok' rendjében lévő 46dik Táblának természeti, és vizi fekvésének leírása.

Ezen táblában vagyon Gödi Pusztának Északi része lerajzolva; ezis Grassálkovits Ő Hertzegségének Birtokaihoz tartozik. Kis Turján, Rokázó, Csikázó, és ezekkel öszveköttetésben lévő Nádasok többnyire vizenyős, zsombékos, náddal, és csádéval bé-nyőlt rétek minekutána ezekből sok csatornyák által a' víz letsapoltatott, középszerű Kaszálókra változtattak Malom Tábla, Szállás-Tető jó tavaszi vetésekkel, valamint Vármegye Canalissa mellett fekvő

Rétek, úgy nem külömben Puszta Kápolna, és Várdombjai jó szénával látszanak meghálálni Boldogult Majerffy Jósef Urnak földmivelésre fordított fáradhatatlan igyekezetét, melly leg inkább a' Csörgi Malomnál kitűndöklik, holottis, egy a' természeti fekvésre nézve nem a' legalkalmatosabb helyen kettős hasznot tudott ö szerezni; tudniillik a' már fenttérdeklett víz-letsapolások által bő termésű Réteket és Malmának vizet – a' mellett egy halas tavatis a' természetből mintegy erőszakosan kitsafart. -

Puszta Kápolna, és Vár-Domb Török pusztításnak szomorú emlékezetét, és hajdani Göd népes Helységnek egyedül Puszta nevét fentartotta. Ökör Járás, és Göböl járás hasznos Legelők Vátzi jövedelmes Marha vásároknak helye. Duna melléki Bárány járás Juh-tartásnak tagos legeltetési és itt hely essen készült Levegő ártalmas változási ellen alkalmatos tanya.

A vátzi úton alól Ingoványos, és ket Fok kőzött fekvő lapos- térség vizenyős, és bokros kaszáló Fold. Csősz Hozok alól levő kis Fok, mellybe mint a' Vármegye Fő Canalissa, mint a' többi Csapolasok vizei, leszivárkoznak, az Uraság Dereglyéjének, és Ladikjainak természeti kikötő helyet ád. Egyéb eránt

Gödi Pusztát mosó nagy Duna bal partja fekete agyagos, szakadozott, némelly helyeken kettős partotis tsinál; hellyel bokros ugyan, de mégis olly porhanyós, hogy a' Duna vizének ellene nem álhatván naponként belyebb ereszti; és innét eredtek a' Kis – és Nagy Szigetek, mellyek Gödi Pusztához tartoznak. – Ezek közül a' kissebb Sziget vad bokrokkal benyőlt sűrűség; – a' nagyobb Sziget sok bókok között is szénát, és gyumőltsöt terem; mindkettőnek partjai azomban víz mosás által láthatóképpen fogynak. Jobb partja a' Dunának Póts-Megyeri Téren felől sárga – agyagos, apró víz szakadásokkal által lyugatott; alább pedig a vizre rohanó homokos dombokkal halmozott, azután hol iszapos hol kemény agyaggal vegyes; de a' vízbe sodrott homok, porond, és füveny miatt a' felhajózásra általjában nem alkalmatos; azomban a' két Sziget Köze lehajózásra alkalmas útattal szolgál. A viz-áradás nyomai Rajzolatban ki vannak téve.

1826. augusztus 11.

Ezen a szelvényen Felsőgöd, Sződliget és Csörög egyes részei lehettek felmérve. Ekkor még a Grassalkovich család birtoka volt, de bérlőként a Mayerfyak gazdálkodtak a környéken. Az ő munkásságuknak köszönhetően történtek a lecsapolások, aminek következtében a mocsaras tájon kaszálók keletkeztek. A Kis Turján, Rokázó, Csikázó egykori lápos területek voltak, melynek utolsó maradványa az ún. Piócás volt. Ez a terület az Ilka-major és a vasút közé eshetett. A turján jelentése: mocsaras, vizenyős, ingoványos. A csikázó szó eredhet a csík szóból, ami egy mocsaras állóvízben élő halfaj.

A Csörgi Malom valószínűleg azonos a Sződligeten a Floch birtokon átfolyó Sződrákosi patakra épített malommal. Ez a malom még állt 1948-ban, amikor a patak még 200 méterrel északabbra folyt. A Vármegye Canalissa nagy valószínűséggel az Ilka patak, bár a méreteihez képest kissé túlzó lenne az elnevezés. Gondolhatunk még a Sződrákosi patakra is, hiszen a Csörgi Malomnak sokkal több vízre volt szüksége, mint amit az Ilka patak tudott biztosítani a lecsapolásból. Halastó létesítésére is alkalmasabb az a vízfolyás. Az Ilka patak mellett viszont az a legfontosabb érv, hogy a torkolata természetes kikötőhely, ami nem lehet más, mint a mai gödi Köztársaság út vége, ahol a szeszgyár is állt.

Puszta Kápolna volt a középkori Göd központja, a falu maga a Rákóczi úti focipálya körül terült el. Temploma és temetője a vasúton túl délkeletre emelkedő dombon állt. A Várdomb mai napig megőrizte nevét. Az Ökör-járás, Göböl-járás a Kincsem teleptől északra elterülő marhalegelők voltak, a göböl szó hízómarhát jelentett.

A váci út (kettes út) alatt az ingoványos már árteret jelöl, részben a mai vízmű területről lehet szó. A fokok olyan pontok voltak, ahol az árvizek a folyóhátak mögé kerültek, és apadáskor ezen a természetes zsilipen visszatérhettek a mederbe. A Kis-fok valahol a mai Ilka zsilip környékén lehetett, a másik fok helye bizonytalan.

A gödi Duna-szakaszon 1826-ban megfigyelt folyamatok sok érdekességgel szolgálhatnak. Zsitnyán szerint a Gödi sziget a part alámosása következtében keletkező hordalékból épült föl. A gödi medertágulat azért jött létre, mert a gázlóban lelassuló vízsebesség ha-

tására a hordalék kiülepedett. Ezt az anyagtömeget a folyó próbálja oldalirányban megkerülni, tehát alámosódnak a partok, omlás is bekövetkezhet a magasparton. így további hordalék kerül a folyómederbe, és ez a folyamat önmagát erősíti. A szigeteken a leírásban nem jeleznek erdőt, csak bokrokat, sőt a Fegyveresi (Nagy) szigeten még mezőgazdasági művelés is folyik, ez vélhetően a szatmári ártéri szilvásokhoz hasonló gyümölcstermesztés lehetett.

A szigetek felszínalaktanára utalás, hogy partjuk erősen elmosódik, tehát ebben a korban a Duna pusztította őket, területük csökkent. Ez magyarázható éghajlati okokkal: megnövekedett a Duna vízszállítása csapadékosabb éveknek köszönhetően.

A monostori oldalon lévő mellékág már ebben a korban is erősen föl volt iszapolva, hajóvontatásra ugyan alkalmas lenne a part, de a kellő vízmélység itt nem volt meg. A gödi oldal bokrossága, magassága miatt volt alkalmatlan a hajóvontatásra, egyedül a lehajózás volt akadálytalan a főágban. A térképészek a helyiek elmondása alapján minden szelvényen bejelölték azt a vonalat, ameddig a legnagyobb árvizek elérnek, a szerző erről tesz említést az utolsó sorában.

Összefoglalás

Zsitnyán János leírásainak köszönhetően kirajzolódik előttünk a gödi táj 1826-os képe. A Mayerfy családnak köszönhetően az elvadult, nádas, sasos, vizenyős területeket lecsapolták, megkezdődött a kultúrtáj kialakítása halastavakkal, erdőtelepítésekkel. Az addig futóhomokos területeket nyárasokkal, akácosokkal megkötötték. Az utak állapotára is gondot fordítottak így könnyebbé vált a Budapest-Vác közötti utazás. A Dunán, ha nehézkesen is de volt hajóforgalom, ebbe Göd Puszta a sziget északi részén lévő kikötőjével maga is bekapcsolódott. A gazdasági ésszerűség működött, szántók csak a szárazabb, művelhető területeken voltak, a frissen lecsapolt vizenyős részeken és az ártéren kaszáltak, a hasznosíthatatlan homokterületre erdőt telepítettek. Az állattartásban megkezdődött az áttérés a rideg tartásról az istállózóra, emiatt épültek új karámok, a takarmányt pedig a kaszálórétek szolgáltatták.

A török hódoltság alól felszabadult Göd első komolyabb fejlődési szakasza volt ez a korszak, amikor az emberi erőfeszítések révén újra művelés alá kerültek a középkor óta elvadult egykori mezőgazdasági területek. Gyarapodott a népesség, új házak emelkedtek. Göd Puszta a Mayerfyak elévülhetetlen érdemei révén bekapcsolódott Magyarország reformkori fellendülésébe.

LÁNG JÓZSEF

Göd pusztai iskoláról

Göd falva, a templomával együtt a török hódítás alatt teljesen elpusztult, pusztává vált.[1] Területén a 17. század végén és a 18. század elején legelők és marhavásárok voltak.

Ebben az időben a terület birtokosa Sződdel együtt a Madách család volt. Megkezdődött a terület benépesülése.

Felépült a mai kiskastélynak nevezett épület, melyet Dobay Lászlóné Madách Borbála építtetett és egy ideig benne is lakott.

Az 1730-as évek elején, miután a Madách család nem tudta kifizetni az ún. fegyverváltságot és nagyon elszegényedett, Grassalkovich Antal vette meg a területet.[2]

Megkezdte a puszta benépesítését és a gazdaság kialakítását. Az 1800-as századforduló körül Mayerffy József lett a bérlő és felvirágoztatta a pusztát. Tágas kastélyt (kúriát) építetett, és rendezett be. Járható utakat, virágzó mezőgazdaságot és állattenyésztést valósított meg.[3]

A bérlő utódai gróf Dercsényi Pál,[4] aki szintén ott lakott családjával együtt, majd Montléart herceg[5] és a Sina báró[6] birtokos család több- kevesebb sikerrel folytatták a gazdaság kezelését.

Második, egyes dolgokban máig is ható fellendülést a Kiegyezés (1867) után Nemeskéri Kiss Miklós honvédezredes és utódainak birtoklása hozta[7]. Göd puszta a II. világháború előtt közigazgatásilag Sződ községhez, egyházilag a sződi plébános irányítása alá tartozott.

A magyar oktatás történetéről

Az oktatás és az iskolák fenntartása kezdetektől a felekezeti egyházak feladatai közé tartozott. A tanügy helyzetét először **Mária**

Terézia közoktatási reformja (Ratio Educationis) rendezte 1777-ben. A rendelkezés az iskolaügyet részben állami igazgatási feladattá tette, így a népnevelés területén megszűnt az egyház kizárólagos felügyelete. A reformkorban kezdett a népnevelés országos közüggyé válni.

A kiegyezés után kerülhetett sor az oktatásügy újabb rendezésére. Az **Eötvös József** által kezdeményezett **1868. XXXVIII. tc. tankötelezettséget rendelt el a hat-tizenöt éves korú** gyermekek számára, és a községeknek előírta az **elemi mindennapos** és az **általános ismétlő iskolák** működtetését, valamint szakképzett tanítók alkalmazását. A népoktatási törvény bevezetése után az iskolákat fokozatosan kivonták az egyház igazgatása és felügyelete alól

„Az **ismétlő iskola** a népoktatási törvény alapján szervezett intézmény, melynek célja az ifjúságot élete 15. évéig a legszükségesebb elemi ismeretekben oktatni. Fontossága tulajdonképpen csak kisebb helyeken van, ahol az elemi iskola elvégzése után az illetőknek nincs módjukban tovább tanulni. Az oktatás hetenként télen öt, nyáron két órára terjed, melyet az 1868. évi XXXVIII. t.-c. értelmében minden tanköteles koron túl levő gyermek (fiú s lány) 15. éve betöltéséig köteles látogatni. Ugyanezen intézkedés csaknem minden külföldi államban megvan, sőt Németországban a 18 éves életkorig. Itt „Sonntags-Unterricht"-nak nevezik ezt."[8]

Az **elemi iskola** hat osztályból állt, de a mindennapos iskolában valójában csak az I-IV. osztályt járták ki a tanulók, többségük lemorzsolódott, és az V-VI. osztályt jóval kevesebben végezték el.

Az **ismétlő iskola** I-III. osztályaiban szintén sokan menet közben kimaradtak, bár ennek elvégzését is előírta a törvény, bár 15 éves korig. Az ismétlő iskola a tanoncoknak is kötelező volt.

Ha a tantárgyakat vizsgáljuk, akkor az **alapvető közismereti és gyakorlati tantárgyak az alábbiak:** hit- és erkölcstan, olvasás, írás, beszéd- és értelemgyakorlat, számtan, mértan, rajzolás, kézimunka, éneklés, torna. A II. osztálytól lép be a nyelvtan és a fogalmazás, a III. osztálytól az éneklés, a IV. osztálytól a természetrajz, természettan, az V-VI. osztályban már történelmet, földrajzot, polgári jogok és kötelezettségek tantárgyat is tanultak.

A **közismereti tárgyakon kívül** a lányok **kézimunkát,** ezen belül kötést, hímzést és horgolást sajátítottak el. A fiúk pedig gyümölcstermesztést, méhészetet és famunkát tanultak.

Ahol erre a feltételeket meg tudták teremteni ún. gazdasági ismétlő oktatás is folyt. A mindennapi életben szükséges ismeretek elsajátítása a mezőgazdasági alapismeretek megtanítását szolgálta.

A **gazdaságtan tantárgy** a következő témákból állhatott: talajjavítás és -művelés, vetés, zöldségek elrakása, veteménymagvak gyűjtése, méhészet, baromfi tenyésztése, állattenyésztés, takarmánynövények, a gazdasági növények ellenségei, szőlőművelés és borkezelés, konyhakert, gyümölcsfák ültetése, ápolása. Egyes helyeken a tanító köteles volt a javadalmát képező föld egynegyed részét szőlővel beültetni és legalább kétszáz négyzetméter területen a gyermekek részére faiskolát létesíteni.

Az első **világháború előtti Apponyi-féle iskolaszervezési akció**, de még inkább az **első világháború utáni Klebelsberg-féle** iskolaszervezési intézkedések a külterületen és a falvakban is lehetővé tették, hogy az általános iskolai tankötelezettség ne csak holt betű legyen, hanem létrejöjjenek a képzés biztosítását szolgáló intézmények.

Az 1921. évi XXX. tc. a népoktatásnak továbbra is két fokozatát rögzítette: a mindennapos hatosztályos és a továbbképző, illetve ismétlő háromosztályos elemi iskolát. A továbbképzőnek volt egy úgynevezett gazdasági továbbképző formája is, amely a gazdálkodással kapcsolatos ismereteket nyújtotta.

Az elemi oktatás ezen rendszerén először az 1945. évi XX. tc. változtatott, amikor bevezette a nyolcosztályos általános iskolát. Ez a háborús körülmények miatt fokozatosan valósult meg az iskolákban.[9]

Az elemi iskolai oktatás kezdeteiről

Göd puszta

A 19. századi 20. század eleji időszakból az eddigi levéltári kutatások eredményeként 1817-1913-ig sikerült részletesen megismerni a helyi lakosok számát, vallási összetételét és néhány évben a

tanulók számát is. Egyúttal hiteles forrásból derült fény Göd pusztán 1868-1927 között és néhány évig Ilka majorban tanítók személyére és működési idejére.[10]

Ezen írásomban összefoglalva mutatom be a Göd pusztai iskola, az újabb kutatásokkal kiegészített történetét.

Az első ismert írásos dokumentum, mely a továbbiak során is alapvető forrásként kezelhető, a Váci Római katolikus egyházmegye sematizmusa, mely szerint 1848-ban 40 és 1851-ben 20 gyermek oktatása történt, majd 1860 és 1867, 1877–1881 között vannak adataink.

Mint a történet bevezetőjében említettem a kiegyezés után Nemeskéri Kiss Miklós vásárolta meg Göd-pusztát. A földesúr hat osztályos elemi iskolát működtetett a sződi római katolikus plébános vallási felügyelete mellett. A tanítót a földesúr nevezte ki.

Egyetlen tanító egy tanteremben, együtt tanította az I-VI. osztályt. Felszerelés egy fekete tábla, „fali olvasó" 24 db, fali térkép 2 db. Az ismétlősök délután jártak.

A hivatalos forrásban[11] első név szerint feljegyzett tanító **Demetrovics Lajos** volt, aki a Göd puszta földbirtokosa által fenntartott, egyházilag a sződi plébános által irányított katolikus iskolában **1868–1887**-ig tanított. Igazgató a mindenkori sződi plébános, a hitoktató a káplán vagy a plébános.

1883/84. iskolaévben a 64 iskolaköteles gyermekből csupán kettő nem járt iskolába.

A szakmai irodalom szerint Göd pusztán 1882-től postahivatal működött[12], és a tanító volt egyben a postamester is. **Feltételezem, hogyha postahivatal volt, akkor iskola is.**

1887. október 1-től Cselényi Zsigmond lett a kinevezett tanító. Pénzbeli **javadalmazása** 100 frt[13]/ év, azon kívül 410 frt. értékű a természetben nyújtott jövedelem. A következők szerint:

12 hektoliter búza, 20 hektoliter rozs, 22 kg só (termények értéke 12 frt), 2 db tehéntartás egész éven át (200frt), 4 db sertésvágás (20 frt), 2 hold 1200 nöl föld (30frt), tüzifa „szabadtüzelő" (50 frt), a tanítói lakás mellett ¼ hold zöldséges kert (38 frt), – azon kívül szabadlakás (60 frt), mely áll 2 szoba, 1 előszoba, 2 konyha, 1 éléstár, 1 kamara, 1 faszín és 1 pince. A természetbeni jövedelmek

Cselényi Zsigmond és felesége

értékét Sződ község bírája és jegyzője igazolta.[14]

Az ilyen mértékű ellátás szükséges volt a tanító népes családjának. Ugyanis itt az **1895-évi működéséig** öt gyermeket nevelt. Megemlítem, hogy Fótra visszatérve 1899-ben született meg hatodik gyermekük Cselényi József, a híres nótaénekes.

A következő tanító **Hoffman Pál 1895-tól 1900-ig** volt a pusztai iskola tanítója, összjövedelme már 550 frt. volt.

A Posta és Távirda 1896. évi névjegyzékében a Göd postahivatal postamestereként említik. A postamester külön járandósága, a különböző feladatokból 361 frt.-t.

Az évenként kiadott hivatalos postai kiadványban is hasonlóképpen írnak róla 1900-ig.[15]

A fennmaradt iratok szerint Hoffmann tanító vitába került a fenntartóval, mert nem kapta meg szerinte, az őt megillető kórpótlékot. Ugyanis a kórpótlék a felekezeti iskola tanítóinak járt.

A vita korai kezdetére utal, hogy a Népnevelő című újság 1898. júliusi számában pályázatot hirdetett a sződi pap, a gödi pusztai róm. kath. és postával egybekötött tanítói állásra, a folyamodványok méltóságos „nemeskéry" Kiss Pál államtitkár úrhoz intézendők.

Javadalmazásként 220 frt készpénz, 4 hektoliter búza, 16 hektoliter rozs, 1 hold szántóföld, zöldséges kert, egy tehénnek, két sertésnek legelő és szalma, tüzelő, szabad lakás, postából 400 frt. Tartozik szabad idejében a gazdaságban segédkezni.

Nem volt elfogadható pályázó, vagy az eljárás végéig nem lehetett változtatni, nem tudjuk.

Hoffmann Pál a vármegye közigazgatási bizottságához fordult, amely igazat adott neki 4343/900.sz.a. határozatában. Nemeskéri

Kiss Pál fellebbezett. A Vallás és Közoktatási miniszter a váci püspök véleményét kérte, abban hogy a pusztai iskola valójában csak „ r. kat. nevet viselő, de nem katolikus jellegű" iskolával állnak szemben.

A püspök válaszában leírta, hogy a földbirtokos magániskolát tart fenn, melyet mint katolikus vallású ilyen irányban kívánta működtetni. Tehát ez az iskola „r. kath. nevet viselő" iskolának tekinthető, mely biztosítja a vallásos nevelést, mely számára megnyugtató.[16]

Ilka major

A lakossági nyilvántartásokban az Ilka majoriak 1900-tól szerepelnek külön.

A korabeli feljegyzésekben Ilka majorban 1887-től volt gróf Szapáry Gyula által fenntartott katolikus magán iskola, melyben a 17 éves Urbanek Győző volt a tanító, akinek nem volt képesítése. **Urbanek Győző 1887-től 1892-ig** tanított Ilka majorban és javadalmazása évi 120frt +teljes ellátás volt.

A 22 éves, ugyancsak képesítés nélküli tanító **Szmodics Mihály 1892-től 1900-ig** működött a majorban. Javadalmazása továbbra is 120frt + teljes ellátás.

1893-ban felvett jegyzőkönyvben a földbirtokos gróf Szapáry Gyuláné az iskola fenntartásával kapcsolatban a tanító javadalmazását 120 frt készpénzben és 240frt értékű teljes ellátásban és 20frt értékű lakásegyenértékben határozta meg.[17]

1900 szeptembertől a majori gyerekek is a Göd pusztai iskolában tanultak.

Megjegyezem, hogy a bócsai családok betelepülése után az 1942/43-évi tanévtől a Madách kastélyban alsótagozatos oktatás és óvodai foglalkozás is kezdődött.[18]

Göd pusztai iskola 1900. szeptember 1-től -1927. szeptember 30-ig, megszűnéséig

Adametz István volt a tanító, aki 1868-ban született az Árva megyei Lokczán. 1889-ben szerzett tanítói képesítést a Szepes

megyei Iglón. Még ez évben kezdett tanítani Alsólehotán (ma, Szlovákia Dolna Lehota), majd Sződ-rákoson 1893-ban és a lakása az uradalmi épületben van,[19] majd 1897-től Vácdukán tanít[20] és 1900-ban a Göd pusztai iskola tanítói állást nyeri el a Postahivatal kezeléssel együtt. Ez évben „gyümölcsészeti" tanfolyamot végez Keszthelyen.

Az egyházkerületi, püspökhatvani esperes 1900 december 12-én terjeszti fel Adamecz István kinevezését és tanítói oklevelét a váci püspöknek. A Püspökség december 22-én tudomásul veszi és felhatalmazza a vallástan tanítására.[21]

Javadalmazása: készpénz 440kor.[22], 4 hektoliter búza (48 kor.), 16 hektoliter rozs (154 kor.), 1 tehéntartás (200 kor.), 2 sertéstartás (20 kor.), lakás és tüzelő, kert (200 kor.), egy hold föld (20 kor.), összesen 1082 korona.[23]

Ehhez jött először 360 kor., 1911-től távbeszélővel bővülő hivatal és Felsőgöd létrejöttével 1914-ben 550 kor. a postai munka átalánya, mely 1927. évi befejezéskor végül 480 kor. volt.[24]

Az elemi iskoláknak a tanulmányi idő befejeztével 14 oldalas Statisztikai kimutatást kellett készíteniük a tanító (igazgató) és az iskolaszéki elnök aláírásával, jelen esetben a sződi plébános.

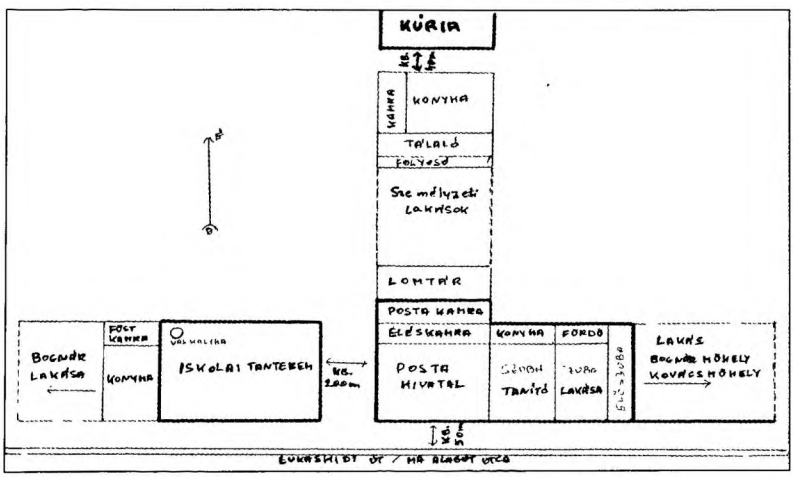

Az iskola, posta és tanítói lakás Göd pusztán helyszínrajz

„Fenntartója, nemeskéri Kiss Pál, nyilvánossági joggal bír. Az iskola tanítóját a fenntartó nevezi ki. Hat osztályi oktatás történik, de osztatlanul, egy tanteremben."

A Göd-pusztai postahivatal és tanítói lakás épülete

Az **1903/4 oktatási évben** az oktatás kezdete szeptember 12., a befejezés május 1.

Itt tanulnak Ilka major és Ústató telep mindkét nemű gyermekei is. Egyetlen osztályteremben egy tanító közreműködésével.

Az ismétlő oktatás télen heti 5, nyáron heti 3 órában történik.

Az 59 tanulóból, 43 egyáltalán nem mulasztott. A 16 főnek 434 óra ún.? félnapi mulasztása volt, melyből 352 óra a lányoknál fordult elő. Az ismétlő iskolába 21-en jártak.

Elvileg lehetőség van az igazolatlan mulasztásért pénzbírság kiszabására, de ilyen nem volt.

A kimutatás szerint minden tanköteles tanuló járt iskolába, melyből 57 helybeli és 23 bejáró.

Adametz István és tanítványai 1910-ben

A 80 tanuló mindegyike magyar nemzetiségű és 72 katolikus vallású.

Az I. osztályban 20, II.17, III. 11, IV-V. 5-5 és a VI. 1 tanuló volt. Az ismétlő iskolába I.8, II. 7, III. 6 tanuló járt.

Az V.-ben 5 és az 1 VI.-os tanuló 12 éven felüli, ők a mindennapi tankötelezettség alól felszabadultak. Beiratkozási és tandíj a 80 főre összesen 24 korona 40 fillér, fejenként még fél korona sem.

Az **1905/06 oktatási évben** statisztika néhány dologtól eltekintve az 1903/04 tanévhez képest lényeges eltérést nem mutatott. A tanév 1905. szeptember 10.- 1906. április 28-ig tartott. Iskolai ünnepség március 15. mellett november 19. Erzsébet napon emlékeztek meg Erzsébet királynéról. Megjegyezték, hogy női kézimunka, kötés és horgolás gyakorlat is volt az iskolában.[25]

Az 1922-1926. évekről a sződi plébános által készített egyházi statisztikai beszámolóból van információnk.

	Mindennap járók			Ismétlk			Tanulók öszesen		
	fiúk	lányok	összesen	fiúk	lányok	összesen	fiúk	lán	yok összesen
1848									40
1851									20
1860									30
1861									28
1863									24
1865									14
1877									40
1879									12
1881									42
1883/1884	28	36	**64**			**0**	28	36	**64**
1885/1886	28	36	**64**			**0**	28	36	**64**
1888/1889	24	18	**42**			**0**	24	18	**42**
1890/1891	16	31	**47**	4	4	**8**	20	35	**55**
1893/1894	28	27	**55**	11	4	**15**	39	31	**70**
1903/1904	28	31	**59**	6	15	**21**	34	46	**80**
1905/1906	29	24	**53**	12	7	**19**	41	31	**72**
1910									**59**
1921/1922			**40**			**25**	0	0	**65**
1922/1923			**0**			**0**	0	0	**32**
1924/1925			**30**			**15**	0	0	**45**
1925/1926			**31**			**15**	0	0	**46**

Göd pusztai iskola tanulói

Ezekből fény derül az 1913 utáni kegyurak személyére is. Nemeskéri Kiss Pál folyamatos kegyúr tiszte mellett az evangélikus vallású Schöffer Bódog is, aki 1905–1907-ben vásárolta meg Ilka majort[26]. Érdekességképpen megjegyzem, hogy fia dr. Schöffer Ferenc 1933–1940 között a felsőgödi református egyház főgondnoka.[27]

Adamecz Istvánt betegsége alatt Lajos fia helyettesítette, aki 1921-ben szerzett tanítói oklevelet, és abban az időben állás nélkül volt. Később 1923-ban Sződön nyert el egy tanítói kinevezést.[28]

Még 1922-ben a kegyúri támogató kötelezettség teljesítését a plébános elismeri, de már 1925-1926-ban „nehezen" jelzővel illeti.[29] Ekkortól kezdődött a hosszú évekig tartó vita a kegyurak és a sződi plébános között, melynek számos dokumentumát ismerjük.

„Minthogy Nemeskéri Kiss Pál iskolafenntartó és az általa fenntartott iskola tanítójának természetben ad lakást, – semmiképp sem kényszeríthető arra, hogy a sződi tanító lakásának építéséhez hozzájáruljon .–....Nem vagyok tagja az iskolaszéknek (sződi) ....nincs jogom a Sződ községi iskolaügyekbe beleszólni, ...terhet sem vagyok köteles viselni, mely kizárólag a sződi községi iskolaügyet érinti"[30]

Alsógöd folyamatos betelepülésével a növekvő gyermeklétszámot a pusztai egy tantermes iskola már nem tudta befogadni, ezért már 1919-től magán, majd községi, később állami népiskola alakult. A pusztai gyerekek egy része is már oda kezdett járni, így a helybeli tanulók száma is jelentősen csökkent.

Adamecz tanító bejelentette nyugdíjba vonulási szándékát, Alsógödön vásárolt házat és oda költözött.[31]

A Postahivatal továbbra is működött, de ez egy külön történet tárgya.

Így 1927. szeptember 30-val a földbirtokos az általa fenntartott iskola működését beszüntette. A Göd-pusztai gyerekek az alsógödi, az Ilka majoriak pedig a felsőgödi iskolába jártak.

A sződi rk. egyházközség továbbra is elvárta volna a kegyuraktól az egyházi oktatás költségeihez való hozzájárulást.[32]

„A nemeskéri Kiss Pál örökösei (Pál elhunyt 1928. 04. 27), mint iskola fenntartók csatlakoztak Alsógödhöz, mert az összes

Néptanítók Gödön

Iskolák	Sematizmus	igazgató	hitelemz (hitoktató)	tanító	szül.év	végzett	bér	Tanít kezdet	Tanít Gödön
Göd	1885	Matejka Lajos	Matejka Lajos	Demetrovics Alajo	1830 Nógrád	1858 Érsekújvár	510	1853	1868
	1888-1894	Matejka Lajos	Polákovics Mihál	Cselényi Zsigmonc	1863 Fót	1882 Esztergom	510	1882	1887
	1890-1892	Tragor Antal	Schlosszár János	Cselényi Zsigmond					
	1894	Tragor Antal	Simonffy Béla	Cselényi Zsigmond					
	1896-1900	Krchnák János h. plébános	Krchnák János h. plébános	Hoffmann Pál			565frt		1895
	1903-1909	Krchnák János plébános	Adamecz István	Adamecz István	1868 Lokcza	1889 Igló	1000 kor.	1889	1900
Ilka major	1890	Tragor Antal	Tragor Antal	Urbanek Gyz	1870 Haraszti	nem képesített	120frt+ell		1887
	1894-1900	Tragor Antal	Tragor Antal	Szmodics Mihály	1870 Cserszeg	nem képesített	120frt+ell	1890	1892

A Gödi pusztákon tanítottak

pusztai tankötelesek az alsógödi állami elemi iskolába járnak. ...a *(Göd pusztai)* tankötelesek arányszáma szerint ....az iskola béréhez járul hozzá a Nemeskéri uradalom, mely folyó évben 18%, 422 pengő, ez azonban állandóan fog évente változni"

Ugyancsak ilyen értelmű levelet küldött Ilka major tulajdonosai nevében Schöffer Pál, akik bár nem tartoztak a katolikus egyházhoz, mint földbirtokosok kegyúri támogatásban részesítették azt, de a túlzott igényeket ők is visszautasították.

A sződi katolikus plébános ebbe nem akart belenyugodni és a közigazgatási bírósághoz fordult:

„Nemeskéri Kiss Géza (Kiss Pál örökösei) még 1927 szeptemberre beszüntette a Göd-pusztai iskoláját, állítólag azért, mert a tankötelesek száma nem érte el a kellő mennyiséget. 1927-ben összesen 80 iskolaköteles gyermek volt. Jelenleg, 1928-ban a gyermekek létszáma 95 fő, akik az alsógödi Állami Iskolába járnak. Azt állítja a fellebbező, hogy (ti. Nemeskéri) az alsógödi iskolát az ottani községgel közösen tartják fent. Ez így nem felel meg a valóságnak, mert ott nem községi, hanem állami iskola van."

Táblázat, *(69 oldal)* mely a saját, sződi egyház hivatalos statisztikái alapján készült, nem ezt bizonyítja!

Az áldatlan évtizedekig tartó állapotnak az egyházi és az állami főhatóságok folyamatos intézkedéseivel, esetenként bírósági hercehurcák után 1945-ben szakadt vége, amikor közigazgatásilag és egyházilag is, a mai Göd város területe teljesen elszakadt Sződ községtől.

Köszönetet mondok Gyüre János úrnak az írás lektorálásáért és a helyszínrajz elkészítéséhez nyújtott szakértői tanácsokért.

[1] Káldy -Nagy Gyula : A Budai Szandzsák 1546 -1590. évi összeírásai. Bp.1985. p. 268.
[2] Horváth Lajos: Sződ és Göd Madách kézből a Grassalkovich uradalomba In Gödi Almanach 2004.p.88.
[3] Zsitnyán János: § II. 355 MOL, S 81, Vízrajzi Intézet, iratok, 11B és §357. In Dunai Mappáció 1826.
Mayerffy József végrendelete.Göd.1824. január 5-én. GA 2006. p.71-76.
[4] Demeter János: A ' derceni Dercsényi család....In Gödi Almanach 2008. p. 33.
[5] Kernács György: Ami nem sikerült Széchenyi István grófnak. In Gödi Almanach 2006 p.101-107.
[6] Volentics Gyula: Göd utolsó földesurai...Sina família....In Gödi Almanach 2008. p.71-87.
[7] Gyüre János : a Göd pusztai gazdaság....In Gödi Almanach 1996. p. 87-96.
[8] Pallas Lexikon.
[9] Internet: Iskolák a faluban és a tanyákon.
[10] Láng József: Gödön éltek. In Gödi Almanach 2004. p.106 - 111.
[11] A Váci Egyházmegye Sematizmusai 1881-1913.
[12] Magyar Bélyegek Monográfiája 1867-1967,VI. p.103; M.kir. Kereskedelemügyi Minisztérium posta és távirda személyzetének czím és névtára. Bp. 1896.
[13] Internet:Az osztrák-magyar forint (németül Österreichisch-ungarische Gulden) a kiegyezés után létrejött Osztrák- Magyar Monarchia törvényes, ezüstalapú pénzneme volt
[14] Láng József: A Göd pusztai iskola és a Cselényi család. In Gödi Almanach 2007. p.56-59.
[15] Közlekedési szaknaptár és sematizmus 1897- 1948. (KSZ.)
[16] Vallás és közoktatási minisztérium 29544/900. július 16. és a Váci püspök 2769/900/VII/24 sz. levelei a Váci Püspöki levéltárban
[17] Szmodics Mihály tanító, Ilka major, javadalmazása. Jegyzőkönyv Göd puszta 1893. Szeptember 2.
[18] Csankó Miklós : Ilkamajor, gyermekkorom világa. In Gödi Almanach 2004. p.179.
[19] Helyhatósági bizonyítvány . Sződ , 823/1893. auguszt 22-én. Snapp József jegyző és Dinka István bíró.
[20] Váci Egyházmegyei Sematizmus. 1900.
[21] 4988/1900. Dr. Vértes Lajos ált. püspöki helynök
[22] Internet: 1900-tól a korona lett a hivatalos pénznem a Monarchiában, egy forint fél korona arányt szabták meg.
[23] Adamecz István jövedelem bevallása. Göd. 1901. augusztus hó.3.
[24] Közlekedési szaknaptár és sematizmus 1902- 1928.
[25] Statisztikai Hivatal által elrendelt 1903/1904, 1905/1906. évi iskolai beszámoló jelentés

[26] Volentics Gyula: A Schöffer család .... Ilkapusztán. In Gödi Almanach 2008. p.221., 2009. p.147.....

[27] Gödsződligeti Református egyház krónikája.2009. I. Szerkesztette: Vízváry Vilmos. P.127.

[28] Ádám (Adamecz) Lajos pályázata a sződi tanítói felhívásra. 1923.....

[29] Iskolák. Római katolikus egyház 1924. statisztikai beszámolójából

[30] Nemeskéri Kiss Géza levele a Római katolikus iskolaszéknek. Sződ. 1925.március 28-án.

[31] Stiebel Lászlóné: Adamecz István In Gödi Almanach 1998. p.205.

[32] Láng József: Néhány adalék Göd területi kialakításához. In Gödi Almanach 2006. p. 193-194.

[33] Krchnák János sződi plébános beadványa a Vármegyei Közigazgatási Bizottsághoz. 70/1928. Sződi r. kat. egyház levéltára.

CSURKA ISTVÁN – RÁKOSY GERGELY

Kincsem

Részlet az „Így, ahogy vagytok" a „Búcsúzik a lovacska" c. könyvből

Egész Európa beszélt róla, hírét pedig az egész világ ismerte. Mikor a tizennegyedik születésnapját megelőző napon, 1887. március 16-án egészen váratlanul kimúlt, egy tekintélyes angol lap azt írta róla, hogy a gyepen bizonyára sohasem fog többé olyan jó ló megjelenni, mint az a „hungarian darling".

A jóslat bevált, mind a mai napig.

1874. március 17-én született. Ellési helye újabban vitatott. Évtizedekig minden adat és feljegyzés Kisbérről beszélt, aztán Tápiószentmárton akarta megkaparintani magának ezt a dicsőséget. A vita folyik. Mi a magunk részéről inkább Kisbérre szavaznánk, megjegyezve, hogy egészen mindegy, hogy itt vagy Tápiószentmártonban látta-e meg Kincsem a napvilágot.

Anyját, Waternymphet (Vízisellő) Esterházy Pál nevelte Ozorán, s még az ő tulajdonában nyerte a Nemzeti-díjat. A kancát az Esterházy-istálló feloszlásakor Blaskovich Ernő vette meg, már az ő nyerte a Hazafi-díjat. Blaskovich olyannyira megszerette Vízisellőt, hogy versenypályafutása befejeztével még hosszú ideig (csak 9 éves korában!) nem adta ménesbe, hanem saját hátaslóként használta. Mondják, ehhez az is hozzájárult, hogy az apró termetű Blaskovich legalább lóháton nem akart kicsi lenni – Vízisellő ugyanis hatalmas, 16 és fél markos kanca volt. (Marok: A ló magasságának mértékegysége: 105 mm)

Hiteles adat, hogy Vízisellőt vándorcigányok el akarták lopni. A tápiószentmártoni istálló ajtaja télen-nyáron nyitva volt, csak

keresztgerenda zárta le az ajtónyílást. Ezt a keresztgerendát azonban nem sikerült levenniük a tolvajoknak. Próbálták döntve, bújtatva kihozni alatta a már „szakszerűen" rongyokba burkolt patájú lovat, de ez nem sikerült, végül is felfedezték őket, és menekülniük kellett. Blaskovich Ernő ezer forintot ígért annak, aki az ő lovára szemet vetőket kézre keríti. Nagy pénz volt ez akkoriban, de a hoppon maradt tolvajoknak ennek ellenére nyomuk veszett.

Egyébként Vízisellő nem volt különleges klasszis, álmodni sem lehetett volna, hogy valaha egy Kincsem anyja lesz. Külleme sem volt kifogástalan – mellkasa bár mély, de meglehetősen szűk volt. Legfőbb erénye az egészséges, száraz, tiszta lábak.

1875 őszén Blaskovich Kincsemet Hesp Róbert idomárhoz adja tréningbe. Hesp Róbert, egy angol szíjgyártó fia, 1844-ben jött Magyarországra, és a Batthyány-birtokon mint „ostorász" nyert alkalmazást. (A vadászlovakat idomította és gondozta, abban az időben ugyanis a falkavadászat még nagy népszerűségnek örvendett.) A szabadságharc bukása után az üldözött Batthyány Ödön Hesp segítségével menekül el Angliába. A veszélyes vállalkozásban Hesp Róbert mint angol kereskedő, Batthyány Ödön pedig mint az inasa szerepelt. Mikor később Hesp visszatért Magyarországra, az osztrák hatóságok sokáig szimatoltak utána, s egy rövid időre le is tartóztatták. Hesp ezután Fóton, Csákón, Lepsényben, majd Csíkváron volt „vadászlovász". Ekkor már nemcsak vadászlovakat, néhány telivért is idomított. A hetvenes évek elején elhatározta, hogy közelebb költözik a pesti versenytérhez. Telepet keresett – nem volt könnyű feladat, Tata, Káposztásmegyer túlzsúfolt volt, Alag meg akkor még egyszerűen nem létezett. Valaki felhívta figyelmét Gödre, Hesp terepszemlét tartott, s máris döntött; itt bérel telepet. Mi is volt ez a gödi telep? A Pest-Vác közötti ősrégi országút bal oldalán néhány istálló, egy kissé már düledező udvarház és egy-két cselédház és ehhez a Duna és az országút között egy 2-2,5 kilométer hosszúságú rét. Hamarosan kiderült, szűk a férőhely, mert Sztáray János, a kor egyik legjobb szakembere odavitte saját lovait, sőt még Blaskovich Ernő is. Hesp tehát építkezett, s mikor 1875 őszén megérkezett „lábon" Tápiószentmártonból egy jegytelen, szögsárga, csont és bőr, nyakigláb, hosszú, mélyen tűzött nyakú éves kanca – az egyetlen

egyéves, amelyet Blaskovich abban az évben tréningbe adott -, ez már az új istállórészlegben kapott helyet, méghozzá abban a bokszban, melyre Hesp a szobája ablakából éppen ráláthatott. Mintha megérezte volna, hogy sztár érkezett Gödre. (Blaskovich ugyanígy – hisz mért is nevezte volna el különben éppen Kincsemnek?)

Kincsem lovásza egy sváb fiú: „Kincsem Franzl" – így hívta akkoriban mindenki ezt a nyugodt, lelkiismeretes, Kincsemet majdnem minden útjára elkísérő fiatalembert; kár, hogy a vezetékneve nem maradt fenn a versenyzés története számára.

Minden alap megvan rá, hogy Kincsem otthon érezze magát Gödön. A kanca nagyszerűen eszik, sokat pihen, s már néhány hét alatt hatalmasat fejlődik.

Kincsem 1876. június 21-én kezdte dicsőséges pályafutását a berlini Criteriumban, melyet – ez aztán a bemutatkozás! – feltartva nyert.

Ötvennégy versenyből hatban egyáltalán nem volt ellenfele Kincsemnek, azaz senki sem mert kiállni vele. Ezt jelenti az „egyedül körüljárt". Igen, lovassal a hátán körüljárt a jártatóban – és megkapta a díjat. Méghozzá a verseny összdíját. Három esetben ezt elkerülendő, Blaskovich a díjak egy részét eleve felajánlotta az ellenfél részére, hogy lova ne maradjon partner nélkül. Ez volt az a bizonyos „egyezség szerint". Az adatok még így is nyomasztóak, szinte hihetetlenek, pedig – tények.

Kincsemet versenyeiben mindössze három zsoké lovagolta. Az ír származású Madden negyvenkétszer, azaz pontosabban negyvenháromszor, a megismételt holtversenyt is beleszámítva. Utoljára 1878. október 29-én a pesti Kanca-díjban. Ez volt a négyéves Kincsem utolsó futása ebben az évben. Madden ezután Hohenlohe herceg németországi istállójához szerződött. Megjegyzendő, hogy bár Madden a fényesebb ajánlatért elhagyta a Blaskovich-istállót, három éven keresztül kitűnően és becsületesen lovagolt. 1878. szeptember 3-án a Baden-Baden Nagydíjban Hesp szerint Madden „elaludt" a lovon, s csak így tudott vele szemben holtversenyt elérni Busby. Állítólag a verseny előtt Maddent jól bepezsgőztették, s így történt, hogy egy kissé túlontúl meg hagyta szökni Prince-t, s mire észbe kapott, már csak holtversenyt tudott kierőszakolni. Hesp

dühében földhöz vágta cilinderét, Blaskovich pedig úgy döntött: nem osztozik a díjon, fussák újra a versenyt, s győzzön a jobbik. (Ugyanis az akkori szabályok értelmében, holtverseny esetén, ha bármelyik tulajdonos kívánja, meg lehetett ismételni a versenyt.) Madden ezúttal nem könnyelműsködött, s Kincsem másodszorra könnyen, öt hosszal nyert. Kincsem acélosságát, állóképességét még külön hangsúlyozza az a tény, hogy a pálya talaja napok óta tartó esőzések következtében feneketlen mély, fogós volt. A táv pedig 3200 méter. Tehát ez 2x3200!

Kincsem neve már eddig is fogalom, de ezután bálványként emlegetik. Olyanok is megtanulják Magyarországot felfedezni a térképen, akik eddig még a létezéséről se tudtak. A német lapok nem találnak jelzőket, a magyar csodakancát többek között például Bismarckhoz hasonlítják (szegény Kincsem?!). Még Kínába is eljut Kincsem híre, Oroszországból pedig Maria Pavlovna nagyhercegnő egész kísérettel érkezik a csodáló futásának megtekintésére. Kincsem-láz fogta el abban az időben Magyarországot is. Neves magyar és külföldi festők tucatszám festették a Kincsem-portrékat. Egyes képekről rézlenyomatokat készítettek, s darabonként 10 forintért előfizetés útján terjesztették. A világos sapkás, hófehér dresszt ekkor már senki sem nevezte Blaskovich-dressznek, hanem mindenki kizárólag csakis Kincsem-dressznek. A legszebb grófkisasszonyt Kincsem grófnőnek hívják mindenütt. Egy Váci utcai cukrászdában csokoládéból öntik ki Kincsem szobrát. Kincsem-sorsjegyet alapítanak. Blaskovich Ernő 1878. május 1-én elkészült Reáltanoda utcai palotáját Kincsem-palotának kereszteli el. És még lehetne folytatni hosszan.

Az ötéves Kincsemet Wainwright (Ejtsd: véinrájt) lovagolja. Nincs is semmi baj, Wainwright nagyon ügyes lovas, Kincsem folytatja győzelmi sorozatát. Május 6-án, az Állami-díj futásakor Erzsébet királyné is jelen van.

Szeptember 2-án harmadszor indul Kincsem a Baden-Baden Nagydíjban. A verseny különösen nehéznek ígérkezik. Nemcsak amiatt, mert legfőbb ellenfele, a német Derby-nyerő Künstlerin kivételes képességű telivér. Hanem főként azért, mert ezt a remek Künstlerint éppen Madden lovagolja, az a Madden, aki három éven

keresztül Kincsem egyedüli lovasa volt. Tehát ismeri, mint a tenyerét, és fennen hangoztatja, tudja, milyen taktikával lehet leverni a verhetetlent. Nem kétséges, ha valaki tudja, csak ő tudhatja. Hesp Róbert ideges. Kincsemre már lemázsálták Wainwrightot, aki Künstlerin trénerével vált éppen néhány szót. „Kincsem Franzl" észreveszi ezt, s szalad jelenteni Hespnek. A különben oktalanul soha nem gyanakvó Hesp most gyanakodni kezd. Hátha bunda készül? Eszébe se jut, hogy Wainwright és Hayhoe (Ejtsd: héjhó) honfitársak, otthonról ismerik egymást, és mi sem természetesebb, mint hogy szót váltsanak. Meggondolatlanul dönt: leveszi Wainwrightot a lóról, és lázas keresgélés után Busbyt ülteti rá. Újabb probléma, most egy olyan lovas kerül szembe Maddennel, aki még soha nem lovagolta Kincsemet. Kétségkívül külön handicap, súlyos handicap ez a lónak. Kincsem páratlanságát mutatja, hogy mindennek ellenére most és itt is győzni tud. (Hesp később meggyőződött gyanúja alaptalanságáról, és a Vadász és Versenylap szeptember 10-i számában nyilatkozat formájában bocsánatot kért Wainwrighttól.)

Kincsem rendkívül jó természetű telivér volt, nyugodt, higgadt, majdnem azt lehetne mondani, lusta. Etetés után több óráig feküdt, és ilyenkor semmivel nem törődött, mai meghatározással élve azt lehetne mondani: a pihenésre koncentrált. Szinte semmire nem volt kényes, hideget, meleget, esőt, szelet, kemény talajt, feneketlen mély pályát egyaránt jól tűrt. Talán csak egyedül az ivóvizére volt fokozottan kényes. Newmarketbe érkezése után például ivósztrájkba kezdett, sehogy sem volt ínyére az ottani ivóvíz. Hesp gondolt egyet, a vizet felforraltatta, lehűttette, s attól kezdve a kanca jól evett, jól ivott.

Szó volt róla, hogy hatéves korában is tréningben marad, de 1880 tavaszán a jobb hátsó lábára nyúltetemet kapott a gödi mély homokban, így ez évben ménesbe került.

Kincsemnek öt csikója volt: Budagyöngye, Olyan nincs, Talpra magyar, Kincsőr és Kincs.

Leszármazottai egész a mai napig Európa-szerte sok fényes diadalt arattak. 1887. március elején Kincsem kólikát kap, néhány napig nagyon rosszul van, s aztán hirtelen és váratlanul március 17-én tizennégy éves korában kimúl. Tetemét az Állatorvosi Főiskolán

felboncolták, s a halál okául a bélhártyák gyulladását, tüdőlobot, embóliát állapították meg. Csontváza ma a Mezőgazdasági Múzeum Kincsem-fülkéjében áll.

Soha magyar lóról annyi festmény és rajz nem készült, mint Kincsemről. A festmények és rajzok özöne! De egyik hamisabb, mint a másik. Szinte semmi közük Kincsemhez. Ábrázolták futás közben (olyan testhelyzetben, lábállással, ami nem létezik, ami képtelenség, mert a ló azonnal orra bukna, lábát törné), nyergelve és nyergeletlenül, paddock-ban, boxban, a St. Georg német folyóirat pedig egy befont sörényű, homlokán csillagos, nehéz, agyonterhelt nyakú Kincsemmel „ismertette meg" olvasóit – a száraz, szikár, jegytelen Kincsemet, melynek sörénye soha életében befonva nem volt.

Szerencsére Schnaebeli német fényképész négy alkalommal lefényképezte a kancát, ezek közül kettő élethű és retus nélküli, hitelesnek elfogadható. Egyik a kétéves, a másik az ötéves Kincsemet örökítette meg. Ezekről megállapítható, hogy nem is annyira a háta volt hosszú a kancának, hanem az elképesztően erős marja húzódott egészen hátra. A ló természetesen „hosszú" benyomást keltett, de ezt leginkább a rendkívül fejlett far és mar tette – ellentétben a „művészi" rajzokkal és festményekkel, melyek közül a legtöbb, mint valami hosszú hátú dakszlit ábrázolja Kincsemet.

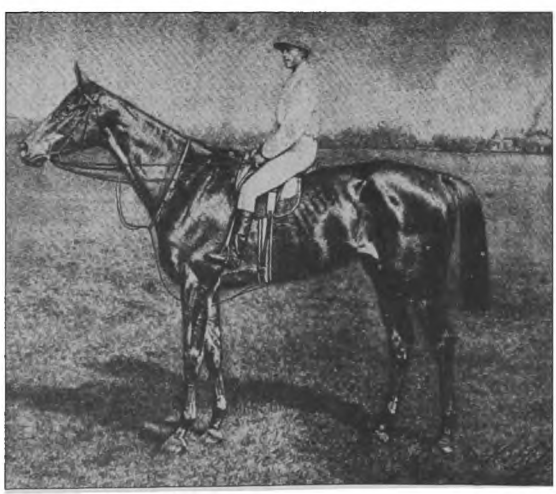

GYÜRE JÁNOS

Nemeskéri-Kiss Géza

Nemeskéri-Kiss Gézáról,a „Gödi Almanach" különböző köteteiben csak nagyon röviden írtam. Most sem teljes az alábbi ismertetés, ami a fiatalkori és a második világháború végéig tartó életszakaszát, valamint a vadászattal kapcsolatos tevékenységét ismerteti.

Mivel ő az élete túlnyomó részét gödi birtokán töltötte, hasznos kemény munkával, ezért vállalkoztam ennek a rövid életrajznak az összeállítására. Nem árthat, ha megismeri az olvasó a régi gödi földbirtokos életének fontosabb mozzanatait.

Szülei: nemeskéri Kiss Pál (1856. 11. 13. – 1928. 04. 27.) 1858-tól Zólyom vármegye Főispánja, majd később Országgyűlési Képviselő, a Földművelési Miniszterium Államtitkára, a véghlesi 20000 hektáros földbirtokuk, valamint egy kisebb gödi birtok és az azokon folytatott gazdálkodás irányítója.

Édesanyja: Szapáry Vera grófnő (1863. 07. 01. – 1936. 05. 12.) Házasságot 1883. augusztus 12-én kötöttek.

A következőkben idézem Nemeskéri-Kiss Géza, „Egy élet emlékei" című naplójából az ifjúkori eseményeket:

„Három „jól sikerült" gyermek származott szüleim házasságából: Sándor bátyám (1884. 05. 14. – 1958. 04. 10.) diplomata, Magyarország rendkívüli követe, meghatalmazott minisztere Szófiában, Stockholmban, és a Balti államokban,végül Helsinkiben.

Csáky Irma grófnőt (1880. 07. 25. – 1945. 11. 13.) vette feleségül. Két gyermekük született: Ilona (1913. 10. 23. –) és Béla (1919. 11. 01. – 1945. 02. 05.).

A második gyermek én magam, születtem 1886. 01. 11-én, kissé vad, de nagyon sportolós fickó voltam, aki azonban jól alakította az

életét, a Magyar Királyság Fővadászmesteri funkciójáig, amit közel negyed századon keresztül láttam el. Két derék fiú, Miklós (1921. 02. 01.) és Pál (1922. 03. 03.) apja vagyok.

Végül Margit hugom (1891. 04. 06. – 1976. 09. 12.),aki öt évvel fiatalabb nálam. Ő először, gróf Bethlen Károlyné, (Károly 1916-ban,az első világháborúban elesett). Ebből a házasságból egy fia Pál (1916. 05. 09.) származott. Másodszor Záhlender Béla tábornokhoz ment feleségül, ebből a házasságból két lánya, Vera (1927) és Magda (1932) született.

Édesapám, – Isten áldja meg az emlékét is – spártai nevelésben részesített minket, amiért persze Édesanyám nem egy könnyet ontott. Apán, mintha csak megérezte volna a ránk váró, nagyon nehéz időket, szörnyű testi-lelki szenvedéseinket, melyek életünk végén vártak ránk.

Bátyám annyira különbözött tőlem, hogy soka senki sem nézett volna testvéreknek bennünket. Ennek ellenére igen jó testvérek voltunk sohasem veszekedtünk. Tizennégy évesen, már felnőtt, magas férfi volt.

Én izmos, de kisnövésű gyerek voltam, afféle „Hüvelyk Matyi". Felnőtt korunkra, teljesen egyforma, 178 cm magasak voltunk, bár Sándor mindig magasabbat mutatott.

Amikor elértük a gimnazista kort, (Abban az időben ez tíz év volt Gy. J.) *pap tanárt kaptunk, aki velünk lakott a véghlesi kastélyban. Reggelente misézett, mi ministráltunk neki és utána alaposan megdolgoztatott mindkettőnket. Az év végén, Budapestre mentünk vizsgázni a Piarista Gimnáziumba, ahol a Kegyesrendi Atyák, az ország legszigorúbb iskoláját vezették.*

Sándor jeles tanuló volt, szorgalmas és fegyelmezett, amit magamról igazán nem mondhatok el. Én csak azért nem buktam meg soha, mert féltem a büntetéstől, ami a lovaglás, biciklizés stb. Apám általi letiltását jelentette volna számomra.

Apánk a két fiát kiváló vadasszá nevelte, vadászati dolgokban is nagyon szigorú volt ugyan, de mindig szelíd maradt. Először is engedélyezte két fiának a Flóbert puskák beszerzését, majd betöltve a tizennégy évünket, előbb Sándor, majd én is megkaptam az első sörétest. A golyósra, azonban még várnunk kellett. Apánk nem

akarta, hogy túl korán lőjjünk nemes vadat, legyen időnk azt kellőképpen megkívánni, alaposan megismerni és illően megbecsülni. Őzbakot csak a hatodik gimnáziumi év után, tizenhat évesen, szarvast pedig csak húszéves korunktól kezdve volt szabad lőnünk, amikor már egynéhány (futó) céllövő versenyen bebizonyítottuk, hogy az átlagosnál jobb golyólövők vagyunk.

Mivel azonban a vadászat nem csak lövöldözésből áll, Apánk már korán elvitt magával szarvas cserkészeteire, Természetesen mint csak kísérők, hátizsák és kabáthordók jártunk vele. Emellett rengeteg alkalmunk volt tanulni tőle, mert Apánk igazán a legelsőrendű vadász emberek közé tartozott. A tűzrakástól, bakancsszárítástól és a zsírozástól a fegyvertisztításon át, a vadászebéd elkészítéséig, annyi ezer csínja-bínja van a Szent Hubertus mestersége mellék ágazatainak is, hogy a kezdő vadásznak nagyon is hasznosak az efféle „inasesztendők".

A véghlesi nagy uradalom mellett, volt egy kisebb birtokunk is Gödön, Budapesttől csupán 23 kilométerre, így ez nagy értéket képviselt. Itt éltünk az év legnagyobb részén át, hogy mi gyerekek bejárhassunk a gimnáziumba. Csak a nyarakat töltöttük a hűvösebb véghlesi kastélyban.

Gödön volt két versenyló istállónk, igen szépen tartott tréning pályákkal. Itt tartották a versenyló tulajdonosok a telivérjeiket, amelyeket főleg Angliából hozatott trénerek készítettek elő a versenyekre.

Bátyám, amint betöltötte a 14. évét, szenvedélyes lovas lévén, engedélyt kért és kapott a trénerektől a lovak vágtáztatására a tréningpályákon. Jóllehet én fiatalabb voltam, nem akartam lemaradni a bátyám mögött, így hát én is kikönyörögtem ugyanazt az engedélyt. Így ment ez néhány éven át, de a bátyám olyan gyorsan nőtt hogy soványsága ellenére is meghaladta a megengedett súlyhatárt és így nem lovagolhatott hivatalos versenyeken, zöld pályán. Én azonban a negyvenöt kilós kis törpe, szinte jockey-nak születtem. Ez a sport annyira elbűvölt, hogy nehezen vártam az érettségit, ami után már hivatalos nagy versenyeken kedvemre lovagolhattam, megmutatandó, hogy mit tanultam kisfiú korom óta, ami nem volt kevés, mert tizenhárom éves koromtól fogva trenírozva immár tudtam annyit, mint a hivatásos jockey-k.

Még 1905-ben történt, amikor eddig még sohasem nyertem versenyt, hogy egy angol tréner azt mondta nekem, hogy van egy kancája a „Legenda" amelyik még soha nem futott versenyén. Hajlandó lennék első versenyében lovagolni? Tizenkilenc éves voltam akkor és hát nem sokat kell egy ilyen süvölvényt biztatni, boldogan elfogadtam, mázsáláskor, a verseny napján, megbíztam az inasomat, hogy tegye meg a „Legenda"-t befutóra. Isten sugallta e ezt, most már mindegy. Tíz ló futott ebben a futamban. Indulás! Közeledtem már a célhoz és észre vettem, hogy a lovamban van még tartalék erő, megbiztattam hát, hogy adja bele. Meg is tette, sorra elhagyta az előttem lévőket és jó fejhosszal megnyertem a versenyt. Általános megdöbbenés a tribünökön, mert csupán néhány „kalandor" tette meg ezt a teljesen ismeretlen lovat, melyet méghozzá amatőr jockey lovagolt, aki még nem nyert versenyt, így hát ötvenháromszoros pénzt vágtam zsebre, azaz 1062 Koronát, valóságos kis vagyon egy fiatal fiú számára.

Ezt meg kellett ünnepelni. Inasommal hazaküldtem a nyerget, ruhát, mindent és eltűntem Budapesten, ahol sok szép és könnyűvérű tündér akad, akik csakhamar segítettek az égből pottyant pénz nyakára hágni. Ettől kezdve, a versenyistálló tulajdonosok egyre másra bízták rám az első versenyes lovaik lovaglását.

Versenylovasi pályafutásom 1922-ig tartott, amikor is egy nagyon fájdalmas lumbágó pontot tett ennek a sportnak, az általam való művelésére."

Nemeskéri Kiss Géza, felsőfokú iskoláit a magyaróvári Mezőgazdasági Akadémián és a budapesti tudomány Egyetemen végezte, ez utóbbin az államtudományi szakon. Mindkét oktatási Intézményben diplomát szerzett.

Az egyéves önkéntes katonai szolgálatát a kecskeméti Császári és Királyi 8. Ezrednél teljesítette.

Felsőfokon beszélt németül, franciául, angolul, és szlovákul. Ez utolsó nyelvet a véghlesi tartózkodások eredményeként.

A nemeskéri Kiss – Jankovich alapítvány jóvoltából beutazta az afrikai Brit gyarmatok többségét. Ezt követően, gróf Esterházy Károllyal Szudánban részt vett egy nagy, viszonylag hosszú ideig tartó vadászati szafarin. Itt jóformán az ott élő vadállatok mindegyiké-

ből elejtett, nem csak egy példányt, ezekből sok trófeát hozott haza. Az afrikai vadászélményeit, az 1917-ben kiadott, „A Felső Nílus Mentén" című vadásznaplójában írta meg és tette közzé.

Az első világháborúban a szerb, az orosz, és az olasz frontokon harcolt. Itt külön meg kell említenem, hogy ezekre a helyekre magával vitte a távcsővel felszerelt golyós és az elefánt lövő, nagy űrméretű vadászpuskáját. Az előbbi fegyvert, mint mesterlövész használta, igen eredményesen, az elefánt lövő puskával, amelyet acélmagvas lőszerrel töltve, rendre kilőtte az ellenséges géppuskákat, mivel ez a lőszer átütötte a vékony acélból készült védőpajzsot.

Az első világháborús kitüntetései: III. Osztályú Katonai Érdemkereszt, a Kardokkal kétszer, Katonai Érdemérem Ezüst Fokozata, Katonai Érdemérem Bronz fokozata, II. Osztályú Német Vaskereszt.

A háború végén, 1918-ban századosként szerelt le.

1920. 04. 20-án, Bécsben feleségül vette Maldeghem Georgina grófnőt (1897. 03. 07. – 1988. 01. 19.).

Ezt követően átvette Édesapjától a gödi földbirtok és gazdaság vezetését, amit kiváló mező és közgazdasági ismereteivel, eredményesen irányított. A véghlesi birtok, a trianoni békediktátum következtében elveszett.

1921-ben a Kormányzó kinevezte őt a Királyi Vadászati Hivatal Vezetőjének. Ezt a kinevezést, az Országos Vadászati Védegylet, hivatalos közlönye, 1921. évi februári számában, az alábbi szöveggel jelentette meg:

„A Kormányzó Úr Ő Főméltósága, a Magyar Királyi Miniszterelnök előterjesztésére, nemeskéri Kiss Géza Királyi Kamarás, gödi lakost a gödöllői Királyi Vadászati Hivatal vezetőjének, megfelelő hatáskörrel, a Királyi Vadászterületek felügyeletével, további intézkedésig megbízni, s nevezettnek ezen megbízatás tartamára, a Királyi Vadászterületek Vadászmestere címet adományozni méltóztatott."

A megbízásról szóló okmányt, a Közlöny szerkesztője így kommentálta: „E megbízást annál nagyobb örömmel vesszük tudomásul,

mert nemeskéri Kiss Géza a Hubertus Országos Vadászati Védegylet Igazgatóságának is igen érdemes tagja".

Nemeskéri Kiss Gézának a címe, nem sokkal később, a **„Koronauradalmi Birtokok Fővadászmester"** titulusra változott és mint ilyen, a kiemelkedő szaktudású vadgazda, a vadászatok és a vadgazdálkodás legfőbb irányítójaként tevékenykedett, egészen 1944. október 16-ig.

Fővadászmesteri tevékenységéért fizetést nem kapott, ezt nem is igényelte, mindössze egy, az egész országra szóló MÁV szabadjeggyel látták el. Ezt is csak Kárpátalja és Észak-Erdély visszatérte után vette igénybe, a nagy távolságok miatt, az ottani vadászterületek megszervezésére és a medvevadászatok lebonyolítására való utazáshoz.

A budai Királyi Palotában lévő irodájába, saját gépkocsiján járt be, amelynek rendszámára ennyi idő után is jól emlékszem: AH-983 volt.

Az említett irodában, gépírónőre nem tartott igényt. A megírandó hivatalos leveleket, intézkedéseket, maga gépelte le, ugyanis kiválóan tudott gépírni. Ezt magam is tanúsíthatom. (Mai politikus urak! Lehet ezt a három mintát utánozni!)

1924. júliusában megválasztották az újjáalakult **Országos Magyar Vadászati Védegylet** alelnökének (Elnök gróf Ráday Gedeon).

A feladatából adódóan részt vett egy nemzetközi vadvédelmi szervezet az **Internationale Gesellschaft zur Erhaltung des Wisents** munkájában is. Ez a szervezet az európai bölények megvédésével és nyilvántartásával foglalkozott.

Gödöllő az 1930-as évektől kezdődően, már a magyar solymászat fellegvára volt, itt nemeskéri Kiss Géza és Kálóczy Lajos irányításával udvari solymásztelepet tartottak fent. Ezen a telepen, a vadászvendégek számára, külön vadászmadarakat idomítottak.

Az 1930-as évek közepén a Sziámi Király, többek között, ennek a vadászati módnak a megismerésére utazott Magyarországra. Egy vadászsólymokkal való sikeres és látványos vadászatot, nemeskéri Kiss Géza, a Király külön kérésére, a gödi birtokán tartott bemutatóként.

1939. július 6-án Budapesten, a Természettudományi Múzeum

állattani előadótermében megalakították a **Magyar Solymász Egyesületet,** melynek elnökéül nemeskéri Kiss Gézát választották meg.

Állandó munkatársa volt a „Nimród" vadászújságnak, rendszeresen jelentek meg cikkei ebben a vadászati szaklapban.

A gödöllői, a pilisi a visegrádi, a hortobágyi és más vadászterületeken, Ő szervezte meg a vadgazdálkodást és a külföldi államfők, például a Sziámi Király, a III. Viktor Emánuel Olasz Király, és Osztrák Köztársasági Elnök vadászatait, de más külföldi és hazai potentátok, így az Edward Walesi Herceg, gróf Cináno Olasz Külügyminiszter és mások számára a vaddisznó, a vadliba, és a szarvas, fácán vadászatokat. A magyar államfő, Horthy Miklós, aki maga is kiváló és igényes vadász volt, az ő által szervezett vadászatok keretében űzte ezt a sportot.

A gödi birtokán, két-három évenként, vendégül látta József Királyi Főherceget, egy-egy jól kifejlett agancsú őzbak kilövésére. (Hol vannak már a gödi őzbakok?), de megfordult Gödön ugyanilyen célból a Kormányzó is, nemeskéri Kiss Géza vendégeként.

Megalapította és megszervezte, a lőtt és élő vadak, bel és külföldi értékesítésével foglalkozó MAVAD nevű állami tulajdonú vállalatot, amelynek irodái a Honvéd utca 16. számú házban voltak. A cég egészen az 1990-es rendszerváltásig, illetve az azt követő megszüntetéséig, kiválóan és haszonnal működött.

1933-ban a nemeskéri Kiss család, akkor élő tagjai részére, az alábbi okmánnyal, a nemeskéri előnév, vezetéknévkénti használatát engedélyezte a Kormányzó. Az okmány szövege:

M. kir. Belügyminiszter.
Szám: 257.973./939. BM.
Kormányzó Úr Ő Főméltósága 1939. március hó 16. napján kelt legfelsőbb elhatározása alapján Kiss Géza családneve, régi magyar nemességének és „nemeskéri" előnevének érintetlenül hagyása mellett, „Nemeskéri-Kiss" névre változott.

Budapest, 1939. évi december hó 29-én.
A Miniszter rendeletéből:
Aláírás
Miniszteri Tanácsos.

Nemeskéri-Kiss Géza katonafiaival, 1940.

Amint azt láthatják a fenti okmány dátumaiból, hogy a kormányzói elhatározás és a Belügyminisztériumi kibocsájtás között „jelentős" idő telt el. A gyorsaság már akkor sem jellemezte a hivatalokat.

1939 őszén, Lengyelország összeomlása után, nemeskéri Kiss Géza elszállásolta gödi birtokán, a Lengyel Hadsereg idemenekült tisztjeit, katonáit. Hozzásegítette őket tervezett továbbjutásukhoz Jugoszlávián, Görögországon, Törökországon keresztül Szíriába.

Kárpátalja és Észak-Erdély visszacsatolását követően, ezeken a területeken is megszervezte az állami tulajdonú vadászterületek működését és vadgazdálkodását, a rá jellemző kiváló szakértelemmel és igényességgel. Mindkét helyen több vadászatot szervezett a kormányzó és más-más magyar vezető személyiségek részére, elsősorban medve vadászatokat.

Egy érdekes eseményt említett meg, a visegrádi hegységben, magányosan való barangolásáról, amikoris egy kopasz sziklatömböt megvizsgálva, konyhasó minőségű kősót talált. A figyelmét az keltette fel, hogy a szarvasok nyalogatják a sziklát.

1941-42-ben, az ausztriai német hadifogoly táborokból Magyarországra szökött francia hadifoglyok közül, a Gödre kerülteket ellátta polgári okmányokkal és az így „legalizált" immár „civil" francia állampolgárokat, a birtokán foglalkoztatta. Franciaországba való áttelepülése után, két ilyen „alkalmazottjával" is találkozott. 1942-ben Félix Endrével és Glóser Dezsővel megírták a „Hivatásos vadász" című szakkönyvet, amely ma már alapműnek tekinthető a vadászati szakismereteket tárgyaló könyvek sorában. Ebben a szakkönyvben, ő írta az „Általános vadászismeretek", a „Lőismeret" és a „Fegyver és Lőszertan" című fejezeteket. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy ő használta először a „Hivatásos vadász" kifejezést, és ezek képzésénél is ennek szellemében rendelkezett az oktatásukról.

A vadászati szakmai szervezeteken kívül, tisztséget viselt még: A **Pestvidéki Verseny Egylet**-ben, ahol Igazgatósági tag volt, és a **Magyar Lovaregyletben**, itt a Választmány tagja volt.

1943-tól „Belső Titkos Tanácsos". Ezzel a címmel a „Kegyelmes Úr" titulus járt, ezen kívül, egy állami szolgálati gépkocsi.

Az első világháború után kapott kitüntetései:

A kormányzó „Vitéz"-zé avatta, ezzel ő és elsőszülött fia, „Vitézi Rend" jelvényét viselhette.

II. Osztályú Magyar Érdemkereszt. Olasz Királyi Korona Rend a Csillaggal. Máltai Lovagkereszt.

A második világháború után sok más hasonló földbirtokossal, nehezen elviselhető körülmények közé került. 1945-ben elvették az egész birtokát, (Gödön kívül Tatárszentgyörgyön és a Hortobágyon is voltak földjei) földjét, mezőgazdasági épületeit, gépeit, állatait. A hűséges volt alkalmazottai adtak neki három katasztrális hold földet, amelyet Feleségével közösen műveltek. Később, 1946. tavaszán, birtokából visszakapott ötven hold födterületet és azt művelte két alkalmazottal, 1949. szeptemberéig, amikor letartóztatták, földjét, állatait elkobozták. Innen 1951. márciusában szabadult.

Ezt követően, mivel Gödöt el kellett hagyniuk, feleségével Veresegyházán tengették életüket.

1956-ban a Francia Köztársaság Nagykövete segítségével Franciaországba települtek át.

Kapcsolatai Magyarországgal nem szakadtak meg, levelezett a sződi római katolikus plébánossal, de néhány levelet velem is váltott.

A sződi plébánosnak, 1971. augusztus 12-én írt leveléből tudom, hogy külföldön is igénybe vették vadászati szaktudását.

Most idézek ebből a levélből: *„A jövő hétfőn, egyik barátom kérésére Irlandba repülök, hogy néki ott, egy „magyar stílusú" nagy vadászterületet rendezzek be és szervezzek meg."*

A Máltai Lovagrendben, mint meghívott tag, 1961-től haláláig tevékenykedett, a Francia Szövetségben.

1971-ben, már mint francia állampolgár, ellátogatott a budapesti Vadászati Világkiállításra. Ez alkalommal kiutazott Sződre is, családja elhunyt tagjainak sírjához, akiknek földi maradványait áthelyezték a gödi kúria parkjából Sződre.

Franciaországban, vadászati szakanyagok fordításából élt.

1973-ban írott levelében közli, hogy: *„Én magam 1960-ban, már Franciaországban, egy sikert aratott, német nyelven írt könyvet*

adtam ki Hamburgban és annak honoráriumából itt vettünk egy szép öröklakást Párizsban."

Ezen kívül Dr. Koncz István, 2002-ben, Nemeskéri-Kiss Géza hátrahagyott kézirata alapján kiadta a „Vadludak" című kiváló nyelvezetű szakmunkáját, tisztelegve ezzel Nemeskéri-Kiss Géza emléke előtt.

1974. június 3-án halt meg Párizsban. Fia, Miklós lakóhelyén, a Párizs melletti Les Molieres község temetőjében helyezték örök nyugalomra, a maga választotta sírhelyen építtetett kriptában, ahová a később, az 1988-ban meghalt feleségét is temették.

Köszönetet mondok Láng József Úrnak, a rövid életrajzhoz szükséges adatok, levelek, okmányok felkutatásáért és azok, nekem való átadásáért.

PÁRTOS JUDIT

Kettőezerkilenc

Írásom mottójául is választhatnám, hogy a „jelen" előbb-utóbb múlttá válik. Ettől felbátorodva gondoltam, hogy – bár az Almanachunkban többnyire távoli, régi történetek olvashatók – az alig néhány nappal ezelőtti évet választom írásom témájául.

Kettőezerkilencre a pénzügyi, gazdasági világválság hatásai, következményei nyomták rá bélyegüket, Ne rémüljön meg kedves Olvasóm, nem szándékom a válsággal foglalkozni. Ezzel szemben emlékeimet felelevenítve, valamint a Gödi Körkép számait lapozgatva azt észleltem, hogy a 2009-es évben városunkban számos kerek évforduló jutott eszünkbe. Egy részüket ünnepélyes program köré szervezték, másokról csak rövid híradások szóltak.

Remélem, hogy a mostani és a későbbi évek olvasói örömmel fogadják 2009 ünnepeiről szóló összefoglalásomat.

Az évfordulók bemutatásánál az Almanachban megszokott elvet vettem alapul: az időben legrégibbtől haladok az újabbak felé, amelyeknek alsó határát a tizedik évfordulóban találtam megfelelőnek. Ennél ifjabbakkal nem is igen találkoztam az említett forrásokban. A dátumok megadása mellett néhány mondatban emlékeztetni fogok az esemény főbb mozzanataira.

Látszólagos ellentmondással kezdem, de ez talán nem is lényeges, fontosabb, hogy **85 éves** a Felsőgödi Munkás Dalkör. A 2009 évi Gödi Almanach 101. oldalán látható alapító levél 1924. január 13-i keltezésű, ehhez számítva a 85-ik évforduló az általam választott 2009-re esik. Jubileumi hangversenyüket az alanti meghívó szerint valamivel korábban tartották meg.

85 ÉVES

A FELSŐGÖDI MUNKÁS DALKÖR

Mottó: „Nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat."
(Berzsenyi Dániel)

Szeretettel meghívjuk Önt és kedves családját a

Felsőgödi Munkás Dalkör

fennállásának 85. évfordulója alkalmából rendezett
Ünnepi Hangversenyre és Kórustalálkozójára,
amelyet a felsőgödi **Jézus Szíve templomban tartunk**

2008. november 15-én 16.30-kor.

Az ünnepi hangverseny fővédnöke: **Markó József** Göd Város Polgármestere.

Köszöntőt mond: **Dr. Bognár László** Göd Város Alpolgármestere.

Fellépnek:

Nagymarosi Férfikórus vezényel: Juhász Orsolya - karnagy

Gaude kórus vezényel: Utassy Ferenc - karnagy

Szent Imre Kamarakórus vezényel: Tóth-Cseri Mária - karnagy

Felsőgödi Munkás Dalkör vezényel: Surán Sándor - karnagy

Közreműködik: Homoki Gábor - hegedűn

Helyszín: Római Katolikus Jézus Szíve templom
2132 Göd, Bozóky tér 2.

grafika és nyomda: www.imageclinic.hu

1924. szeptember 14-én a szentelte fel a váci püspök a felsőgödi Jézus Szíve római katolikus templomot. Pilismaróti Bozóky Gyula 1922-ben költözött Felsőgödre. Hamarosan az ő kezdeményezésére, ő maga és a hívek anyagi és kétkezi közreműködése valamint a külföldi adományok eredményeként alig másfél év alatt épült fel a templom. A felszentelés **85-ik** évfordulóján, 2009. szeptember 13-án volt a templomban a jubileumi szentmise. (A templomépítő életéről és művéről a Gödi Almanach 1999. és 2007. évi kötetében olvashatnak.)

2009-ben **80 éves** lett az alsógödi evangélikus templom. A mai Luther utcában ajándékba kapott telken 1928-ban volt az alapkőletétel és 1929. június 16-án került sor a felszentelésre. A II. világháború olyan pusztítást vitt végbe, hogy szinte újjá kellett építeni, majd újraszentelni. (A templomról szóló írásokat lásd a Gödi Almanach 1997. és 2004. évi kötetében.)

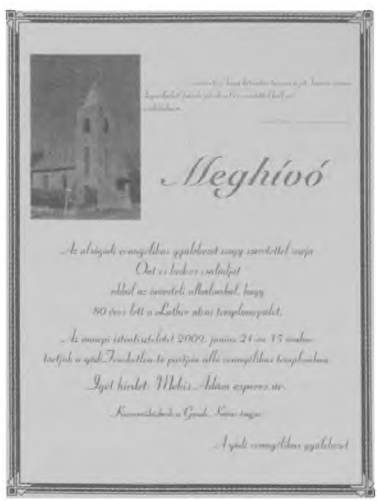
Meghívó

1939. augusztus 6-án, **70 éve** szentelték fel a felsőgödi református templomot. 1934-ben kezdték adományokból építeni, de az anyagiak szűkössége miatt négy évig szünetelt a munka és csak 1938-ban folytatódhatott. A jubileum kapcsán évkönyvet állítottak össze, amelyből több részlet megismerhető.

„Ha az Úr nem építi a házat, hiába dolgoznak azon annak építői. Ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáz az őrző. Hiába nektek korán felkelnetek, későn lefekülnötök, fáradsággal szerzett kenyeret ennietek! Szeretőinek álmában ád eleget.

Zsoltárok 127.1-2.

Szeretettel hívjuk kedves Testvéreinket a Felsőgödi Református Templom felszentelésének

70. évfordulójára

melyet 2009. augusztus 16-án, vasárnap délután 15 órakor tartunk.

Az ünnepi istentiszteleten és az azt követő emléktábla megáldáson

Sipos Bulcsu Kadosa az Északpesti egyházmegye esperese szolgál

Közreműködik: a Gyülekezet Psalmus kórusa és ifj. Szotyori Nagy Gábor orgona

Bal felső kép:
Alsógödi Szent István römai katolikus templom, felszentelése, 10. évfordulója 2008. augusztus 20-án volt

Bal alsó kép:
Felsőgödi Jézus Szíve römai katolikus templom

Jobb felső kép:
Alsógödi református templom

Jobb alsó kép:
Felsőgödi református templom

2009 június 19-én eredeti felállításának **70.** évfordulóján eredeti helyén (a Petőfi téren) újra emlékmű áll az országzászlóval. Az ünnepélyen világi és egyházi személyek egyaránt jelen voltak.

A felsőgödi általános iskola 2009. április 18-án ünnepelte az **50.** évfordulóját annak, hogy az intézmény felvette Németh László nevét. Az író családjával azóta is folyamatos a kapcsolatuk. A jubileum alkalmából az iskola főbejáratánál emlékkövet-emléktáblát helyeztek el.

Kedves tavaszi ünnepre szólított 2009. május 9-re az alábbi meghívó. Nagy dolognak tartom és szervezőit, főként Nagy Gábort dicséri, hogy **15.** alkalommal került sor Gödön az „Erdők, madarak és fák napja" megrendezésére.

Az országzászló ünnepi fogadása

Az emlékkő avatása a szobra Németh László lánya, Csilla

MEGHÍVÓ

ERDŐK, MADARAK ÉS FÁK NAPJA
immár 15. alkalommal

2009 május 9-én szombaton 9 30 órától

Alsógödön, a Kiserdő területén a Sportpálya mellett

Kézzörmö

Egész nap:
Szórakoztató zenés, táncos programok,
akadályversenyek, vetélkedők,

kötélpálya és különleges fajátékok

kézműves foglalkozások, arcfestés
Ricsi bohóc műsora, kirihajtogatás

Bütykölde: oku- és etetőkészítés
Méhészbemutató, gombás ételek árusítása

Kiállítás a könyvtár által kiírt rajzpályázatra beküldött alkotásokból,
eredményhirdetés

Zsíros kenyérrel és teával várjuk kedves vendégeinket!

/Rossz idő esetén a programokat
a József Attila Művelődési Házban rendezzük meg/

A programokra a belépés ingyenes!

Madarak és fák Napja

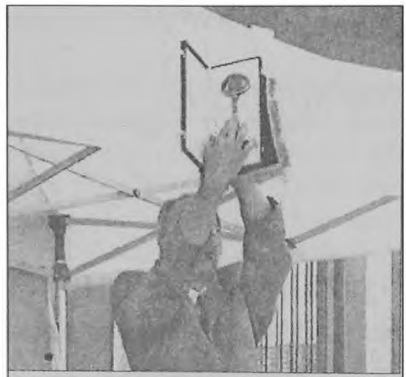

A pogármester átvette a város kulcsát

Nagyszabású rendezvénysorozatban részesültek a gödiek 2009 augusztus 20-án és a következő napokban. Az országos nemzeti ünnep mellett Göd várossá válásának **10.** évfordulóját ünnepelhettük. Emlékeztetőül; 1999. augusztus 21-én Göncz Árpád köztársasági elnök a városházán nagyszámú ünneplő közönség előtt a települést várossá nyilvánította. „Egy várost nem az okirat tesz várossá, hanem polgárainak akarata." – mondta ünnepi beszédében.

A városavató ünnepségsorozat része volt az azóta 10 évessé lett Petőfi Sándor utcai tornacsarnok ünnepélyes átadása.

2009. október 25-én ünnepelték a hívek az alsógödi református templom szentelésének **10.** évfordulóját. A községben 1928-ban épült fel az imaház, amelyik a templom elkészültéig adott otthont az istentiszteleteknek, most pedig gyülekezeti terem. Az új templom építése alig több mint egy évig tartott. (Lásd erről a Gödi Almanach 2000. évi kötetét.)

Végezetül! Ha írásom helyet kap a Gödi Almanachban éppen a **15.** kötetben olvashatják.

VOLENTICS GYULA

Nyaraljon a gödi Duna-parton! – anzixok a múlt század harmincas éveiből

Magyarország idegenforgalma a századfordulót követő másfél évtizedben még nem volt számottevő. A legfontosabb utazási cél a nemzetközi és a belföldi turizmusban egyaránt a 20. század elejére európai metropolisszá fejlődött, jó közlekedési kapcsolatokkal rendelkező Budapest volt. A vidéki idegenforgalom néhány határ menti város, híresebb gyógyfürdő, valamint balatoni nyaralóhely kivételével még csekély volt. Az 1920-as évek második felétől – felismerve az idegenforgalomban rejlő gazdasági lehetőségeket – megkezdődött a turizmus tudatos fejlesztése. A közlekedési, elszállásolási és szolgáltatási feltételek javítása mellett ezt jelzi többek között az is, hogy megalakult az Országos Idegenforgalmi Tanács és megkezdte működését a Balatoni Intéző Bizottság. Az 1930-as évek második felétől a belföldi idegenforgalom élénkítése fokozott figyelmet kapott. A magyar idegenforgalom a két világháború között 1937-ben érte el csúcspontját. Ekkor a főváros mellett már számottevő volt a Balaton, a Mátra, a Bükk, valamint egyes vidéki városok és népművészeti értékekben gazdag falvak vendégforgalma is, de nem szabad elfeledkeznünk a két világháború között felfedezett Dunakanyar, és az abban egyre fontosabb helyet elfoglaló Alsó- és Felsőgöd, valamint a formálódó Sződliget településekről sem.

Ebben az időszakban e dolgozat címéül választott felszólító mondattal látták el a Gödről készült anzixokat, azaz képes levelezőlapokat. Ekkor, a harmincas, negyvenes években még sok helyen strandnak számított a minden felszerelést (pl.: kabin, vendéglő) nél-

külöző Duna-parti föveny. Akkoriban ez is elég volt a hétvégi víkendezéshez...

Míg a Pest megyei települések korabeli mezőgazdasági statisztikájánál sorra megtaláljuk a termesztett gazdasági növényeket, azok vetésterületét, a termékeket stb., addig a kivételnek számító két Gödnél csupán ennyi szerepel: nincs mezőgazdasága. Tehát nem csak a Duna-part festői szépsége határozta meg a helység orientációját, hanem az egyéb, elsősorban mezőgazdaságban rejlő lehetőségek hiánya is.

A három település 1930-as évekbeli turisztikai bemutatása során illusztrációként a Gödi Almanach sorozatban eddig még be nem mutatott korai képes levelezőlapokat tárok az olvasók elé.[1]

ALSÓGÖD

Ekkor 2733 magyar lakosa volt a Duna bal partján lévő, 120 méter tengerszintfeletti magasságban fekvő, Budapesttől 20 kilométer távolságra lévő nagyközségnek. Villanyvilágítással, római katolikus (1908), református (1928) és evangélikus (1929) templommal is rendelkezett már. Nevezetességeként említik az ún. „Rodé-villát", melyet nemesi kúriaszerű épületként írnak le, ahol hajdanában Arany János is lakott.[2]

Közlekedés

Vasúton a Budapest Nyugati Pályaudvarról a váci vonalon 35 perc alatt volt elérhető. Naponta 18 vonatpár közlekedett. Két (!) vasútállomása: Alsógöd és Göd, mindkettő a község központjától 5 percnyire található. A MFTR hajóállomás létesítése folyamatban volt. Autóbuszjárata a Budapest-Balassagyarmat közötti, mely naponta kétszer közlekedett, ennek megállója is volt a községben. Autóval kiváló keramit, illetve betonúton volt megközelíthető, sőt már helyi benzinkút is működött.[3]

Az alsógödi strand aranykora

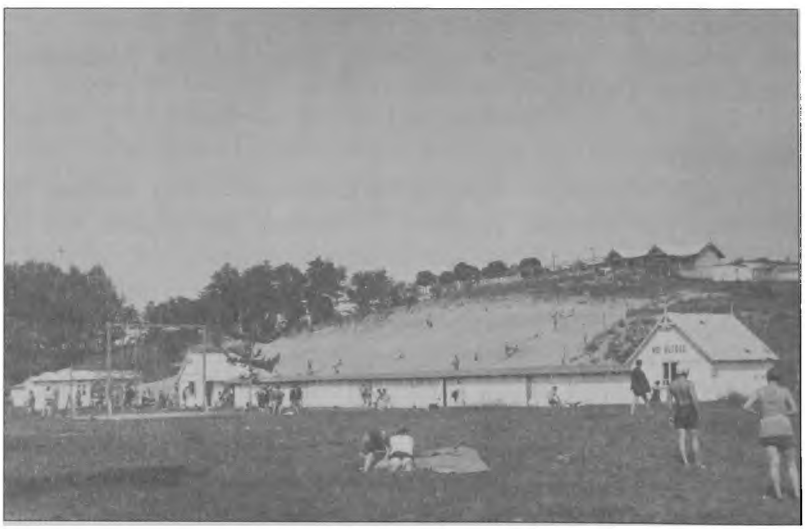

Az alsógödi felső-strand

Ilyenek voltak a kosáruszodák 1909-ben

Még 1969-ben is őrizte varázsát a „plázs"

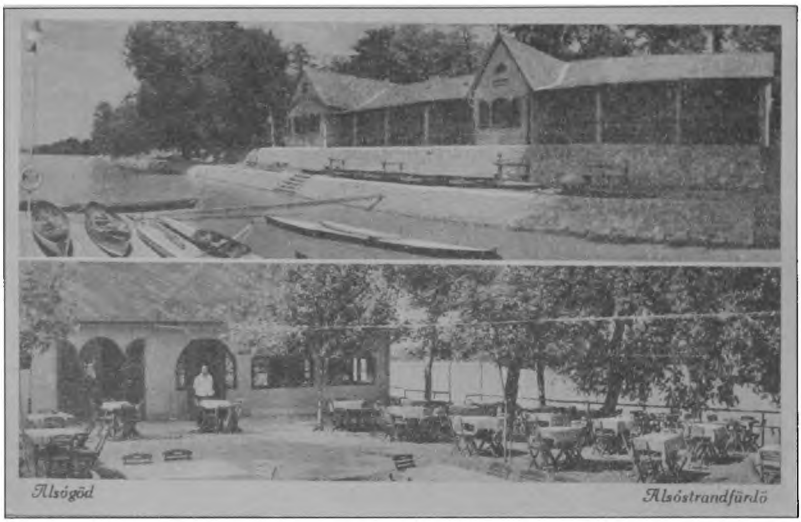

Az alsó-strandfürdő étterme, a csárda

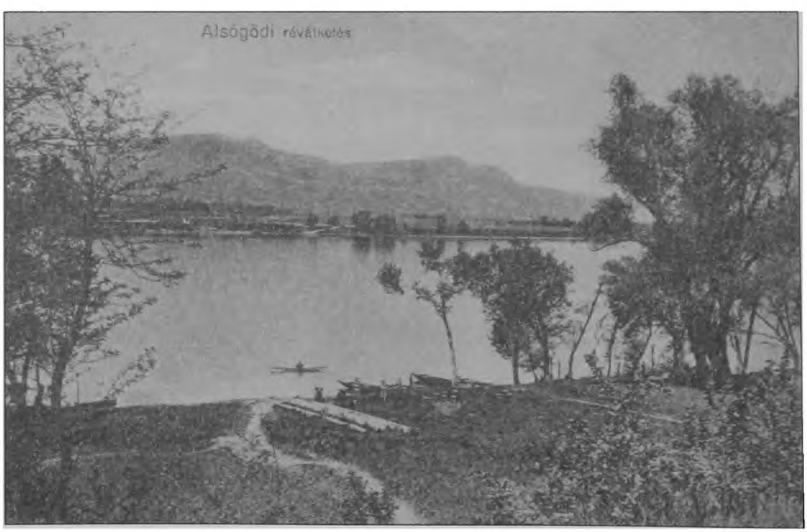

Révátkelés

Strandvendéglő-étterem

Dunarészlet a gödi szigettel

Strand

Szállás és ellátás

Szállodái voltak: „Biciklista" szállodában 3 szoba volt, napi 2-3 pengőért. Panzióval (azaz teljes ellátással) együtt napi 6 pengőért. Vendéglői: Biciklista (jelenleg Művelődési Ház és Könyvtár, a korábbi mozi helyén pedig söröző üzemel), Fácán Nagyvendéglő és Szálló (később teniszcenter, majd szociális foglalkoztató), Winter József és Boskó Bertalan vendéglői, ahol menü ára: 1,40-1,60 pengő volt. Schiller Tivadarné penziójában ebéd 1,40 pengőért volt kapható. Panziók: a „Dunaparti penzióban" közvetlenül a Dunaparton gyönyörű kilátással a folyóra, a Felső-strandnál 6 szoba volt. Napi teljes ellátás 5 pengőtől volt elérhető. Egy szoba havonta 30-50 pengőbe került. Tarifák csak lakásnál: I. osztályú szobák száma 80, havi ára 50 pengőtől. II. osztályú szobák száma 120, havi ára 25 pengőtől, III. osztályú szobák száma 20, havi ára 15 pengőtől.[4]

Fürdőzés

Alsógöd puha, homokos partja a Duna-szakasz legkellemesebb strandoló helyei közé tartozik. A település három kilométer hosszú, kertváros jellegű.[5] A Dunán két strandfürdője volt: Alsó- és Felsőstrand, mindkettő a község tulajdonában volt, a község központjától 3-4 percnyire. Belépődíj 20, kabinhasználattal 80 fillér volt. Szezon-strandbérlet 8 pengő, állandó lakosoknak és ingatlantulajdonosoknak 2 pengőért volt elérhető. A kabinbérlet egész idényre 16 pengőbe került. A csónaktároló, kielboot, csónakkölcsönzés óránként 60-80 fillérre rúgott.[6] A harmincas években a mai honvédségi csapatpihenő (oktatási központ) helyén volt az alsógödi Felsőstrand, itt állt az apró faházakból, 116 kabinnal, külön női- és férfiöltözővel rendelkező „Banántábor". Megfordult itt Karinthy és Rejtő is. A Kis-Dunaágban működött a biztonságos fürdőzést szolgáló „kosarasfürdő", azaz a lehorgonyzott kosáruszoda.[7]

Szórakozás és sportlehetőségek

Kiemelték, hogy a településnek állandó mozgóképszínháza volt (jelenleg söröző). Ez az épület jelenleg a Pesti út 72. szám alatti Művelődési Ház és Könyvtár épületének egy része.

Az Alsógödi „Elite" Mozgószínház, azaz mozi, Horváth Gyula

Duna-parti sétány

Duna-parti részlet

vendéglős kezdeményezésére 1925-ben létesült. A filmszínház befogadóképessége kétszáz személy volt. A filmgyártás technikai fejlődését követve 1932-ben a telefongyár modern gépével felszerelve átalakították hangosfilmek levetítésére is. Üdülési szezonban hetente kétszer két-két, míg télen minden ünnep- és vasárnap egyszer tartottak benne vetítést, vagy ahogy akkor írták, előadást.[8] Létezett még a településen kaszinó, teniszklub, sportegylet (ASE-1923). A Felsőstrandon 4 bérelhető teniszpálya volt, személyenként és naponként 1,20 pengő, egész idényre 30 pengő volt a használat díja.[9]

Kirándulás

Sétákat ajánlottak a tóparti fenyves erdőbe, valamint a szép és jó karban tartott Duna-parti sétányokra. A motoros révátkelés a Szentendrei szigetre már ekkor elérhető volt. A közeli Vác vasúton 15 perc alatt volt megközelíthető, ahonnan – mint írták – gyalogos kirándulás tehető a Naszály-helyre. A Községfejlesztő Bizottság a községházán intézte a turizmussal kapcsolatos feladatokat.[10] Az 1925-ben kelt „Közigazgatási tájékoztató lapon" is hasonlóan jellemzi a település idegenforgalmi potenciálját az akkori elöljáróság: „*(...)* az újonnan alakult *(1921. október 1-én)* Alsógöd kisközség (Göd és Kisgöd részekből egyesülve) szerencsés és kellemes földrajzi fekvésénél fogva közismert dunaparti nyaralóhely strandfürdővel *(...)* az adott természeti lehetőségek felhasználásával kívánatos gyógyfürdővé nyilvánítása, mert Alsógöd község a székesfőváros

Parcellázási hirdetés a századelőről

közelében fekvő egyik legkellemesebb nyaralóhely, a Duna mentén fenyves ligettel és sok bővízű forrással. Duna menti része szanatóriumok létesítésére igen alkalmas, mondhatni erre van predestinálva."[11]

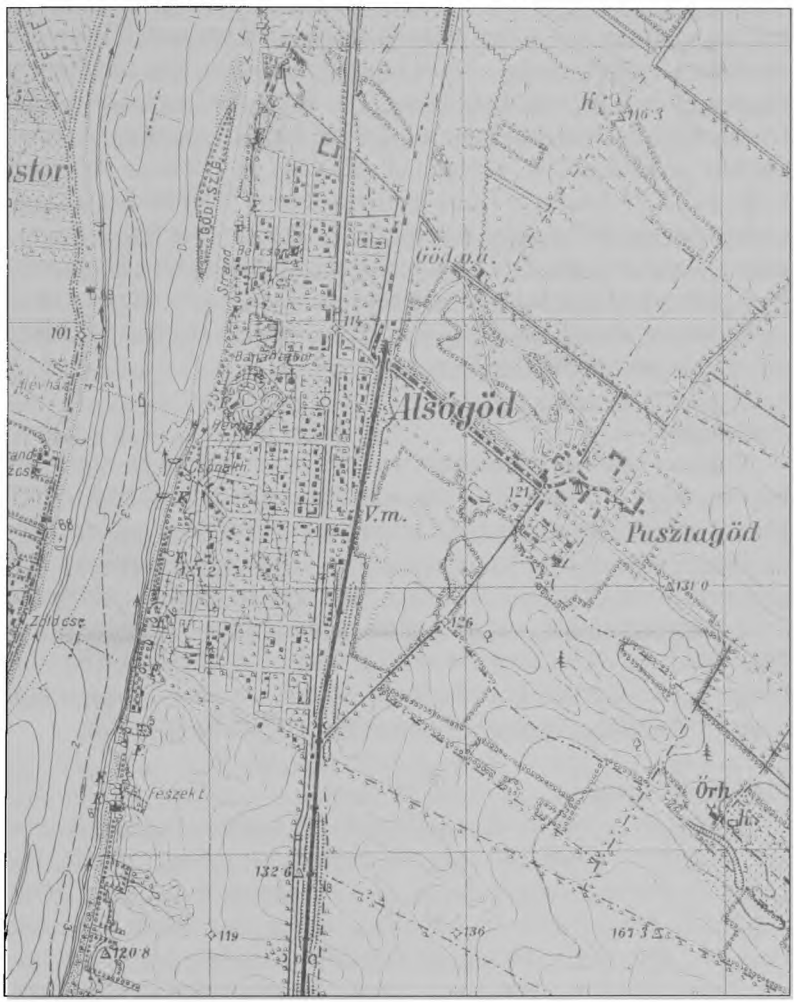

Duna-parti részlet

FELSŐGÖD

Felsőgöd az első világháború után fejlődött ki. Tisztviselők, nyugdíjasok vásároltak itt telket a Duna-parton. Strandját májustól októberig a hétvégi fővárosi üdülők veszik igénybe. Ilyenkor mozgalmas, zajos az élet, a part visszahangzik a vízitúrázók jókedvétől. A villák kertjéből partba vágott lépcsők vezetnek le a folyóhoz, a fák árnyékában csónakokat ringat a víz. A két Göd arccal teljesen a Dunának forduló település, itt minden az üdülést, a sportot, a szórakozást, a kirándulást szolgálja.[12] Ekkor, az 1930-as évekbeli Felsőgöd 3024 lakosú, a Duna mellett fekvő, a Váci Járáshoz tartozó színmagyar községként jellemezhető. Tengerszint feletti magassága 120 méter. Éghajlata általában száraz, amit enyhít a Duna felől jövő páratartalmú levegő. Vízellátása egészséges vizű kutakból történik. Már ekkor villanyvilágítása (1926), római katolikus (1924) és református temploma (1939) van.[13]

Közlekedés

Vasúton 1846-tól a Budapest – váci vonalon érhető el, míg autóbuszon ekkor a Budapestről naponta kétszer közlekedő MAVART járaton (Magyarországon a 20. század elején jöttek létre a személy- és áruszállítással foglalkozó, elsősorban kistérségi igényeket kielégítő magánvállalkozások. Az első, országos hálózattal rendelkező céget, a Magyar Vasutak Autóközlekedési Részvénytársaságot – MAVART – a MÁV hozta létre 1927-ben.).[14] A községben benzinkút üzemelt. Helybeli közlekedési eszközök: az állomáson két omnibusz (Marinkás úr), viteldíj a strandhoz 10-12 fillér volt.[15]

Szállás és ellátás

Szállodái: A Wieser-féle szállodában 4 szoba volt, szobák panzióval (teljes ellátással) együtt napi 5 pengőért. Vendéglői: Liebezeit Ferenc, Csabon Antal, Huszty Ferenc és Magyar Gábor vendéglői, ahol menük 80 fillértől 1,60 pengőig voltak kaphatók. Panziói: „Kék Duna" Panzióban (később az Élelmiszeripari Dolgozók Szakszervezeti üdülője volt, majd a Földművelésügyi Minisztérium kezelésében lévő Kék Duna Szálló és Sportcsarnok lett) 10

szoba volt strandfürdővel, közvetlenül a Duna-parton. A napi teljes panzió ára 5 pengő volt. Még elérhető volt a településen 10 hálóhely napi 80 fillér és 1 pengő közötti árban. Itt az OMVE-tagoknak (Országos Magyar Véderő Egylet) 10% kedvezményt biztosítottak. Fizetővendéglátás: Panziószerű ellátás volt a Wiesernél és a „Kék Dunában". Csak lakások esetében: I. osztályú szobák havonta 60 pengőtől, II. osztályú szobák havonta 40-60 pengőtől, III. osztályú szobák havonta 20-40 pengőig voltak elérhetők. A szobák 1-2-3 személyesek voltak, részben konyhahasználattal bírtak.[16]

Fürdőzés

A Dunán két strandfürdője volt, az egyik a község, a másik a „Kék Duna" Panzió tulajdonát képezte. Mindkettő a község központjától 10-12 percnyire volt található. A községi strandon kabinhasználat 80 fillér, szekrény 40 fillér összegbe került. A havi kabinbérlet 8 pengő volt, de ugyanitt csónakmegőrző is volt. A „Kék Duna" strandon kabinhasználat 0,80-1 pengő, a szekrény 30 fillér, havi bérlet 8 pengő körül mozgott.[17]

Szórakozás és sportlehetőségek

Létezett a településen Kaszinó (1930), Iparoskör (1907), MOVE közművelődési egyesület, műkedvelő csoport, sportegylet (FTK-1920) stb. A „Kék Duna" strandon nyilvánosak voltak a teniszpályák, óránként 2 pengőért, havi bérlet 25 pengőtől volt elérhető.[18]

Kirándulás

A Szentendrei szigetre állandó motorcsónakjárattal háromnegyedóra alatt volt elérhető Pócsmegyer, illetőleg Leányfalu. A MOVE képviselője, a sokoldalú Török Benjamin (szül.: 1884) tanító volt a turizmus fejlesztésével megbízva.[19] A Pestkörnyéki Takarék a századelőn a következő a szöveggel ajánlotta a település parcellázott telkeit: „Göd-Kertvárostelep Göd vasútállomás és a (dunai) strandfürdő között, közvetlenül a váci újonnan épített műút mentén, részben árnyas, akácos területen fekszik. Az egyes parcellák nagysága 200-500 négyszögöl között, áruk négyszögölenként 5-16 pengő között változik. Különös előnye a telepnek a fővárosból

való könnyű megközelíthetősége, melyet naponta 34 vonat biztosít, valamint a dunai strandfürdő, mely mindenféle sportnak és szórakozásoknak nagy változatosságát nyújtja. Felsőgöd község újonnan parcellázott „Szőlőkert-telepén" telkeink 150 négyszögöl nagyságban, négyszögölenként 9-12 pengős árban kerülnek eladásra. A községben villanyvilágítás, iskola, templom, orvos, posta, gyógyszertár, dunai strandfürdő és egyéb kulturális intézmények, valamint a főváros 35-40 percnyi közelsége, a gyakori vonatjáratok az állandó ott tartózkodás előfeltételeit is kellően biztosítják. Amellett a jelenleg eladásra kerülő telkek, a község legszebb helyén, a vasútállomás közvetlen közelében, gyönyörű magaslati helyen fekszenek, hol a pompás kilátás, kitűnő talaj, kifogástalan ivóvíz a településnek, jelenleg igen mérsékelt árainkat messze felülmúló előnyöket biztosít."[20]

Parcellázó hirdetés fejléce

Felsőgödi hajóállomás (1927)

Felsőgöd kertvárosi Duna-parti részlet (1909)

Kertvárostelep fürdőháza, fürdőkabinok (1914)

A felsőgödi strand (1935)

A Duna-parti sétány

A Duna-parti „bástyák"

A korzó

A Horváth vendéglő kerthelyisége

A strandfürdő épülete

A felsőgödi Duna-part térképe

SZŐDLIGET-NYARALÓTELEP

1910-ben lovag dr. Floch-Reyhersberg Alfréd parcelláztatta a sződi vasúti megálló és a sződrákosi malomtól (kettes számú főközlekedési út mellett lévő) északra a váci határig (Fegytelepig) terjedő birtokát; ez lett Sződliget-telep. 1910-1912-ben épültek az első házak, de a dinamikus fejlődést megakadályozta a világháború. A telkek értékesítésével Floch saját cége, a Sződliget Parcellázó Rt. foglalkozott (székhelye: Budapest, V. ker. Lipót krt. 29. I. em.).[21] Sződliget ekkor, a parcellázás kezdetekor kapta nevét. Talán a Sződtől való hosszú közigazgatási függés miatt a két Gödhöz képest nehezen indult fejlődésnek. Sződ üdülőtelepe volt Sződrákos, Sződliget-telep, Csörögi-major részekkel, az 1950-es önállósodásig. Vác és Felsőgöd között a Duna mellett fekvő település. Budapesttől való távolsága 27 km. Vízellátása természetes forrásokból táplálkozó kutakból történik. Már ekkor, az 1930-as években villanyvilágítása (1932), római katolikus temploma (1932), postahivatala (1924) volt.[22] A mai Sződliget területén a század első felében szövetkezetek, gyárak alakultak, ezenkívül megindult a villák, nyaralók építése, azaz kertvárosi jellegűvé vált. Ez a mozgalom tette lehetővé, hogy 1950. január 1-től Sződtől önálló községgé legyen. Duna-partja régóta kedvelt üdülő-, kiránduló- és horgászhelyként van számon tartva. Már az 1930-as években is vasárnaponként több százan pihentek a Duna ezen szakaszán.[23] Az 1883-as térképen rakpartja is jelölve van, mivel a téglagyár termékit a Duna-partról vízi úton szállították az építőanyagra éhes Budapest akkori újpesti rakpartjára.

Itt a Duna-parton a sződrákosi vízimalomtól nem messze volt az uradalmi kertészet. A konyhakert közepén 1930-ban még állt a nagy magtárépület, amit a képeslapokon Grassalkovich-féle granáriumnak (magtár) neveztek. A birtokos Floch család tervbe vette kastélylyá történő átalakítását, de a terv nem valósult meg.[24] Az épület lebontásra került.

Közlekedés

Vasúton a Budapest – Nyugati Pályaudvar – szobi vonalon közelíthető meg. 1939-ben már napi 22 vonatpár közlekedett a Buda-

pest-Vác vonalon. A ma is meglévő vasútállomás Sződliget nyaralótelep közvetlen közelében épült. Hajón Vácig volt megközelíthető, mely a nyaralóteleptől 6 km távolságra fekszik.[25] 1937-ben sikerült az akkor formálódó sződligeti közösség egyházközségi világi elnökének, dr. Jantsits Tibornak (Kecskemét, 1891 – Bp., 1975) elsősorban a fellendülő sződligeti idegenforgalomra hivatkozva elérnie azt, hogy „Sződ MÁV" állomás neve „Sződ-Sződligetre" változzék. Kérelmük indokai között az alábbiak szerepeltek; „Sződ megállóhely nevét az állomástól 2-3 km-re keletre fekvő, földmíves lakosságú hasonnevű községtől nyerte. *(...)* Azonban a vasútvonal közvetlen szomszédságában Sződliget elnevezéssel új, szédületes iramban fejlődő telep létesült, melynek lakosai köz- és magántisztviselők, iparosok, kereskedők és gyári munkások. *(...)* Az új telep lakosságának foglalkozására való tekintettel egészen más szükségletei vannak, mint az anyaközség őstermeléssel foglalkozó lakóinak. *(...)* A magyar királyi postakincstár településünkön posta-, távírda- és távbeszélő hivatalt létesített *(már). (...)* Sződ állomás évi 320-340 ezres utasforgalmának 90 százalékát Sződliget szolgáltatja. *(...)* Sződliget székhelyen orvosi állás működik *(már). (...)* A nyári évadban vasárnaponként 1000-1200 weekendező keresi fel üdülés céljából településünket."[26]

Szállás és ellátás

A Horthy-korszakban indult meg a telep gyors ütemű fejlődése. Az 1920-as évek elején kinyitott két vendéglő is. Az egyik a régi iskola épületének egy részében, a másik a sződrákosi malommal szemben, az országút mellett állt (utóbbit 1945 után bontották le). A vasútállomás mellett 1927-ben nagyteremmel felépült Kádár Sándor-féle vendéglő 250 személy befogadására volt alkalmas. A Vasúti Vendéglő (folyamatosan söröző volt az elmúlt évtizedekben) kioszkkal (elárusító bódé) is rendelkezett (ez a trafik az 1990-es évekig működött).

Fizető vendéglátás: csak lakás: I. osztályú szobák száma 50, havi ára 25 pengő, II. osztályú szobák száma 50, havi ára 20 pengő, III. osztályú szobák száma 30, havi ára 15 pengő volt.[27] Vendéglői: Joó Ferenc vendéglője a sződligeti strandon (jelenleg lakások talál-

hatók ebben is, Sződliget, Sződrákos út), a Duna partján, 200 személy befogadására volt berendezve. Az ebédmenü ára 1,20 pengő volt.[28] Joó Ferenc nyugállományú tiszthelyettes volt a sződrákosi (ma sződligeti Dunapart) vendéglő és a dunai strandfürdő tulajdonosa. A tulajdonát képező dunai strandfürdőt Floch Alfréd földbirtokos folyóparti birtokrészén 1933-ben építette ki.[29] Később itt a sződligeti strand területén létesült 1964-ben a kemping, ami 1969-től már Ifjúsági Tábor, azaz KISZ-tábor volt. Ágyférőhelyeinek száma 1966-ban 112 volt. 1965-ben a nyári kéthónapos szezonban 123, zömében csehszlovák vendége volt.[30]

Sződliget északi részén a juharfák és akácosok partmenti facsoportjai között volt megtalálható a Nagydunai Horgászegyesületek Intézőbizottságának Horgásztanyája. A Duna-parton 1000 fős I. osztályú kemping létesült.[31]

Még 1976-ban is így írnak a településről: „Az országút és a vasút közé épült Sződligeten a Sződrákos-patak torkolatánál van a bal part legideálisabb folyami strandja és hétvégi-telepe, a KISZ kezelésében lévő jól felszerelt ifjúsági kempingje van."[32] Egy 1982-ben megjelent turisztikai könyvben Sződligetről már csak ennyit írnak: „A Duna-menti parkban kempinget találunk, területén faházak is vannak. Nyitva június 1-től szeptember 15-ig."[33] Itt a Strand Kempingben még a rendszerváltás előtt is sátorozó helyet, szálláshelyet tudtak biztosítani a kispénzű turisták számára. A sátorhelyek ára 1988-ban tíz forintba került. A kemping egycsillagos minősítésű, kiépített villany és mosdó-zuhanyzó állt rendelkezésre. Étkezési lehetőség a Ligeti Károly Pest megyei Politikai Vezetőképző Iskolában (a Kommunista Ifjúsági Szövetség iskolájában), vendéglőben (Galba), bisztróban (mára lebontották, a malom mellett állt) volt. A strandon csónakkikötési lehetőség volt a vízitúrázók számára. Lehetőség volt sportolásra is (labdarúgás, tenisz).[34] Később ezen a területen Duna Szálloda néven működött egy hotel, ami mára Kékduna Otthon névre átkeresztelve és kibővítve időskorúak bentlakásos otthonaként működik.

Itt a folyóhoz közel, külterületen már 1939-ben „Megbékélés Háza" néven református gyülekezeti evangelizációs-telep volt a későbbi kempinghez közel, a 2-es főútvonal Duna felőli szakaszán (ez

később „Erdészház" néven is ismert).[35] A májustól szeptember végéig nyitvatartó „Megbékélés Háza" ismertetője szerint a sződrákosi uradalom (Floch-féle) dunaparti részén csendes, lezárt területen, a községtől 20 percnyire, akácerdőben állt. Egy hatszobás téglaépületből és három újonnan épült (1939-ben íródott) barakkból, 60 személy befogadó képességgel, villanyvilágítással, 8-4-3-2 ágyas szobákkal, külön férfi és női lakosztállyal rendelkezett. Megközelíthető volt Bp. Nyugati pályaudvarról Sződ-Sződliget vasúti megállóhelytől gyalog 25 perc alatt, valamint a Bp. Mussolini térről Balassagyarmat felé közlekedő autóbuszokon Sződrákos feltételes megállótól gyalog 5 perc alatt.[36]

Érdekes irodalomtörténeti adaléka is van a sződligeti tábornak, ugyanis Radnóti Miklós 1944-ben Vácról ide vonult be munkaszolgálatra, egy hét után innen vitték a szerbiai Bor táborába.[37]

Fürdőzés

Sződliget nyaralótelepen a dunai strandfürdő kabinokkal rendelkezett. A strandhoz kiépített autóút vezetett. A csónakázni vágyóknak a belépődíj személyenként 10 fillér, idényjegy 1,20 pengő volt. A strandon teniszpálya, minden igényt kielégítő sportfelszerelés állt a víkendezők részére. Gyermekeknek elkerített fürdőhelyet képeztek ki.[38] Az 1960-as évek elején alakították ki újra a Duna-parton a strandot. Akkoriban ez a Dunakanyar legszebb és leglátogatottabb strandja volt, öltözőkkel, zuhanyozókkal, gyerekmedencével, csónak-klubbal. A Duna enyhén mélyült és tiszta, sóderes volt a part, kiválóan lehetett fürdeni.

Szórakozás és sportlehetőségek

A nyaralótelepen már korán mozgóképszínház volt. 1935-ben Macsó Pál kért és kapott engedélyt mozi üzemeltetésére, a vetítéseket a vasútállomás melletti Kádár vendéglő nagytermében tartották. Kezdetben vasárnap volt csak vetítés, később szombaton is, egészen 1944 novemberéig.[39] Egy másik forrás szerint 1935-től Floch Alfréd üzemeltette a mozit a Sződ-Sződliget vasútállomásnál (neve 1939-ben Apolló Filmszínház). A mozi először csak vasárnaponként tűzött műsorára három alkalommal filmet.[40] A Kádár-féle vendéglő

megszűnésével 1959-ben kapott lendületet a művelődési ház (jelenleg községháza) megépítésének előkészítése.[41] A kulturális élet a községben régi múltra tekint vissza. 1923-ban helyi fiatalok közreműködésével előadott A falu rossza című színmű bemutatásával kezdődött meg a műkedvelő színjátszás. Színdarabok előadására a Vasúti vendéglő, majd a Kádár vendéglő nagyterme állt rendelkezésre. Műsoros esték kéthavonta voltak, évente 1-1 színdarab került a továbbiakban előadásra.[42] Sződligetet az 1930-as években nyaranta vándor színtársulatok is felkeresték. A vendéglők kerthelyiségeiben tekepálya volt kialakítva.

Kirándulás

A surányi csárdához kellemes csónakkirándulást ajánlottak, míg nagyobb kirándulást Vácra a Nagyszáli-kilátóhoz (a Naszály-hegy korábbi nevén Nagyszál), ahonnan Budapestig szép kilátás nyílott.

A település fejlődésének motorja, a Sződligeti Települők Egyesülete (1915), valamint a Községfejlesztő Bizottság foglalkozott az idegenforgalommal.[43]

Sződliget Parczellázó Részvénytársaság

Telefon 75—04. Irodahelyiség: Budapest, V., Lipót-körut 29. I. em. Telefon 75—04.

A Floch-féle parcellázó társaság levélpapírjának fejléce (1914)

Sződligeti strandfürdő

Joó Ferenc strandvendéglője

Joó-féle strandrészlet

Strand kajakokkal

Sződligeti Duna-part
(háttérben Vác templomtornyai a még érintetlen Naszállyal)

A strand miatt vasúton utazott le Budapestről
hétvégenként 800-1000 ember (1930)

Sződligeti térkép stranddal és bércsónakokkal

Jegyzetek

[1] Az impozáns gödi villaépítészet bemutatásától, illetve a szocialista éra évei alatt a polgári korszak villáiból kialakított vállalati üdülők ismertetésétől eltekintettem.

[2] Az utas könyve II. – magyar utazási kézikönyv és útmutató – városok, gyógyfürdők, üdülő- és nyaralóhelyek, egészségügyi, sport- és turisztikai intézmények részletes ismertetője, szerk.: Kaffka Károly, Bp., 1940. 137. p., később dr. Huzella Tivadar (Bp., 1886 – Göd, 1950) nyaralója. Ezen a birtokon ő alapította 1930-ban a Gödi Biológiai Állomást, mely 1951-től már az ELTE kezelésében működött. Jelenleg MTA Ökológiai és Biológiai Kutatóintézet Dunakutató Állomása a neve.

[3] Uo., Keramit: tömörré égetett mésztartalmú agyagból sajtolt, sárga színű útburkoló tégla.

[4] Uo.

[5] Budapest – Dunakanyar, Magyarország írásban és képekben, Bp., 1966. 44. p..

[6] Az utas könyve II. i.m.: 137. p.,

[7] Bátorfi József: Ne a gyerek előtt, In: Gödi Almanach 2001, Göd, 2001. 166. p.,

[8] Pestvármegye adattára, szerk.: Csatár István – Hovhannesian Eghia – Oláh György, Bp., 1939., 5. p.,

[9] Az utas könyve II. i.m.: 137. p.,

[10] Uo.

[11] Közigazgatási tájékoztató lap. Alsógöddel, Göddel kapcsolatban egy rövid gondolat erejéig megemlíthető a Gödi Fészek is. Történetünk a múlt század első negyedének végére nyúlik vissza. A Munkás Testedző Egyesület (MTE) Turista Szakosztálya új telephelye az 1923. június 24-i „forrásfoglalást" követően lett a közigazgatásilag Dunakeszihez tartozó homokbányagödörben lévő gödi Fészek nevű nyaralótábor. Ide a munkás-proletár ifjúság jellemzően Dunakeszi Műhelytelepig vagy Alsógödig utazott vonattal, de pénz híján idegyalogoltak a Megyei Csárdától, de még Rákospalotáról is. Voltak olyanok is, akik kerékpárral érkeztek, valamint sokan csónakon eveztek fel Pestről. A neve a parti fecskék homokfalba vájt fészkei után lett (gödi fecske) Fészek. A névben szereplő Göd csak a vasútállomás miatt volt. A Fészek partja a többi strandtól eltérően ingyenes volt. Megfordult itt József Attila is. A rendszerváltás idején bontották le az 1973-ban Nagy István János szobrászművész által készített, a volt Fészek bejáratánál, a kettes út mellett lévő Fészek emlékművet. Ennek az obeliszknek a felhasználásával új emlékmű készült Göd várossá válásának 10. évfordulójára, 2009-ben a Polgármesteri Hivatal udvarára.

[12] Budapest – Dunakanyar, Magyarország írásban és képekben, Bp., 1966., 44-45. p.,

[13] Az utas könyve I. – magyar utazási kézikönyv és útmutató – városok, gyógyfürdők, üdülő- és nyaralóhelyek, egészségügyi, sport- és turisztikai intézmények részletes ismertetője, szerk.: Kaffka Károly, Bp., 1935. 139. p.,
[14] Uo.
[15] Uo. Omnibusz: ló vontatta közforgalmú közlekedési eszköz, az autóbusz és a trolibusz őse, a városi tömegközlekedés legrégibb eszköze.
[16] Uo.
[17] Uo.
[18] Uo. MOVE = Magyar Országos Véderő Egylet,
[19] Uo. Török Benjamin: 1884-ben a Sopron megyei Rábakecöl községben született. Középiskoláit és a tanítóképzőt is Kismartonban (ma Eisenstadt, Ausztria, Burgenland) kezdte, majd Csorvás (Békés megye), Simonyifalva (ma Románia, Arad megye) voltak tanító pályafutásának első állomáshelyei. Mint simonyifalvai igazgatót a románok 1919-ban kiutasították, ekkor visszatért Csorvásra, ahol igazgatóvá választották. 1921-ben Felsőgödön lett állami tanító. Sokoldalú és áldozatos tevékenységet fejtett ki a község kulturális és társadalmi életében, és mint, a MOVE (Magyar Országos Véderő Egylet) Közművelődési Egyesületének helyi elnöke, és a helyi Kaszinó pénztárosa általános szeretetnek és bizalomnak örvendett a településen. A helyi elöljáróságon az 1930-as években a községi közgyám feladatkörét is ő látta el. Mint gondnok, az iskolán kívüli népművelésben sűrűn tartott nagy érdeklődést kiváltó előadásokat.
[20] Pestkörnyéki Takarék reklámkiadványa, én.
[21] Volentics Gyula: Sződ község történeti monográfiája 1255-2005, Sződ, 2005., 166. p.,
[22] Az utas könyve II. i.m.: 169. p.,
[23] Volentics Gyula i.m.: 277. p.,
[24] Meszlényi Janka – Kéhlerné Dombay Ilona – Kéhler Béla: Sződliget-Sződ története, kézirat, Sződrákos, 1930. 6. p.,
[25] Az utas könyve II. i.m.: 169. p.,
[26] Jelentés a Sződligeti Római Katolikus Egyházközség működéséről, szerk.: Dr. Jantsits Tibor, Bp., 1937., 1910-ben még csak Göd, Felsőgöd és Sződ vasútállomások léteztek, ekkor naponta 13 személy és 1 gyorsvonat közlekedett.
[27] Az utas könyve II. i.m.: 169. p.,
[28] Uo.
[29] Pestvármegye Adattára i.m.: IV. rész, 81. p.,
[30] Gyenes János: Sződliget története 1945-1970, kézirat, Sződliget, 1970, Pest Megyei Levéltár XXXII. 5.b. 11. p.,
[31] Budapest – Dunakanyar, i.m.: 45-46 p.,
[32] Cseke László: Dunakanyar, Bp., 1976., 108. p.,
[33] Kulcsár Ödön: Országjárók könyve, Bp., 1982. 230. p.,
[34] Bemutatkozik a városkörnyék – Városkörnyéki Ifjúsági Koordinációs Bizottság, Vác, 1988. 28. p.,

[35] Gyenes János i.m.: 19. p.,
[36] „Megbékélés Háza" ismertető füzete, 1939., Mussolini tér: 1936–1945 között, ma Oktogon a neve.
[37] Radnóti Miklós hét napja Sződligeten: A hatvanöt éve tragikus mártírhalált halt jeles költőnk életrajzát mindannyian tanultuk. Ismerjük verseit, az erőltetett menet közben írott, talán legjelentősebb alkotásait. Talán kevesen tudják, amikor 1944. május 19-én megkapta az utolsó munkaszolgálatos behívóját a váci jelentkezés után egy hetet töltött el Sződligeten. Innen került a szerbiai Borba, majd Eszéken és Belgrádon keresztül érkezik a Lager Heidenau területére. Az abdai tömegsírból Radnótitól előkerült egy Sződligetre, a Csörögi útra címzett levelezőlap feleségétől, (Gyarmati) Fannitól. Tóth György sződi iskolaigazgató Piros György néhai sződi főjegyző elmondására hivatkozva úgy tudja, hogy Radnóti bujkált (?) a környéken. Sződőn át egészen Csörögig, a Holló kúriába vitt az útja (?). Ifj. Dóra Zoltán a Váci Polgár Közéleti Lap 2009. májusi számában megjelent írása szerint a levelek és szemtanúk alapján 1944. május 27. reggel Sződligetről, ahol hat napon át a Csörögi majorban (manapság Floch-pusztai tangazdaság) szállásolták el a behívottakat, gyalog mentek Radnóti és sortársai Vácra. A falu peremén lévő Csörögi-majorban, a hajdani földbirtokos, Floch-Reyhersberg család által a századfordulón épített régi cselédlakásokat találunk, melyek vezetékes ivóvíz híján csak 2006 (!) után lettek komfortosak. Itt Sződ belterületétől néhány tízméternyire 16 sződligeti család lakik. A fentiek alapján nem állapítható meg, hogy Radnóti és társai a Duna-parton lévő táborban, vagy esetleg a mai Floch-pusztán, az akkori állattartó majorságban voltak elszállásolva.
[38] Az utas könyve II. i.m.: 169. p.,
[39] Gyenes János i.m.: 46. p.,
[40] Volentics Gyula i.m.: 275. p.,
[41] Gyenes János i.m.: 44. p.,
[42] Uo. 46-47. p.,
[43] Az utas könyve II. i.m.: 169. p. Sződliget-telep fejlődésének az 1919-ben megalakult Sződligeti Települők Egyesülete adott lendületet. Az egyesület célja a telep kulturális és gazdasági fejlesztése volt. Tevékenységük gyümölcseként vasútállomás, postahivatal, kultúrház, piactér, országzászló (az országzászló alsó építménye a római katolikus templom előtti Szabadság téren – akkor Horthy Miklós téren – még ma is megtalálható, jelenleg a Petőfi szobor talapzata) létesült, megindult a fásítás és az utak kövezése a formálódó településen.

Források

- Az utas könyve I. – magyar utazási kézikönyv és útmutató – városok, gyógyfürdők, üdülő- és nyaralóhelyek, egészségügyi, sport- és turisztikai intézmények részletes ismertetője, szerk.: Kaffka Károly, Bp., 1935.,

- Az utas könyve II. – magyar utazási kézikönyv és útmutató – városok, gyógyfürdők, üdülő- és nyaralóhelyek, egészségügyi, sport- és turisztikai intézmények részletes ismertetője, szerk.: Kaffka Károly, Bp., 1940.,
- Bátorfi József: Ne a gyerek előtt, In: Gödi Almanach 2001, Göd, 2001.,
- Bemutatkozik a városkörnyék – Városkörnyéki Ifjúsági Koordinációs Bizottság, Vác, 1988.
- Budapest – Dunakanyar, Magyarország írásban és képekben, Bp., 1966.,
- Cseke László: Dunakanyar, Bp., 1976.,
- Duna – Budapest-Vác 33 km, Vízi Sporttérképek 5. szám, Magyar Királyi Térképészet,
- Emlékezések a Gödi Fészekre, szerk.: Farkas Rozália – Sándor Gézáné, Szentendre, 1989.,
- Gyenes János: Sződliget története 1945-1970, kézirat, Sződliget, 1970, Pest Megyei Levéltár XXXII. 5.b.,
- Ifj. Dóra Zoltán: Száz éve született Radnóti Miklós, In: Váci Polgár Közéleti Lap 2009. május,
- Jelentés a Sződligeti Római Katolikus Egyházközség működéséről, szerk.: Dr. Jantsits Tibor, Bp., 1937.,
- Közigazgatási tájékoztató lap, Pest Megyei Levéltár – Alsógöd, 1925.,
- Kulcsár Ödön: Országjárók könyve, Bp., 1982.,
- „Megbékélés Háza" ismertető füzete, 1939.,
- Meszlényi Janka – Kéhlerné Dombay Ilona – Kéhler Béla: Sződliget-Sződ története, kézirat, Sződrákos, 1930.,
- Pest megye Trianon után, főszerk.: Frühwirth Mátyás, Bp., 1930.,
- Pestkörnyéki Takarék reklámkiadványa, én.
- Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye általános ismertetője és címtára III. kötet, főszerk.: F. Szabó Géza, Bp., 1930?.
- Pestvármegye adattára, szerk.: Csatár István – Hovhannesian Eghia – Oláh György, Bp., 1939.,
- Tóth György sződi címzetes iskolaigazgató (1937), mint adatközlő Piros György (1900-1965) néhai sződi főjegyző elmondására hivatkozva,
- Volentics Gyula: Sződ község történeti monográfiája 1255-2005, Sződ, 2005.

SZÉLI FERENC

Göd, vasút, hadseregek

Göd és a vasút meghatározó élményei voltak kisgyermekkori, világgal ismerkedő tudatomnak, amelyek mint mondják meghatározóik az ember későbbi gondolkodásának és világszemléletének. A házunk mellett elhaladó vonatok zakatolására mindig felfigyeltem és mindaddig néztem, amíg el nem haladtak előttünk a különböző kocsikból álló személyvonatok, gyorsvonatok és a sok kocsiból álló tehervonatok. Néztem a füstölgő mozdonyokat, a bennük dolgozó szénporos mozdonyvezetőket és fűtőket, a mozdony mögötti csomagszállító és vonatvezetői kocsit, a tehervonatok egyes kocsijain lévő fékező fülkéket, amelyben ült a fékező és az utolsó kocsin mindig ott volt a „zárfékező"

Mindezeket a Nagyapám mondta el nekem, aki abban az időben már nyugdíjas vasutas volt, ahogy Ő mondta „forgalmi szolgálattevő", aki mögött több évtizedes vasúti szolgálat volt.

Ennek köszönhető a Gödre kerülésünk. Nagyapám utolsó szolgálati helye a budapesti Rákosrendező pályaudvar volt és attól nem messze a mai Zuglóban volt egy házuk. A múlt század harmincas éveiben Gödön a vasút

Nagyapám

melletti területeket – a mai Rákóczi út vasútfelőli oldalát, akkor Vasút utcának hívták – ami a MÁV tulajdonában volt, parcellázták és vasúti alkalmazottaknak, illetve vasúti nyugdíjasoknak ajánlották fel megvételre, a piaci árnál kedvezőbb áron és fizetési kedvezménnyel, azaz részletre. Nagyapám élt a lehetőséggel és vásárolt telket, amire házat is építettek. A ház elkészültekkor a nagyszülők javaslatára, mi is Gödre költöztünk anyámmal és apámmal. A Gödre költözésünknek két oka volt, az egyik hogy a nagyszülők ne legyenek egyedül, a másik hogy mi illetve szüleim megszabaduljanak a magas lakbértől. Mi is Pesten laktunk, bérlakásban, aminek akkoriban magas volt a bérleti díja. Akkoriban már túl volt az ország az 1929-33-as világgazdasági válságon, javultak az anyagi körülmények, amik lehetővé tették az átlagemberek számára is az életkörülmények javítását. Nos hát ilyen körülmények között kerültem Gödre, a vasút mellé, négyéves koromban. Ekkor kezdtem igazán felfedezni a körülöttem lévő világot, különösen az állandóan a szemem előtt zajló vasúti forgalmat, amiről a kérdéseimre válaszolva Nagyapám sokat mesélt és magyarázott.

Kérdéseim természetesen arra irányultak, amit láttam, hogy mi miért van. Mi az a személyvonat, mi a gyorsvonat, mi a tehervonat, mit jelent, az hogy gyorstehervonat. Kertünk végétől nem messze volt a gödi állomás bejárati szemaforja, aminek mozgatható karja hol vízszintes volt, hol felfelé mutatott és a Nagyapa türelmesen elmagyarázta, hogyha vízszintes, akkor nem mehet a vonat, ha felfelé mutat, akkor mehet a vonat. A következő kérdés volt természetesen, hogy ki mozgatja, mert én nem látok ott senkit.

Akkor még volt az állomás két végén bakterház, vagy ahogy mondták a „torony", mert egyemeletes épület volt. Nagyapám ismeretsége révén elmehettünk a bakterházba és megnézhettem, hogyan mozgatják nagy karok segítségével, az acélhuzalokkal a szemaforokat és a váltókat. A működésüket, pedig türelmesen elmagyarázták.

Kertünkből láttam, amint a bakter hozza a nehéz lámpákat és felhúzza a szemafor tetejére. A lámpák még nem elektromossággal működtek, ezért rendszeresen cserélték. Volt zöld a szabad és piros a tilos jelzéshez. Így tudtam meg, hogy miért látják a mozdonyvezetők a szemafor szabad vagy tilos jelzéseit, sötétben is.

A mozdonyvezetőket masinisztáknak hívták, ami a német gépész kifejezés magyarosított változata volt.

Akkoriban az idő múlását is vonatokkal mértük. Reggel a Pest felé haladó vonatokkal, délután és este a Pestről Vác, Szob felé haladó vonatokkal. Volt délután és este a háromórás, a félötös, a hatos, a nyolcas, és ha jól emlékszem éjfélkor jött az utolsó. Az éjfélire azt mondták: „színházi vonat", ugyanis, ha valaki Pesten színházban volt, az előadás után azzal még haza tudott utazni. A háromórással jöttek Pestről a diákok, akik odajártak közép- vagy felsőbb tanintézetekbe. Hat, hét és nyolc órakor jöttek a Pesten dolgozók. Már órára nézés nélkül is tudtuk, hogy hány óra van, amikor elhaladt előttünk egy-egy vonat. A vonatok ugyanis nagyon pontosan jártak, ritka volt, ha egy percnél nagyobb volt a késés a menetrendhez képest.

A nagyapám azt mondta, hogyha késik a vonat, a mozdonyvezető és a vonatvezető büntetést kell, hogy fizessen, ha nem rajtuk kívül álló okokból késett a vonat.

Amikor mi utaztunk valamiért Pestre, vagy Vácra jegyet váltottunk a pénztárnál és az ablakon keresztül beláttam a forgalomirányító szobába, hallottam a telefonok csörgését, a forgalmista vasúti tiszt beszélgetését arról, hogy hányas számú vonat érkezik vagy indult el az állomásról.

Láttam az ablakon keresztül a morze gép működését, amint a hosszú, keskeny, fehér szalag tekeredik le a tárcsáról és keresztül halad a kattogó gépen, majd a vasúti tiszt elolvassa, hogy mit írtak a számára.

Nagyon kíváncsi voltam, hogy ezeket közelebbről is megnézhetem e,

Kertünkből így látszott a vonat

ezért megkértem a nagyapámat vigyen el oda is, mint a „toronyba", hogy megnézhessem azokat a számomra csodálatos gépeket, amik ott zúgnak, zakatolnak, csengenek, és beszélni lehet rajtuk keresztül.

Egyszer meg is valósult az álmom. Egy kevésbé forgalmas időben a nagypapa elvitt akkor egy csodálatos szobába, ahol megnézhettem közelről – nem csak a pénztárablakon keresztül -, hogyan működnek ezek a gépek. Ott mondta el a nagyapám mi mire való. Akkor valószínűleg nem mindent értettem pontosan, de lett némi fogalmam, hogyan működik a vasút irányítása, és hogyan kísérik figyelemmel a vonatok mozgását, miért van az, hogy néha meg kell állítani a vonatot a szemafornál.

Már nagyobb gyerek voltam, hét vagy nyolc éves és az előttünk lévő pályaszakaszon pályafenntartási munkákat végeztek.

Sok ember dolgozott, civilek és egyenruhás vonatosok irányították, felügyelték munkájukat, a vasutasok kezében volt egy körülbelül 50x50cm-es piros zászló, azzal integettek a vonatoknak, hogy lassítsanak. Nekem és a szomszéd gyereknek megtetszett a zászló. Gondoltuk ilyet mi is tudunk készíteni. Botot vágtunk a kertben lévő bokorról, és otthon kerestem a már nem használt ruhák között egy piros anyagot, amiből olyan zászlót készítettünk, mint amilyen a vasutasoké volt. Aztán kimentünk a vasút mellé és mikor jött egy vonat, mi is integettünk a piros zászlónkkal a vonatnak.

Ebből lett egy kis bonyodalom, mert a vonatvezető jelentett az állomáson. Az állomásról pedig kiküldték a pályamestert, hogy nézzen utána kik integetnek. Jött is a kézi hajtánnyal, amivel a pályát szokták ellenőrizni. A pályamunkások láttak minket és megmondták, hova, melyik házba mentünk be. A pályamester bejött hozzánk és felelősségre vont minket. Én megmondtam, hogy mi voltunk, a zászlót is megmutattam. Meglepetésemre a nagyapám a pályamestert is ismerte, aki elmagyarázta, hogy miért nem szabad ilyet tenni. Ezért megígértem, hogy máskor nem integetek a vonatnak. A biztonság kedvéért a nagyapám elvette tőlem a zászlót, amit többet nem is láttam.

Egyszer történt egy tragikus esemény is a szemafor közelében. A szomszédunkban lakó, velem egykorú barátomnak betegség kö-

vetkeztében meghalt az apja, aki akkor már ötvenes éveiben járt. Az anyja egyedül maradt három gyerekkel. A barátom volt a legkisebb. Akkoriban az asszonyok általában nem dolgoztak, a gyereknevelés-sel, a háztartással foglalkoztak, saját jövedelmük nem nagyon volt, így valószínűleg kilátástalannak látta a helyzetét.

Egyik nap, egy nyári délután nagy fékcsikorgás hallatszott és a szemaforon túlhaladva megállt egy tehervonat. Néztük, hogy mi történhetett, miért állt így meg a vonat. Végül a szomszédok mondták, hogy a barátom anyja van a sínek között. A vonat alá feküdt és öngyilkos lett elkeseredésében. Ez néhány hónappal apja halála után történt, így rövid időn belül a barátom elvesztette anyját, apját. Nem sokkal ezután, találkoztam vele és mondta, hogy nagyon szomorú. Nem tudtam, mivel tudnám megvigasztalni, így csak azt mondtam, hogy ez egy nagyon szomorú helyzet. Őt végül magához vette felnőtt nővére, aki felnevelte. Úgy hallottam, később rendőrtiszt lett belőle, és többé nem is találkoztam vele.

Egyszer egy addig soha nem látott vonat haladt el előttünk az átlagosnál lassúbb tempóban. A kertben állva vártunk áthaladását. A nagyapám vasutas ismerősei révén, természetesen tudta mikor fog érkezni. Azt mondták, a kormányzói vonaton szállítják körbe az országon a Szent Jobbot, Szent István király megmaradt jobb kezét, amelyet ereklyeként őriztek. Valószínűleg erre az alkalomra kialakított díszes vasúti kocsi volt, amiben látható volt az ereklyetartó és a díszruhába öltözött díszőrök, akik gondolom a kormányzói testőrség tagjai voltak.

Végig a vasút mellett álltak az emberek, főleg a vasútállomáson, remélve, hogy ott megáll a vonat, és közelebbről is megnézhetik a Szent Jobbot, de a vonat nem állt meg Gödön, csak lassított az állomáson, hogy az emberek egy szempillantást vethessenek rá, amiről eddig csak hallottak, de nem láthatták.

Egyszer megint olyan újdonsággal szolgált a vasút, amit még nem láttam. Az első katonavonat, ami katonákat, lovakat és ágyúkat szállított. Anyám szólt, hogy: „Nézd csak kisfiam, katonák a vonaton!" A katonák marhavagonokban utaztak, aki odafért a vagon ajtajában ült, egy sor mögöttük állt. Volt olyan vagon, amelyikben énekeltek a katonák. Mi integettünk nekik, és ők visszaintegettek.

Láttam vagonokat, amikben lovak voltak, aztán volt olyan, amin a tábori konyha füstölgött, körülötte kék köténves szakácsok sürgölődtek. Aztán a pőre kocsik, amiken szekereket, ágyúkat láthattunk. A vonat elején volt egy másodosztályú személykocsi a tisztek számára. Ezeket már a nagyapám mondta, aki az első világháborúban megismerte a katonák vasúti szállításának rendjét.

Apám a felvidéki bevonuláskor (bal oldalt)

Később, amikor már én is katona voltam és első alkalommal utaztattak katonavonaton hasonló körülmények között, eszembe jutott az első katonavonat, amit láttam, és szinte még ma is emlékszem nagyapám hozzáfűzött magyarázataira.

Az első katonavonatot még sok követte, ugyanis akkor vonultatták fel a Magyar Királyi Honvédség kijelölt alakulatait a csehszlovák-magyar határra és ezután kezdődött – az első bécsi döntés alapján – a magyarok lakta területek (felvidék) visszacsatolása Magyarországhoz. Az csak a bevonulás megkezdése után derült ki a számunkra, hogy miért utazott annyi katona Vác-Szob felé a katonavonatokon.

Abban az időben egyszer jöttem nagyapámmal a Vasút utcán és az utca melletti kis dombon (ma már nem létezik, elhordták, amikor a távvezeték állomáshoz vezető iparvágányt építették) egy légvédelmi gépágyú volt telepítve, körülötte katonák, akikkel nagyapám szóba elegyedett, mint egykor volt K.und.K. (császári és királyi) katona, és ők elmondták neki, hogy a vasútállomás légvédelmét gyakorolják.

Számomra ez nagyon érdekes volt, mert egész közelről megnézegethettem az ágyút, amit eddig még soha nem láttam, és akkor egy modern eszköznek számított. Amíg ott voltunk kapták meg a

katonák ebédjüket és néztem, hogyan osztják ki nekik a csajkájukba. Nem volt nagy ebéd, valamilyen leves és lekváros tészta volt. Már akkor, kis gyerekként úgy gondoltam, egy katonának ez elég szegényes ellátás.

Akkor még nem tudtam, de ez már a háború előjátéka volt.

A katonai mozdulatok az erről szóló hírek, indították be nagyapám mesélőkedvét a saját katonaidejének élményeiről. Különösen a hosszú téli estéken, vacsora után, amikor együtt volt a család, kezdett mesélni. Akkor nem létezett még televízió, ami lekötötte volna figyelmünket. Egy apám által összeállított amatőr rádiónk volt, de azon csak a budapesti adót lehetett fogni, és azon is leginkább zene szólt és naponta háromszor-négyszer hírek.
Az esti híreket meghallgattuk és utána a felnőttek megbeszélték a hallottakat, amit én érdeklődve figyeltem.

Az egyik ilyen beszélgetésen mesélt nagyapám arról, hogy amikor sorkatona volt, ő úgy mondta, hogy a „stand idejét" töltötte, az osztrák-magyar közös hadsereg egyik gyalogezredében szolgált, ahol a vezényleti nyelv a német volt. Egy időben az ezred Bécsben állomásozott, valamilyen rendezvényen, ahol a császárt is látta, miközben megszemlélte őket. Ez visszatérő motívum volt elbeszéléseiben.

A másik történet, amit katonaidejéről mesélt, ami nyilvánvalóan mély nyomokat hagyott emlékezetében, hogy egy katonavonattal utazott az ezreddel Bosznia-Hercegovinába, ahol részt vett a „boszniai occupációban", megszállásban. Amikor Ausztria-Magyarország bekebelezette, azaz Ausztriához csatolta ezt a balkáni országot vagy országrészt. Katonaéletének valószínűleg ez volt a legizgalmasabb, legérdekesebb időszaka. Többször mesélt róla, de sajnos a részletekre már nem emlékszem. Amikor katonaideje letelt, három évig volt még katona, azután került a MÁV állományába, ahol nyugdíjazásáig dolgozott a vasút működtetésén.

Vasúti szolgálatából két esemény volt, ami elbeszéléseiből visszatérő volt. Az egyik, hogy az első világháború alatt, utánpótlást szállító vonattal volt, mint vonatvezető Galíciában. (a mai Ukrajnában). A vonaton lőszerszállítmány is volt, és ezzel az orosz tüzérség hatókörébe kerültek és a vonat közelében robbantak a tüzérségi lö-

A vasutas család

vedékek. Attól félt, hogy a lőszeres kocsikba találnak és akkor az egész vonat felrobban, vele együtt. De szerencsére ez nem következett be. A szállítmányt ki tudták rakodni, és veszteség nélkül vissza tudtak utazni a történelmi Magyarország területére. Azt nagyanyám mesélte, hogy nagyapám sokáig ennek az élménynek a hatása alatt volt, miután hazaérkezett. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy amikor nekem, illetve a családnak mesélte már több mint húsz év telt el azóta.

A másik esemény, ami vasutas pályafutásának nagy élménye volt, hogy egy alkalommal, már nem emlékszem pontosan, hogy mikor, de 1917-ben vagy 1918 elején lehetett, azon a különvonaton teljesített szolgálatot, amelyen IV. Károly király Gödöllőre utazott. A nagyapám ezt kitüntetésnek tekintette, hogy egy király szolgálatára lehetett és a vasúti szabályoknak megfelelően, kifogástalanul látta el a rá bízott feladatot.

Abban az időben még nem létezett az állomásokon, legalább is Gödön hangosbeszélő, így minden személyvonat érkezése előtt egy vasutas bemondta, hogy honnan érkezik vonat és a le és felszállás befejezése után, hová indul tovább, mely állomásokon áll meg, és hol a végállomása. A Pestről érkező vonatok vagy Vácig, vagy Szobig közlekedtek, a bemondó pedig szépen elsorolta az állomásokat Vácig, illetve Szobig.

A felvidék visszacsatolása után meghosszabbodott a vonatok útja. Voltak, amik egészen Érsekújvárig közlekedtek. Ezeknél Érsekújvárig az összes állomást felsorolta a bemondó.

Egyszer én is végigutaztam Érsekújvárig. A másik nagyapám ugyanis egy Érsekújvártól nem messze a Vág folyó partján lévő fa-

luból származott. Apám is meg akarta nézni honnan származik és a rokonokat meglátogatni, akik még emlékeztek a nagyapámra, aki ugyancsak nem járt ott az elcsatolás óta. A látogatás jól sikerült, szívesen fogadtak minket. Megvendégeltek, de sajnos folytatás nem lett a háború miatt. Aztán újra visszakerült Csehszlovákiához, megint külföld lett, a kapcsolat megszakadt.

A vasúton közben tovább folytatódott az élet, és mintegy a szemünk előtt zajlott a történelem.

Egyszer ismeretlen személykocsikból álló, ismeretlen feliratú, DR jelzésű (Deutsche Reichsbahn: német birodalmi vasutak) vagonokból álló vonat haladt el előttünk. Számomra ismeretlen egyenruhájú katonákkal. Vác felöl jöttek és Budapest felé haladtak. Az elsőt sok követte, mint később megtudtam, akkor vonult fel a német hadsereg a Jugoszlávia, majd Görögország elleni támadásra. Az előttem történő felvonulás számomra új ismereteket hozott. Láttam a pőre kocsikon szállított ágyukat, tankokat, páncélautókat, katonai célra gyártott személy- és tehergépkocsikat, amik akkor mind haditechnikai újdonságnak számítottak. Azon kívül feltűnt, illetve nagyapám mondta, hogy: „Látod a német katonákat a személykocsikban szállítják, nem marhavagonokban!"

Apám az erdélyi bevonuláskor, román határőrökkel (jobbról a második)

A vonatok gyakran megálltak előttünk a szemafor tilos jelzése miatt, és akkor a környék gyerekei odasiettek a vagonok mellé, mert a katonák csomagolt cukorkákat dobáltak ki a vagon ajtaján. Ugyanis ezeken a személykocsikon sok ajtó volt, mert minden üléssorhoz tartozott egy ajtó a vagon mindkét oldalán, és amikor megállt a vonat kinyitották, gondolom szellőztetés céljából.

Nekem nagyon tetszett, hogy amikor megállt a vonat azonnal leszállt egy-egy katona a vonat első és utolsó kocsijából, sisakban, puskával, az oldalán szuronnyal és gázálarc-tokkal. Ott sétáltak a vonat mellett, de a gyerekeket nem zavarták el. Akkor szálltak visszza a vonatra, amikor az már elindult.

Később már nem vártuk meg, hogy maguktól osztogassák a cukorkát, hanem megtanultuk németül kérni, „Bitte schön zucker!" – kiabáltuk, és mindig kaptunk valamennyit, hol többet, hol kevesebbet.

Még egy emlékezetes találkozásom volt, egy alkalommal Pestről utaztunk haza Gödre és az Újpesti állomáson állt a vonat, amikor mellénk állt egy német katonavonat. A lehúzott ablakon keresztül valaki megkérdezte a szemben lévő ablakban álló német katonát, hogy hová mennek, és az azt válaszolta, hogy meghalni. Akkor tudatosult bennem, hogy a háború nem csak felvonulásból áll.

Néhány évvel ezelőtt olvastam Martin Pappel emlékiratait „Egy német ejtőernyős a második világháborúban" címmel. Ebben írja, hogy vasúti szállítással Magyarországon is keresztülutazva értek el Görögországba. Az ottani repülőtérről kiindulva nagyszabású ejtőernyős bevetéssel foglalták el Kréta szigetét. Az akció során, több mint háromezer ejtőernyős halt meg. Talán Újpesten is egy ilyen katona jövendölte meg sorsát, megérezve, hogy nem fog hazatérni.

Később a katonavonatok ritkultak, és csak zárt vagonokból és tartálykocsikból álló szerelvények haladtak el előttünk német őrséggel. Gondolom, az utánpótlást szállították a balkánon tartózkodó csapatok számára.

A háború után a vasút nagyon lerobbant állapotban volt. A személyvagonok egy része elpusztult, tönkrement. Kevés vonat járt, az is pontatlanul.

1945 nyarán jöttek először a zárt marhavagonok, az ablakukon tüskésdrót felszögezve, szovjet katonák őrizetében. Szállították a

hadifoglyokat, többségében német, de magyar katonák is akadtak köztük, akik mikor embert láttak a vonat közelében papírcédulákat dobáltak ki, kérve, hogy küldjék el a családjuknak.

Volt, amikor a gödi állomáson félreállították a hadifoglyokat szállító vonatot, egy ilyen alkalommal láttam, hogy a szovjet katonák kinyitják a vagonajtót, ahonnan kiszállt két német katona egy tejeskannával és az állomás melletti kútról vizet vételezett, aztán sorba a többi vagonból is jöttek, de egyszerre csak egy vagont nyitottak ki. A katonák egy része nagyon fiatalnak látszott, tizenhét, tizennyolc évesnek. Gondoltam, nekik is jobb lenne, ha otthon iskolába járhatnának, és nem itt utaznának marhavagonokba zárva, valószínűleg Szibériába.

Ezekkel egyidőben haladtak át Gödön a hazafelé tartó szovjet katonavonatok. A szovjet katonákat is marhavagonokban szállították, és akkor láthattam a szovjet tankokat, ágyúkat, katonai járműveket, a szovjet tábori konyhákat, és náluk is meg volt szervezve a vonat őrzése, ha megállt a szemafor tilos jelzésénél. Így alkalmam volt három hadsereg vasúti szállításszervezését is látni, tapasztalni, a magyar, a német és a szovjet hadseregét.

A nyár végén nekem is iskolába kellett utaznom. Pestre jártam gimnáziumba, de az utazás nagyon gyötrelmes volt, különösen, mikor már beköszöntött a tél. Reggel hat órakor el kellett indulni, hogy nyolc órára beérjek az iskolába, de ez nem mindig sikerült a vonatok késése miatt. A késésről pedig igazolást kellett vinni az iskolába.

A vonatokon fűtés nem volt, kevés vonat járt, a személykocsik rosszak voltak, a törött ablakokon befújt a szél, régi másod osztályú kocsik, amikről hiányzott a párnázott ülés, csak a fa kerete volt meg. Volt olyan vonat, aminek a fele marhavagonokból állt, ahol csak a padlón ülve, vagy állva lehetett utazni. Mivel kevés vonat járt, ami volt, a zsúfolásig megtelt emberekkel, még a lépcsőn is utaztak. Egyszer már hideg tél volt, mínusz négy-öt fok reggel, és is csak a vonat lépcsőjére tudtam felállni, egy német személykocsi volt, sok ajtós, aminek az oldalán végig volt megszakítás nélküli lépcső, azon álltam a nyugati pályaudvarig. Amikor a Dunakeszi melletti ideiglenes hídon ment át lassan a vonat, akkor egy körülbelül tíz méteres mélység felett álltam a lépcsőn, és a hideg ellenére vizes lett a

tenyerem. Amikor a vonat beérkezett a Nyugati pályaudvarra és leléptem a vonat lépcsőjéről, a térdem nem akart behajlani, annyira meggémberedett a hidegtől, nyolc-tíz lépés után kezdett csak hajlani és tudtam rendesen járni, persze megint elkéstem az iskolából.

Novemberben apám hazajött a hadifogságból, neki is utazni kellett, mert Pesten dolgozott. Látva és tapasztalva az áldatlan állapotokat a vonatokon, úgy döntött, hogy visszaköltözünk Pestre. Tavaszra sikerült is lakást szereznie és elköltöztünk Gödről. A nagyszüleim ott maradtak és mi már csak látogatóba jártunk oda.

Így az én közvetlen kapcsolatom is megszűnt a vasúttal, mert ezután már csak ritkán utaztam. Nagyapám meghalt, nem volt, akinek élményeit hallgathattam és tanulhattam volna belőle, a pesti lakásunk közelében vonat nem volt. Azonban az elmesélt gyerekkori élmények annyira rögzültek emlékezetemben, hogy most, mikor hozzáfogtam, hogy leírjam ezeket az emlékeket, mindent úgy láttam magam előtt, mintha tegnap történt volna, pedig azóta eltelt néhány évtized.

Az már felnőtt koromban történt, hogy egy alkalommal kirándulni voltam nyugat Magyarországon, és ennek keretében látogatást tettem a nagycenki Széchenyi Kastélyban. Ott a múzeumi részben, egy hosszú üvegvitrin alatt található, a Budapest-Vác vasútvonal első tervrajza, amelynek alapján megépítették 1846-ban. Azon látható a gödi állomás tervrajza, a szemaforok helye, a két állomás közti kis boltíves hidak tervei, amelyek alatt a patak folyt. Az a terület is rajta szerepel, amin később a házunk épült. Már azon is látható a ma is meglévő állomásépület rajza, ahol még Erzsébet királyné is megfordult állítólag, amikor Gödöllőről Gödre lovagolt és megszállt a Nemeskéri Kúriában. Innen indult az ország – ahogy régen mondták – vasúti érhálózatának kiépítése, ez volt az első 35 km, amit később több ezer kilométer vasút követett.

Bátorfi Józsi barátom bíztatott, hogy írjam meg az emlékeimet, ő tudja, hogy vannak, mivel az első elemitől egy osztályba jártunk, közel laktunk egymáshoz, és hasonlóak voltak gyermekkori élményeink.

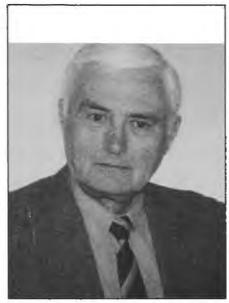

BÁTORFI JÓZSEF

Elmentek mind ...

Kemény volt az idei tél és más is, mint a korábbiak. Most volt hó rogyásig. Korán kellett kelni – már csak megszokásból is. Kisdiák koromban ilyen havas reggeleken édesapám már öt órakor ébresztett: „Gyere kisfiam megtisztítjuk a járdát a hótól!" Kérdésemre hozzáfűzte: „Mert mások is ezt teszik és mert úgy illik, hogy mire a munkába menők a gödi vasútállomás felé elindulnak, ne kelljen a havat taposniuk."

Az akkori „Vasút utcán" (ez volt az eredeti neve a mai Rákóczi útnak) reggel fél hatra végig hómentesek voltak a járdák. Iparosok, szakmunkások, kishivatalnokok vettek itt az „ürgedombokon" telket az 1930. évi parcellázás után. Hamarosan megépültek a kis családi házak is és a családfők a hajnali vonatokkal indultak a gyárakba. A MÁV főműhelyek Dunakeszin, Istvántelken, az Északi Fűtőház, Újpest sok üzeme, nagy gyárai, mint az Izzó és a Pamutipar várta őket.

Feljegyezték, hogy már 1912-ben csupán az újpesti vasútállomáson 844 477 utas szállt fel és le, azaz munkanaponként több, mint 2700 fő.

Egy-egy munkanapon csaknem százan haladtak el a mi házunk előtt is, többnyire vasúti szakemberek. (L.: Gödi Almanach 2007 évi kötete 169. o.) Ám nem minden vasúti dolgozó kelt útra Göd állomás térségében. A MÁV-ról és róluk emlékezem most.

2009. október 16-án – amely Szent Gál napi országos vásár néven Göd sajátos ünnepnapja volt sok évszázadon át – délután szeretettel várta a gödieket a József Attila Művelődési Ház egy vasúttörténeti kiállításra.

A bemutatón elhangzott egy előadás is: „Mit köszönhet GÖD a vasútnak" A válasz akár egyetlen szóban is kifejezhető – mindent!

A 2000 évi, sorrendben a hatodik Gödi Almanach utolsó lapjai színes térképek gyűjteménye. Segítségükkel jól követhető a település kialakulása a vasút megjelenésével, annak két oldalán.

A néhány évtized alatt lezajlott, szinte robbanásszerű fejlődés a gőzgépnek, a gőzmozdonynak köszönhető. Országos szinten a szén és ércbányászat, a kohászat, a vas és acélgyártás, valamint a vasúti járművek, pályák, hidak, kiszolgáló berendezések gyártása, javítása addig ismeretlen szellemi és fizikai erőfeszítést igényelt a kiegyezés után a magyar nemzettől.

„Az alkotmányos élet megindulása után a nemzetben szunnyadó erők kiszabadultak béklyóikból, eget-teret követeltek. Az ipar, a kereskedelem, a vállalkozási kedv megszabadulva az osztrák befolyás halálosan fojtogató nyomása alól, soha nem tapasztalt mérvben kezdett magának utat törni. Ebben a nagy, mozgalmas időben a vasút értékét is más szemmel kezdték bírálni, nemcsak jövedelmező vállalat volt már az a varázserő, mely a tőkét a vasúti vállalkozásokhoz hajtotta, hanem a vasutat, mint nagy ipari fogyasztót is kezdték figyelembe venni, mely alkalmas új iparágak meghonosítására, a kereskedelmi élet megindítására." (Forrás: „Az ötven éves MÁV 1868–1918" dr. Weiss Conrád MÁV titkár)

Még hozzáfűzte: „Az a nemzeti vagyon, mely az államvasutakban fekszik, képezi Magyarország vagyonosodásának, jövendő nagyságának alapját. Mert amíg az államvasutak, magyar vasutasok intézik a magyar vasutak sorsát, addig a nemzet közgazdasága biztos talajon munkálkodik."

Hittük és vallottuk ezt mi is kései vasutasok mind az első, mind a második világháború után, pedig az első a teljesen kiépült hálózat nagy részétől, a második pedig a maradékától fosztott meg, amikor a MÁV vagyonának 75%-a odaveszett, a visszavonulók elvitték a kocsi és mozdonyparkot csaknem teljesen és felrobbantották az összes vasúti hidat. Az egyetlen gödit is.

Nem tisztem a MÁV elsiratása, csupán néhány adattal kívánom felvázolni, mit teremtett a vasút hazánkban és ebből mi maradt meg.

1847-ben negyvenezer tonna szenet igényelt a vasút, 1873-ban már egymillió hatszázezer tonnát.

1961-ben a magyarországi bányákból 28 millió 176 ezer tonna szenet hoztak felszínre a bányászok. Ennek a felét a vasút igényelte.

Egyetlen példa: Budapest és Záhony közötti 336 kilométeren a gőzmozdony 150 mázsa szenet fogyasztott és 100 kilométerenként vízzel is fel kellett tölteni a tartályát. Akkoriban naponta mintegy ötezer vonat indult Hazánkban.

1974-ben az akkori árfolyamon 100 tonna árunak egy kilométerre való elszállítása gőzössel 26 Ft-ba, dízelmozdonnyal 2,80 Ft-ba, villamosmozdonnyal 1,40 Ft-ba került.

Ez pecsételte meg a gőzmozdonyok sorsát.

A másik nagy változás a pályaépítés és fenntartás területén következett be. Ez a tevékenység több mint száz éven át kézi erővel történt. Néhány adat: 1855-ben a Győr-Bécs vonalon a napi munkaidő reggel 6-tól este 7-ig tartott. A 13 órai munkáért 1 forint 30 krajcárt fizettek. Később csak 40, 35, sőt csak 34 krajcárt. Ám akkoriban Varsóba, vagy Bukarestbe már 26 Koronáért elvitt a vonat.

1863-ban, amikor a Budapest-Losonci vasútvonal épült, az akkori országos éhínség – mondhatnánk válság-miatt tömegesen jöttek a napszámosok vasutat építeni. Október 25-én 3495 főt foglalkoztattak, ám december közepén már 35 ezren dolgoztak a kitűzött vonal mentén. A pályaépítés és fenntartás 1970-ig, a gépesítés kezdetéig nem sokat változott. Az akkor beszerzett osztrák gépsor 8000 munkást helyettesít. Már nem kell pályakilométerenként egy fő pályamunkást számolni.

Még néhány adat a múltból: 1868-ban már 214 távirdahivatala volt a MÁV-nak. Számuk 1870-ben már 241-re, 1874-ben már 498-ra emelkedett.

A Magyar Királyi Államvasutak Gépgyárában 1893-ban az 500-ik, 1900. december 31-én pedig már az 1500-ik gőzmozdony készült el.

Igényeinek kielégítésére a MÁV szakmunkásokat is képzett. Csupán a közeli Dunakeszi Főműhely – ahol évtizedeken át dolgoztunk feleségem és én is – saját ipari tanuló intézetében huszonhárom

féle szakmában. Szükség is volt erre, mert az ország az elszenvedett háborús károk és a hadisarcfizetési kötelezettségei miatt még az ötvenes évek végén is csak marhavagonokból összeállított személyvonatokat tudott a munkába járóknak kiállítani. Ám ekkorra már havonta 18 darab új, négytengelyes, modern személykocsit tudtunk gyártani és a régiekből 110 darabot átvizsgálni, felújítani. Összesen 1726 darab elővárosi személykocsit adtunk át a forgalomnak, vagyis 216 vonatot.

Manapság a modern ipari tanuló kollégium üresen áll.

Almanach köteteink „Gödi ki kicsoda?" sorozatában hazánk jó hírnevét öregbítő lakótársainkról írtunk. Közéjük tartozik az alsógödi kertvárosban élő Tirla Dániel is, kitűnő műszaki ember, aki az egykori, kiváló vasúti járműveket gyártó ipar (Ganz-Mávag) képviselője volt sok éven át külföldön. Uruguayban négy évig, Argentínában három évig, Burmában másfél évig, Lengyelországban két évig viselte gondját a magyar gyártmányú motorvonatoknak. Máig büszke vagyok arra én is, hogy a Ganz-Mávag a Dél-Amerikai Andok hegyvonulaton át közlekedő „Transandinó" vonataihoz tőlünk, a Dunakeszi Járműjavító Üzemtől is kért és kapott tervezői-szerkesztői kapacitást.

És most lássuk Göd állomás helyét és szerepét. Az utazás Budapest és Vác között 1846-ban szekéren, vagy postakocsin fél napot vett igénybe. Ugyanez az utazás vasúton fél óra lett.

Ám a szokatlan sebesség miatt a tengelyeket folyamatosan kenni kellett, mert különben feltüzesednek, kiolvadnak. Figyelni kellett a vonatokat, mert a mozdony kéményéből kipattanó szikráktól tüzek keletkezhettek a rakományokon és a pálya mentén is. Látótávolságra egymástól őrökre, őrházakra volt szükség. Térségünkben nyolc pálya vagy sorompókezelői őrház „bakterei" látták el ezt a feladatot éjjel-nappal, már akkor is, amikor meg lakatlan, katonai gyakorlótér volt a táj.

Minden őrház közelében lakóház épült az őr és családja részére. A házakhoz baromfi-és sertésól, egy tehén számára istálló, kerekes kút, sütőkemence is tartozott. Egy-egy „toronyban" vagy más néven „blokkban" – ezek voltak a váltóállító őrházak, – ahol 12-12, vagy 12-24 órás váltásban dolgoztak a váltókezelők, akik a ki-és bejárati

A Rákóczi út 1968-ban. Háttérben az északi torony, távolabb a laktanya. Balra nyugdíjas édesapám – 43 évig volt vasutas. A magasabb kislány vegyészkohómérnökként Istvántelki Főműhely öntödéjét ellenőrizte, a kisebbik mérnök-közgazdász lett, de előbb a Királyréti Úttörővasúton ismerkedett a MÁV-val.

jelzőket a „szemaforokat" is állították. Ez azt is jelentette, hogy egy-egy torony két, esetleg három család megélhetését biztosította. Az út és vasút kereszteződéseknél a sorompót zárva tartották és csak igény szerint, ellenőrzött biztonság mellett nyitották fel. A szolgálatot ellátó férfiak és családtagjaik jól megépített , egészséges ikerházakban laktak. A gödi állomástól északra a negyvenes években Tóthék, Pecéék, Lovászék, Soltészék, majd nyugállományba vonulásuk után Halászék, Horváthék, Kovácsék, Kristófék nevére emlékezem.

Gyönyörűek, rendezettek voltak kertjeik is, de nemcsak ezért szerette őket mindenki, hanem mert jóravaló családok voltak, sok jól nevelt gyermekkel. Volt idő, amikor a közelben lakók kisgyermekeik részére csak tőlük számíthattak friss tehéntejre a háború idején és később is egy ideig.

1944-ben, az ostrom három kegyetlen napja alatt Soltészék befogadtak bennünket tágas picéjükbe.

Soltészek, Lovászék tehénlegelője ott volt, ahol most a bezárt, de alig tizenöt évvel ezelőtt még finom kenyeret, péksüteményt árusító kenyérgyár épülete áll.

A dús füvű, üde zöld rét közepe táján egy kettős vasúti alagúton Lovász Béla, vagy Soltész Feri áthajtották a teheneket a vaspálya keleti oldalán húzódó vasúti legelőre is.

Vasutas legelő! Már a kezdet kezdetén az egyvágányú pálya két oldalán a vasút tulajdona lett a föld 12-12 bécsi öl szélességben végestelen végig. (1 bécsi öl = 1,89 méter) Megszokott látvány volt országszerte a töltés oldalába kipányvázott legelő tehén.

Radnóti Miklós „Nem tudhatom" című gyönyörű versében írta még 1944. január 17-én.

„...s mi föntről pusztítandó vasút vagy gyárüzem, az bakterház s a bakter előtte áll s üzen, piros zászló kezében, körötte sok gyerek..."

Így volt ez a gödi családoknál is. Két legényfiú odamaradt a háborúban. A vasutas lakóházaktól északra még áll és üzemel a pályafenntartási laktanya.

A nyolc hálószobában összesen akár húsz pályamunkás is lakhatott, ha ide vezényelték őket dolgozni, ugyanis a váltóőrök lakásaitól délre, ahol most egy bozótos telken a vasúti épületek szennyvízgyűjtő ciszternája van és egy minden viharnak ellenálló óriási nyárfa él, kezdődött a gödi Pályafenntartási szakasz telepe, irodája és jól felszerelt műhelye. Az ott dolgozó szakemberek feladata volt minden, ezen a szakaszon bekövetkezett romlás, hiba azonnali elhárítása.

A PFT laktanya ma. Itt állt a „torony". Már csak a háborús óvóhely van meg.

Cseh János néhai pályamesterünk emléket állított az ország átmeneti gyarapodásának 1938-ban és 1940-ben: fákat ültetett. Az egyiket a Felvidék egy részének visszacsatolásakor. Ezt 1960-ban kivágták. A másik – a fentebb említett, ma is él – Északerdély visszacsatolásának emlékére. (Lásd e kötet borítóját is) Így emlékeztek az ott élők.

Az emlékfa

A pályamesteri szakasztól délre áll egy tágas ikerház, a mindenkori állomásfőnök és forgalmi szolgálattevő lakásaként. Szépen gondozott bekerített kertjeiket a sorompóhoz vezető út választotta el az állomás parkjától és épületeitől.

Az állomásfőnök és a forgalmista lakása az egykori sorompós átjáró helyéről nézve

Az egykori legfontosabb gödi út Pest felőli szélétől már az állomás kerítése kezdődött. Ahol most az elektromos „kapcsolókert" van, ott állt az 1846-ban épített első állomás, amelyet később lakóházzá alakítottak át.

Az 1875-ben készült német nyelvű műszaki rajz is lakóépületnek tünteti fel az első állomást de ábrázolja a nélkülözhetetlen mellékhelyiségeket is. Ma is áll az állomásfőnök vonalbejárását biztosító hátaslovának istállója és egy kis szerszámkamra, amely eredetileg „Acetylénvilágítási telep" lehetett.

A forgalom növekedése miatt 1868-tól megkezdődött a második vágányok építése, itt Gödön is. Ezután létesítették a raktári vágányt.

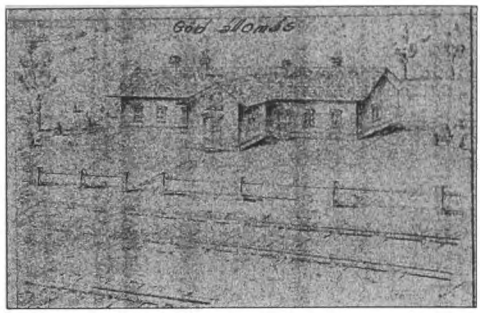

Az első állomásépület

Az első raktárépület a ma is bekerített, romjaiban is szép ősparktól délre épült. Padlószintje megegyezett a teherkocsikéval. Erre a vágányra állította a mozdony az érkező vagonokat ki-és berakodásra. Itt állt utasára várva a Kincsem versenylovat szállító külön-vagon is. Ide csatlakozott a csupán félméteres nyomtávolságú lóvontatású iparvasút is a téglagyártól és a gödi Puszta központjától.

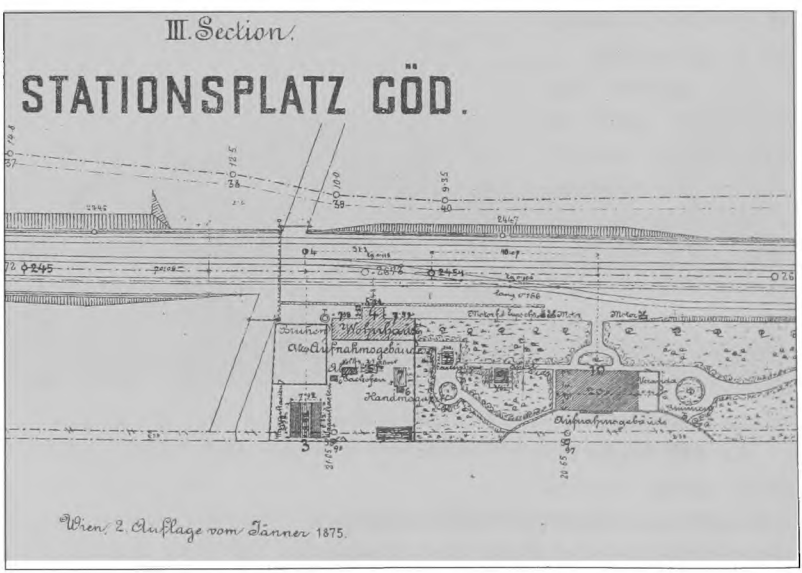

1875-ben már lakóépület az eredeti állomás és már működik a mai felvételi épület

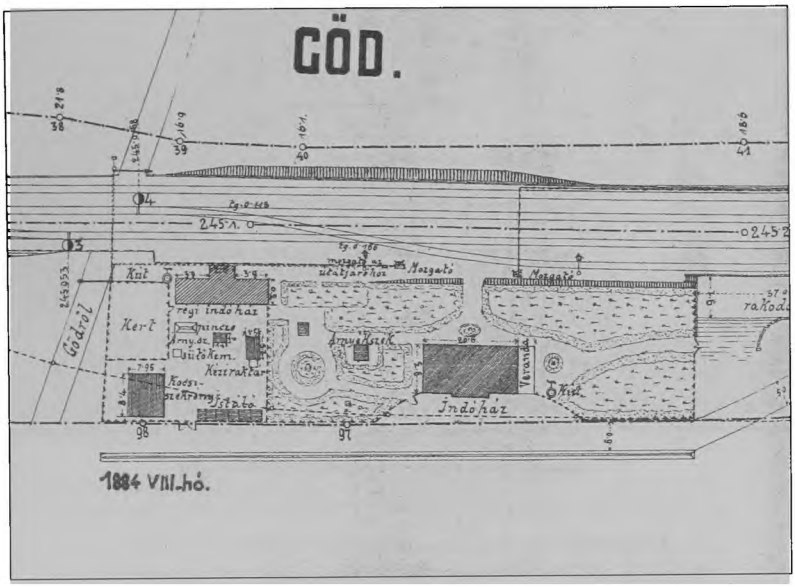
GÖD.
Kút
régi indóház
Kert
Gödről
Kocsi-szerező
Kezelőtér
Indóház
Verandák
Perron
Mozgató
rakodó
1884 VIII.hó.

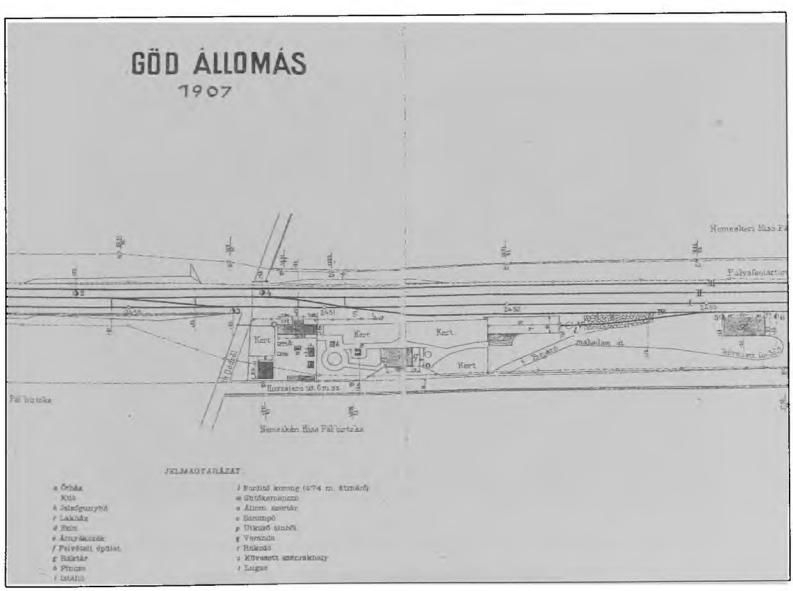
GÖD ÁLLOMÁS
1907
Kert
Gödre
Fűtőház
Fűtőház
Fűtőház
Kocsiszerző
Nemesker Hős Fa'ürtése
JELMAGYARÁZAT:

A lóistálló és az acetilén fejlesztő épület ma

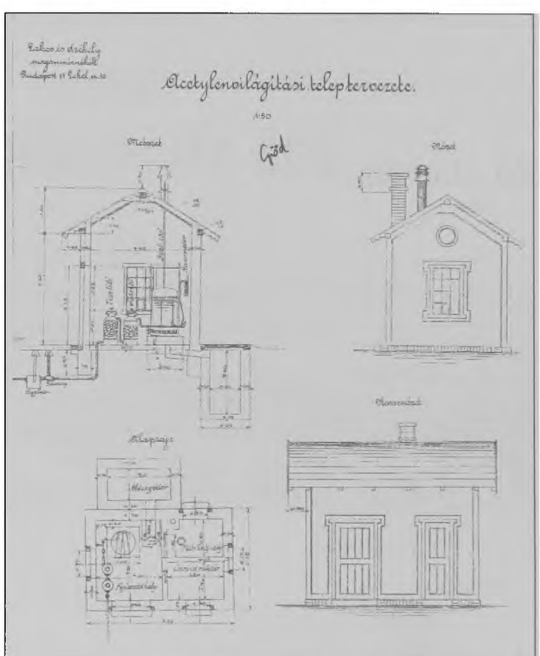

Az acetilén fejlesztőház eredeti tervrajza

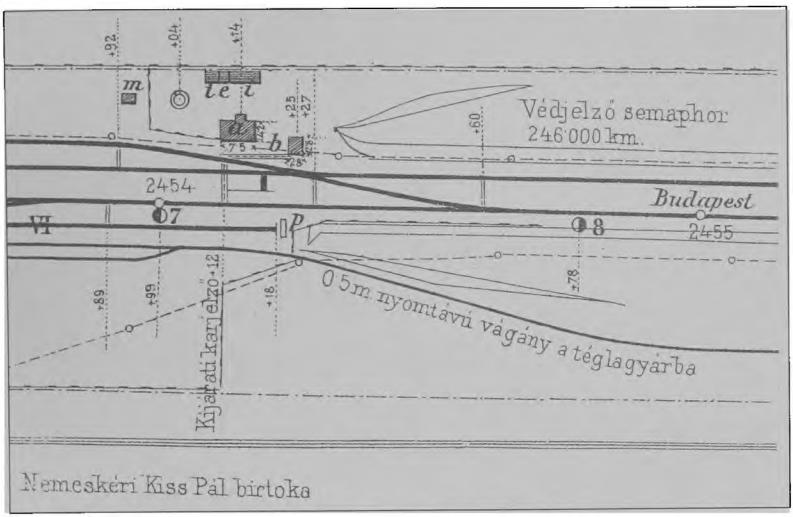

A 0,5 m nyomtávú iparvasút az alagútnál elágazódott. A téglagyárhoz fél kilométer hosszan a Nemeskéri Kiss Pál birtokközpontjához 1,6 Km hosszan épült ki. Lóvontatással működött.

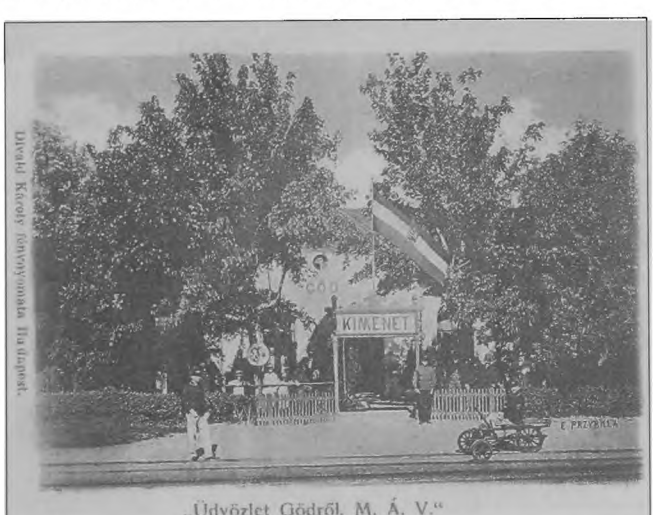

Göd állomás 1899.

Göd állomás 1910 körül

Göd állomás 2010-ben

A fentebb említett őspark az első osztályú és nem véletlenül „királyi" váróterem árnyas kertje volt, melynek sárga keramit lapokkal burkolt padozatú, díszes, öntöttvas oszlopokon álló fedett terasza nyújtott védelmet csapadékos időben az utasoknak. Ma átjáró a peronok lépcsőihez, jobbra WC-k, balra büfé üzemel. A váróterem berendezési terve Gonda József hagyatékában volt látható sok évvel ezelőtt a többi dokumentummal együtt.

A nagy áruraktárakról és a nekik köszönhető pezsgő gazdasági életről mi már írtunk korábban. Még most is látszanak az 1960-as években épített újmódi Tüzép-telep romjai. Az alig tizenöt évvel ezelőtt még működő tüzelő és építőanyag kereskedés nagy hídmérlege a pénztárépülettel és omladozó raktárakkal, bekerítve még áll, de elhagyottan. A teleppel szemben, a pálya keleti oldalán volt a déli „torony" Csuhay család fejének egykori munkahelye.

Az alsógödi vasúti megállóban a jegykiadás és a sorompókezelés Kraviár és Pápai bácsi feladata volt. Négyéves koromig az akkori XVI-os, ma József Attila utcában laktunk, ott ahol a mai Jávorka utca beletorkollik. Ott láttam először élő tehenet, Pápai néni legeltette a vasúti töltés oldalában Linkát. Megcsodáltam. Szüleim derűsen meséltek a rokonoknak megállapításomat, miszerint „milyen sok fütyikéje van a Linkának!"

Már az első világháború előtt lezárult a nagyszabású magyar vasúti pályaépítési program. A sok tízezer pályaépítő munka nélkül maradt. Még egyszer, Erdély északi sávjának visszacsatolása után a Szeretfalva – Déda közötti vonal építésénél volt rájuk szükség két évig, majd a lerombolt vasúti pálya újjáépítésekor.

A biztonságos megélhetés elveszítésének veszélye folyamatos volt. Először a biztonságos légfék használatának általánossá válása tette feleslegessé azt, hogy egy-egy vonatra 5-7 fő „fékező" is felszálljon és a mozdonyvezető sípjelére fékezzen vagy oldjon. Csak az utolsó kocsi fékezőfülkéjében utazó „zárfékes" maradt meg vörös jelzőlámpájával talán ötven évig.

Ma már nincs „vonatvezető", nincs „mozgóposta és poggyászkezelő" sem a vonatokon, sem az állomásokon. Csak egyetlen kalauz a személyvonatokon, aki kezeli és árusítja a jegyeket. A tehervonatokon a mozdonyvezető egymagában utazik. Az állomáson nincs

állomásfőnök, csak a szolgálattevő, időszakosan pénztáros és takarító. Minden mást az elektronika végez el.

A pályát már nem kell bejárni, mert az egybehegesztett nagyon szilárd sínek sok mindent kibírnak.

Ám a havat még nem tudják önállóan lerázni magukról a kitérők. Nincs már gőzmozdonyvezető sem! 1960-tól 1980-ig 88,4%-ról 3,8%-ra csökkent a gőzvontatás. Viszont a villamos vontatás 7,7%-ról 51,1%-ra, a motoros vontatás 3,9 %-ról 45,1%-ra növekedett.

Ficza László „vezér úr" a még üzemképes 424-es gőzösön 2008-ban

De van itt a közeli szomszédságunkban a Rákóczi úton egy fiatal kollégám Ficza László, aki mindhárom mozdonytípust vezeti.

Szilágyi Julika kisunokám boldogan szalad integetni neki, ha meghallja a közeledő nosztalgia vonat gőzösének sípját. Neki szól az és talán nekem is ha kiállok mellé a pálya közelében integetni.

Február 13-án egész éjjel esett a hó. Fáradt voltam már az előző esti hókotrástól ezért azután reggel későn ébredtem. Csak fél hatkor mentem ki az utcára, hogy nekilássak a járda megtisztításának.

Egyetlen egy friss, reggeli lábnyomot sem találtam a hóban.

Szilágyi Julika integet, a gőzös sípja köszönti

	Göd						
1888	Spörk József	1899/00	Förster Ferenc	1905	Gleichner Ferenc György János	1911	Schwetz Rezső +9 □
1889/90	Spörk József	1900/01	Förster Ferenc	1906	Gleichner Ferenc Rácskay Miklós Kováts Róbert	1912/13	Fridrich Ármin 471
1890/91	Prazsák Antal	1901/02	Förster Ferenc	1907		1914/15	Mihályi Aladár Fodor Oszkár Csonger Gergely
1891/92	Prazsák Antal	1902/03	Gleichner Ferenc	1908	Strausz Mór Sófalvi Sándor Holló János Rácskay Miklós	1916	**Göd** Tomschey Lajos+11 **Kisgöd** Hejtejjer Károly **Felsőgöd** Kontermann János
1892/93	Prazsák Antal	1903/04	Gleichner Ferenc	1909	Strausz Mór Édes István Holló János Rácskay Miklós	1918/19	Tomschey Lajos+3
1893/94	Prazsák Antal	1904/05	Gleichner Ferenc	1910	Schwetz Rezső Holl Jenő Holló János Rácskay Miklós	1933	Göd Bogdán Jenő
1894/95	Miksitz Imre						
1895/96	Miksitz Imre						
1896/97	Miksitz Imre						
					Magyar Vasúti évkönyv 1878-85 csak 1878-ban van névsor		
					Eisenbahn sematizmus 1888-1918/19		
					Magyar vasúti szaknaptár és sematizmus 1905-1907,1908-1918		
					Vasútas évkönyv 1933		

Gödi állomás személyzete 1888–1918, 1933 és az állomásfőnökök

NAGYRÉTI TAMÁS

Elsárgult képek, emlékek...

Katonasors

A Gödi Almanach 2002. évi kötetében írtam már gyermekkoromról, édesapámról és családjáról. Jelen írásomban anyai családomnak kívánok emléket állítani.

A megfakult képek, írások az idő kérlelhetetlen múlását jelzik. A kézben tartott kopott, gyűrött képekből, írásokból meseszerűen bújik elő az emlékezet rejtekéből gyermekkorom, ifjúságom hol boldog és szép, hol szomorú, keserű világa.

A nagyszüleim egyszerű felvidéki-csallóközi származású (Vajta, Pozsony megye), szorgos munkásemberek, nagyapám Czajlik József (1872–1947) a MÁV-nál dolgozott, nagyanyám Dikány Rozália. Nagyapám pályaőr, pályakarbantartó fizetéséből vásárolt telket, telkeket, épített házat, gyermekeit kiiskoláztatta, a lányok polgári iskolát végeztek, majd szakipari tanfolyamokon képesítést szereztek.

Jancsi-hegyen, a nemeskéri Kiss föld parcellázásakor két holdat vett. A család önellátó gazdaságot folytatott, sok-sok munkával!

Édesanyám Czajlik Margit (1903–1976) leány korában Budapesten, a Nyugati pályaudvaron kezelőnőként dolgozott. Négyen voltak testvérek, három lány és egy fiú.

Czajlik ház, Sugár út 43.

Czajlik László, 1905-ben, a Ferenc-jóskai arany békekorban született Felsőgödön, a Sugár út 43. számú (ma Lenkei utca) Czajlik házban. Őslakosok voltak! Az elemi 4 osztályát a Tarina (Deák Ferenc utca 13) iskolában, középiskolai tanulmányait Pesten végezte, és ott is érettségizett.

Nagybátyám szerette a sportot, footbalozott az FTK-ban és sikeresen atletizált. Büszkén mutatta a helyi atlétikai versenyen rövidtávú futásban nyert, az „Aranyérem" mellé kapott ezüst zsebóra borítójára gravírozott Czajlik László nevet. Ezek az évek a zsebórák divatja volt, minden férfiöltöny „órazsebbel" készült. Hol lehet ma az ezüst zsebóra ...?!

Huszonegyévesen a sorozáson bevált, minden 20-ik életévét betöltő magyar egészséges fiatalembernek kötelező volt a hároméves katonai szolgálat.

A bevonuló fiataloknak katonaládával kellett jelentkezni és ez a ládikó végigkísérte a három éven át. Sokszor nézegettem, nyitogattam nagybátyám „árván maradt", zöldre festett, kopott katonaládáját. Czajlik László nagybátyám a rétsági Páncélos Laktanyába kapta behívóját.

Czajlik László
Rétság 1926.

Örömmel látogattuk meg, mert valóságos kirándulásnak számított oda utazásunk, Vácig a szobi vonattal, majd átszállva Diósjenőig a balassagyarmatival és onnan Rétságig a romhányi járattal értünk be Rétságra. Visszaemlékezve, a rétsági laktanya méreteinek hatalmassága a gyermek számára lenyűgöző volt, mint az oda látogató szülők, menyasszonyok, gyermekek örömteli zsivajának boldog zsongása.

Nagybátyám az otthonról hozott „házi" finomságok elfogyasztása után ajándékként adott egy kis kerek katona cipót, a „komiszt". A rozskenyér édes, kesernyés ízét a mai napig érzem. Nekem mesebeli katonakenyérnek tűnt.

Czajlik László 1934.

Czajlik László kislányával, Pipivel

Czajlik László, leszerelése után – a nagy gazdasági világválság nyomasztó időszakában a rákosrendezői fűtőháznál szénlapátolással (érettségivel!) kereste meg a kenyérre valót, ő ezt büszkén vállalta.

A normalizálódott – helyreállt – gazdasági „rend" után export-import kereskedelmi cégnél két idegen nyelvtudással – sikeresen dolgozott élete végéig!

1934-ben megnősült, családot alapított.

1938-ban – Felvidék visszacsatolásakor – behívták, majd a rétsági Páncélos Laktanyából kivált egységgel Ipolyságra áttelepültek, itt is meglátogattuk most már egy vonatjárattal, amely Budapesttől – Ipolyságig közlekedett.

Verebély 1938. (Középen ül)

Leszerelése után – házassága „zátonyra" futott, elváltak, kislánya, akit nagyon-nagyon szeretett, édesanyjánál maradt. Elvált felesége újra férjhez ment és kiköltöztek szülei lakásába, Sződligetre.

1942. Indulás a frontra

Apai szeretete kislánya iránt határtalan volt, minden szabadidejét vele töltötte, rajongott érte, mint ahogy kislánya az édesapjáért.

1942-ben ismét behívót kapott, páncélos alakulatához a Magyar Páncélos Hadosztály Ezredéhez, innen már „egyenes" volt az út a Don-kanyarig.

A 2. Magyar Hadsereget, amíg felvonult és elérte a Voronyezstől délre fekvő részére kijelölt irgalmatlan hosszan elnyúló frontszakaszt 25-30 %-os ember és hadfelszerelés veszteség érte!

A Don-mentén megállt és megmerevedett frontvonal békésebb, nyugodtabb! időszakát élte egészen 1943. január első napjáig, – Nagybátyám levlapjaiból ez is kiderült!

A Vöröshadsereg 1943. január 12-én megindult gigantikus támadása során összeomlott a 2. Magyar Hadsereg frontszakasza – Nem csak a miénk, hanem a német és olasz hadosztályoké is! Megkezdődött a kaotikus visszavonulás a leírhatatlan szibériai hidegben.

A keleti fronton 1942-ben

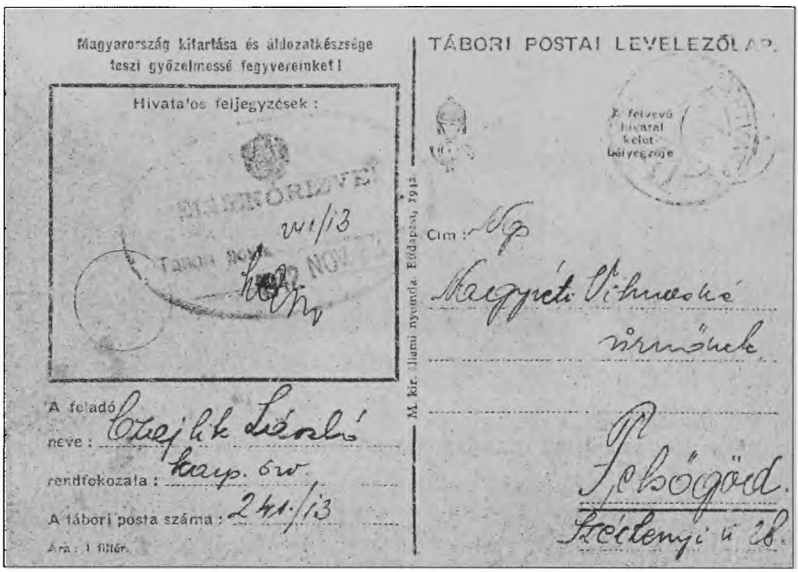
Magyarország kitartása és áldozatkészsége teszi győzelmessé fegyvereinket!

Hivatalos feljegyzések:

MILITÄRPOSTAMT
TABOR POSTA
22 NOV 1913
241/13

A feladó neve: Czejlik László
rendfokozata: kap. őrv.
A tábori posta száma: 241/13
Ár: 1 fillér.

M. kir. Állami nyomda Budapest, 1912.

TÁBORI POSTAI LEVELEZŐLAP.

A felvevő hivatal kelet bélyegzője

Cím: Vp.
Magyarné Vihnecké
úrnőnek
Pelsőgöd.
Szécsényi u. 28.

Kedves Lenkém!

Megkaptuk két lapodat és a mama nevében írt levelet, ugyszintén, ligarettát is elkezett, köszönet érte. Vegyétek úgy, mintha minden küldeménytek megtaláltatott volna. Éjjel annyira elvesztek fogalmam, hogy a levelet nem győztem szétírni. Annyit mondhatok, hogy mamától, bátyámtól és Pertől sok cigarettát elkezett. Karácsonyra lehet, hogy lesztek kellőtlenek a kis csomagot küldeni. Szép kívánságom, hogy jó disznóságtok legyen legalább a tartalma. Míg a legszebb politikai szándékunkat küldhettek, mert a sok levélben egy pár helyen megjött megértettük. Sajnálattal vettem a pusztítás hírét. Üdvözöl: Feleséget kívánok. Sajnálok sokat!

Igen szeretettel csókol mindenkit Laci

Levél a frontról

Nagybátyám a Páncélos Ezrednél Nimród páncélvadász lánctalpassal harcolt, küzdöttek a körbezárt magyar egységek kiszabadításáéért, sikerrel, de a T-34-es orosz tankokkal szemben tehetetlenek voltak, volt úgy, hogy a sérült Nimródba (magyar gyártmányú légvédelmi harckocsi a II. világháborúban) zárva várták a kimentést.

A visszavonulás hihetetlen szenvedéseit túlélve, súlyos, gyomor és has fertőzéssel hazatért, hosszas kórházi kezelés után jött rendbe az egészsége.

Boldogan folytatta munkáját, és kislányával való együttléte helyrehozta lelki egyensúlyát.

Sok igaz katona bajtársát vesztette el, szomorú, tragikus napjaikról hosszan mesélt, hihetetlennek gondoltam, de évtizedek multával megjelent memoár irodalom igazolta a tragikus történelmet.

A sors furcsa „játéka" során Voronyezsbe kerültem – vittek hadifogságba –, sokszor megjelentek lelki szemeim előtt nagybátyám elbeszéléseinek történései.

Újra itthon, 1943. Nagyréti Klára, Czajlik László, menyasszonya Jolánka, leánya, Czajlik Pipike, unokaöccse Németh István

1944. novemberében nagybátyámat ismét behívták SAS behívóval! Épp nagyanyámnál voltam, amikor eljött édesanyjához búcsúzni. Akkor láttam utoljára.

A körülzárt Budapest védelmét próbálták biztosítani, kínkeservvel, sikertelenül.

Őrangyala vigyázott rá – karcolás nélkül élte meg a budai harcokat és a „felszabadulást" is.

1945. február közepén – kalandosan – ladikkal áttért Pestre, családját, gyermekét akarta megkeresni. Belvárosi lakását porig rombolták, így a sógorától kért és kapott civil ruhában útnak indulva, a „malenkij robotra" férfi munkaerőt begyűjtő orosz rohamszakasz

markába kerülve, fogságba esett! Több ezredmagával a gödöllői „Rém-lágerbe" hajtották őket, ahol tombolt a halálos vérhas járvány. A több tízezres láger, orvosi ellátás nélküli foglyai, naponta haltak, pusztultak.

Nagybátyám hastífusz és tüdőgyulladásban meghalt. Negyvenéves volt, őrangyala „elhagyta".

Érezve közelgő halálát, megkérte két felvidéki fogolytársát, átadva nekik egy megmaradt, személyes tárgyat, hogy értesítsék édesanyját.

A két bajtárs „sikeres" szökésük során – hazafelé tartva Ipolyság felé – felkereste édesanyját, átadva a személyes tárgyát, beszámoltak fia haldoklásáról.

Nagyanyám, 1964-es haláláig hitt és bízott fia hazajövetelében! A két hírhozó bajtárs címét elvesztette, az évek során elkallódott.

Lánya, utánjárása eredményeként, az illetékes hatóság édesapját eltűntnek nyilvánította!

Sokszor gondolok nagybátyám, Czajlik László sorsára...

Az ismert történész szerint: ***„Egy ember halála tragédia...***
Sok ember halála újsághír!"

....Hány és hány kőbe, márványtáblára,
hősi emlékművek lapjaira vésett nevek százezrei,
milliói kiáltanak, tiltakoznak az értelmetlen,
embertelen háborúk borzalmas pusztításai ellen!

Távházasság

A háborús frontszolgálat (szovjet) sok magyar fiatal, – jövőt tervező szerelmes pár életébe is, határozottan, szükségszerűen beavatkozott.

Pontos időre bejelentett eljegyzés, esküvő, az érintettek legnagyobb bánatára elmaradt, vagy eltolódott, netán semmivé vált!

Az illetékes hatóságok határozatot hoztak a „távházasságkötés" törvénybe iktatásáról, hogy a fronton harcoló katona vőlegények és az itthon maradt menyasszonyok távolban egymástól, kimondhassák a boldogító igent!

A Felsőgödi Förster család legidősebb fia, Ottó is távházasságot kötött jegyesével.

Az egykori gyakorlat szerint, két tanú jelenlétében az anyakönyvvezető valószínűleg ekként tehette dolgát:

„Felteszem tehát a kérdést, kijelenti-e ön Meyer Amália, Förster Ottó távollévő és a megjelenésben akadályozott személlyel házasságot köt? – Igen – Én tehát Förster Ottó házasulót a folyó év május 9. napján kelt jegyzőkönyvben foglalt, és Meyer Amália házasulót az előttem, a mai napon tett egybehangzó kijelentésük alapján a 2942. számú kormányrendelet értelmében házastársaknak nyilvánítom."

A családot jól ismertem az édesapja vasutas volt, a „MÁVOS" családok valahogy közelebb kerültek egymáshoz.

A három fiú gyermek, Ottó, Ernő, Ferenc felsőkereskedelmi iskolát végeztek, úgyszintén leánytestvérük Mária (Baba) is.

Ottó kiválóan atletizált, súlylökésben több érmet szerzett, Ernő tehetségesen kiemelkedő labdarúgó, az FTK, Dunakeszi-MÁV és a Szolnoki – MÁV játékosaként ért el sikereket, Feri – sakkmesterem – ahogy egy kis szabad időnk – iskolaszünet – volt, rohantam át hozzá játszani. Förster „Baba", húgomnál idősebb barátnőként – szerette Klárit. Barátságuk a háború után is megmaradt, Baba az

Képhíradó részlet

Egyesült Államokban, húgom Kanadában élt. Rendszeresen leveleztek, találkoztak is.

Felsőgödön, az Árpád utca elején, a 6. számú ház, még meg van a Förster-ház, ahol laktak, de az épületet ma már csak az emlékezés szeretete öleli át.

Förster Ottó, bár távházasságban kötött feleségével családot alapítva – boldogan élt haláláig!

A legkisebb Förster fiúról, Ferencről tudom – Perényi Jenőtől (1919–2008, Gödi Almanach 300. oldal), hogy Budán lakik családjával.

1982-ben a Jácint utcai sírkertben – Halottak napján – találkoztam Förster Babával, – hazalátogatott Amerikából – és Ernővel szüleik sírdombjánál, sajnos utoljára!

Seress Albertről

Seress Albertet, a felsőgödi 801-es Losonczy István cserkészcsapat tisztjeként ismertem meg. Berci Bá' -t, a vitorlázórepülő cserkészvezetőt kedveltük és tiszteltük. (Gödi Almanach 1998. 127-130. oldal)

Mint kitűnő vitorlázórepülő, a Magyar Királyi Honvéd Légierő Vadászrepülő századához vonult be kiképzésre. Hazalátogatásakor mindig felkereste a csapat-, vagy rajgyűléseinket, elbeszéléseit élményszerű előadásában, figyelemmel és csodálattal hallgattuk. Repülős kimenő egyenruháját, dísztőrével együtt ámulattal néztük.

Kiváló vadászrepülő pilóta ezt igazolja az 1942- évi Magyar Futárban megjelent kitüntetési fotója!

Hosszú évekig nem hallottam róla, hol él, hol van, csak annyit tudtam, hogy a háború végével nem tért vissza Magyarországra.

Az 1975-ben Földes Pál: „Két ugrás az ismeretlenbe" címmel megjelent Szőnyi Mártonról (Győr, 1918. december 8 – Kissikátor,1944.szeptember 6.) írt életrajz könyve.

A könyvet érdeklődéssel olvastam, azért is, mert Szőnyi Márton öccse, Szőnyi Ferenc az Iparművészeti Iskola grafika szakán tanult. Egyszer-kétszer az iskola klubjában tereferélés után énekelgetve Szőnyi Feri – kiváló hangja volt – is énekelt,

Seress Albert

amit bátyja, Szőnyi Márton zongorán kísért. (A Honvéd Légierő zászlós egyenruhájában).

Földes Pál könyvét olvasva találkoztam újra Seress Albert nevével. 1941. júniusában Seress Albert századparancsnok, Szőnyi Márton zászlóssal közel felderítést hajtottak végre – FIAT CR-42-es repülőgépükkel – a Szovjetunió közelebb eső területei felett. „A század pilótái három repülőrajba voltak beosztva, a második raj Seres hdgy., Szőnyi zls., Baranyai zls."

Heves tűzharcba keveredtek a területet védő szovjet vadászgépekkel, Szőnyi Márton gépe súlyos, végzetes találatot kapva égve zuhant le. Seress Albert végig verekedve próbálta Szőnyi gépét védeni, lelőve egy szovjet vadászgépet, de a túlerővel szemben tehetetlen volt. Látta pilótatársa gépét földhöz csapodva égni – visszatérve jelentette Szőnyi hősi küzdelmét, halálát. A „Magyar Szárnyak" újság közölte – Szőnyi Márton arcképével rövid életrajz ismertetéssel – hősi halálát posztumusz kitüntetéssel, családja, menyasszonya fájdalommal viselte a szeretett fiú, vőlegény elvesztését.

Elképzelhetetlen szerencsével a katapult kidobta Szőnyit, ejtőernyője csak méterekkel a föld felett nyílt ki, – ezért nem láthatta Seress Albert – és épségben földet ért a búzát arató ukrán parasztok közé! Hadifogságba esett és Moszkva környéki lágerba vitték.

A vadászrepülőgép

A könyv címe „Két ugrás az ismeretlenbe" találó, ez volt az egyik ugrás.

A könyv szerint Szőnyi Márton, felismerve a Szovjetunió elleni háború céltalanságát – önként jelentkezett partizán iskolába! A kiképzés moszkvai laktanyában – szabadon, nem hadifogolyként – folyt hosszú hónapokig. A sikeres vizsgáztatás után 1944. augusztus 9-én, 13 fős partizáncsoporttal, Szőnyi parancsnokságával – nyolc Ózd-környéki magyar fiú és öt orosz harcos, az éjjeli órákban kiugrottak a gépből – ez volt a második ugrás az ismeretlenbe – technikai hiba miatt az ugrás két részre szakadt, s ez végzetes hiba volt.

A létszámban – tűzfegyverben – meggyengült csapatnak nem sikerült az ózdi munkásokkal a kapcsolatteremtés, megpróbálták megkeresni a szlovák partizánok bázisát, de rajtavesztettek. Szőnyi partizán csoportja széthullott. A kitörési tűzharcban ketten életüket vesztették, négy orosz harcos óriási erőfeszítéssel, akaraterővel csak éjszaka bujkálva menekültek, s két hét alatt teljes kimerültséggel eljutottak a szlovák partizánokhoz. A csoport többi harcosát lefogták, hadbíróság elé állították, két harcost életfogytiglani börtönre, négyet halálra ítéltek.

Szőnyi Márton magára maradva az Ózd-környéki tanyavilág lakóitól segítséget kapva bujkált, rejtőzött hetekig, míg árulás következtében egy szeptemberi hajnalon az őt kereső katonai osztag lövésétől életét vesztette.

Utolsó szavaival arra kérte a döbbenettől bénult kivégzőket... „mondjátok meg a menyasszonyomnak, hogy itthon Magyarországon haltam meg".

Az író, Földes Pál fáradságos munkával megkereste a partizáncsoport még élő tagjait (három orosz és egy magyar), és a tőlük kapott hiteles információk alapján írta meg Szőnyi Márton – Seress Albert századához tartozó vadászpilóta életútját.

Öccse, Szőnyi Ferenc (Budapest, 1926. december 28- Budapest, 1990. november 28.) hazatérve az orosz hadifogságból, a Néphadsereg énekkarában szólózott, majd elvégezve a Drezdai Zeneművészeti Főiskola énekszakát 1956-tól a drezdai, 1958-tól a Karl Marx Stadt-i, 1961-től a stralsundi opera magánénekese. 1963-tól a Budapesti Állami Operaház sikeres szólóénekeseként szerepelt nyugdíjbavonulásáig. 1980-ban egy újpesti munkásotthonban operastúdiót szervezett.

Seress Albert szülei, testvére meghaltak. Amikor évekkel ezelőtt arra jártam a Deák Ferenc utcai, egykor 28.számú ház, benőve bokrokkal, fákkal, vadvirágokkal, gondozatlanul állt. Bartos Tibortól kapott fotókon Seress Albert „Berci Bá'" látható, családja körében Venezuelában – Caracasban.

... De hogy ma, 2010. áprilisában hol van Seress Albert, az egykori kiváló vadászpilóta ?... Nem tudom!

Seres Albert 1980.

Seres Albert otthonában
Caracas 1980.

Gerédy Laci!

A budapesti Kölcsey Gimnázium második osztályában latinból megbuktam, pótvizsgázni kellett. Bátyám új barátja, Gerédy László (Szeged, 1921. 11. 26.) vállalta a korrepetálásomat. Ő, az újpesti Könyves Kálmán Gimnázium kitűnő tanulója volt, 1939-ben érettségizett.

Hetente egy-két órán át gyakoroltuk a holt nyelvet. Az augusztusi pótvizsgán Cserepes Tanár úr kérdésére, hogy „tanultál-e a nyáron fiam..." igen, hetente két-három órát gyakoroltam, feleltem és átadtam a korrepetálásomról írt igazolást. Jól van fiam... akkor átmentél...!

Beírta bizonyítványomba a megfelelt szót. Ha ezt előre tudtam volna!

Barátságom Gerédy Lacival innen kezdődött. Együtt jártam vele a sződi dombok tocsogóihoz rovarokat, bogarakat gyűjteni. Nagy természetrajzos volt. Nyolcadikos gimnazistaként országos természetrajzi tanulmányi versenyt nyert. De igazi szerelme a zene, a zongora volt. Kálmán és a Széchenyi út sarkán épült családi házuk nyitott ablakán át mindig kihallatszott Laci zongora gyakorlásának hangja.

Gerédy László arcképe a tablóból

Akkoriban alakult PELIKÁN Jazz zenekarban ő is oszlopos, alapító tag volt. Laci, több hangszeren játszott és a Szervita-téri Rózsavölgyi hangszer boltban vásárolt sláger kották – zongora stimmjeit – áthangszerelte Torma Misivel együtt a PELIKÁN Jazz-Band Hangszer felállására.!

A zenekar 1941-től 1943. februárig, a katonai bevonulásig működött. Törzshelyük az Iparoskör (mai Lenkei utca és Kálmán utca sarok), de többek között felléptek a Cseresnyés vendéglő kerthelyiségében (Lsd. Gödi Almanach 2009. 90. oldal) és Sződligeten is. A zenekar állandó tagjai zongora Gerédy László, harmonika Gábor Zoltán, Esszalto- szaxofon Barta Tibor, piszton és bendzsó Óvári János, ütő hangszerek Nagyréti Tamás, Torma Mihály hegedű és hangszerelő. Esetenként csatlakozott Pelczéder Titusz hegedű és B-tenor szaxofon, Márta László piszton, Barát Imre piszton, ifj. Martinkó Ervin gitár.

Behívták katonának a piros parolinosokhoz (tüzérség), de korkedvezménnyel csak egy évet szolgált, mert halasztást kapott a főiskolának számító Nemzeti Zenedében a zongora-orgona szakon folyó tanulmányai miatt.

Dr. Antal Pál, plébános úrtól engedélyt kért, hogy a templom orgonáján esténként gyakorolhasson. A plébános úr hozzájárult kéréséhez, hozzáfűzve, hogy csak szakrális, egyházi orgonajátékkal gyakoroljon. Pár alkalommal behívott az orgona gyakorló óráira, maga mellé ültetett és a regisztereket velem kezeltette. A sekrestyés Szórád bácsi engedett fel bennünket a karzati orgonához. A billentyűkre esett hangulatos világításnál, és a templomi belső tér vöröses örökfényénél töltött orgonáló esték, felejthetetlenek voltak.

Gerédy László
(portré rajz emlékezetből)

A második Magyar Hadsereg doni katasztrófája után mozgósították a tartalék állományt, így Gerédy Lacit is több „PELIKÁN" zenésztárssal együtt behívták.

Laci és Klára húgom között érzelmi szálak szövődtek, melyek egyre erősebbek, mélyebbek lettek. Lacit Erdélybe szólította a behívó, talán csak egyszer jött haza látogatóba 1944. januárjában. Említette, hogy „fehér karszalagos" munkaszolgálatosnak átminősítették, de az alakulatánál maradhatott.

Hetente jöttek-mentek a levelek húgom és Laci között, tervezgették közös jövőjüket, az egybekelést. 1944. augusztus 23-val a Románia átalakulásával megszűnt a levélváltás, ugyan húgom rendületlenül írta leveleit és várta kitartóan a válaszokat, de azok nem jöttek. A frontvonal elérte Magyarországot és Pest határát is. Húgom, a Községházán dolgozott, novemberben evakuálták őket Dunántúlra, majd a front előrehaladásával nyugatra, Németországba.

Gerédy Laci szülei, a fiúk haláláról későn, szűkszavúan kaptak hivatalos hírt – Erdélyben folyó súlyos harcok során aknasérülésébe életét vesztette! (aknagránát szilánk – vagy telepített akna? ...örök rejtély maradt!) Ezt is csak 1945. végén tudták meg, ismerősei, bánatos szülei (egyetlen gyermekük volt), nem nagyon akartak erről beszélni!

Anyámék megírták a szomorú hírt húgomnak, aki Németországban a szövetségesek szanatóriumában, egészségügyi nővérként dolgozott. Ott egy könnyebben sérült angol-kanadai századossal megismerkedve elfogadta a kanadai fiú udvarlását, annak felgyógyulása után elhagyták Németországot és Londonon keresztül (hivatalos iratokra várakozva) Montrealba

Húgom férjével Montreálban, 1946.

utaztak, ahol 1946-ban megtartották esküvőjüket. Három lányuk született és boldogan éltek!

A postás dolgozók tisztességét, – akár magyar, akár román – szolgálja az a tény, hogy Gerédy Laci 1944. augusztus 22-én a húgomhoz írt utolsó levelét 1946. elején kézbesítették anyámékhoz! Anyám, a húgomnak erről semmit nem írt, nem akarta boldognak vélt életét megbolygatni, lelkileg megzavarni.

Húgomat, férje korai halála után, 3 gyermekével férje jó barátja feleségül vette.

1976-ban, Anyám halála után dobozkájában megtaláltam Gerédy Laci utolsó levelét és 1977-ben kivittem magammal Montreálba. Húgomnak átadtam, ő sápadtan, kővé meredve, homályos szemekkel, remegő kézben tartva olvasta azt a hatoldalas, szerelmi vágyakozással, jövőjükről írt, akkor nagyon-nagyon várt levelet – harminc év késéssel.

A felsőgödi Jácint utcai háborús emlékmű márványtábláin Gerédy László neve nincs bevésve .... MIÉRT?!

Hol pihenhet, Erdély melyik kis falujának sírkertjében, ahol talán a neve fel van festve, vagy valamelyik névnélküli, elesett katonák kopjafája mentén nyugszik?!

Nemrég elhunyt, marosvásárhelyi tanár barátom versével emlékezem Gerédy Lászlóra!

Tisztelgés

Sétáló utamon erdő felé járok
és csodálkozok, hogy mennyi mindent Iátok.
Mint gombák, úgy nőnek a szebbnél-szebb házak
s virágcsokor formán díszítik a tájat.

Szorgalmas gazdáik rengeteg munkával
építik ezeket nappal-éjszakával.
Előttük semmi más, csak az a cél lebeg:
mihez hozzákezdtek mielőbb lenne meg.

Lelkük beleadják, övéik segítik
mindenhez értenek, semmi sem gát nekik.
Ha tornácon állva a multat idézik
régi idők tüze pattog, lobog, ég itt...

Hej, de miket látott az ér Csiszér-patak
amiknek nyomaként csak síremlék maradt:
székesfehérvári Hős, Magyar Honvédek
itt lelték vesztüket mikor minket védtek.

Hálás felszegiek hantolták el őket,
amint megélték a békésebb időket..
A Gac-oldalában csendesen nyugszanak...
eljutnak hozzájuk a bús, fájó szavak?

Nevük rajta van az emlékmű oszlopán,
amit a kegyelet nem feled mostohán.
Értesítették a hozzátartozókat,
esztendőként ide zarándokolókat.

Szeptember elején emlékezünk róluk,
mohás sírhalmuknál hálánkat lerójuk,
messzi földről jöttek olyanok el ide,
kiket emlékezni erre hoz a szíve.

Lelkek nyugvásáért együtt imádkozunk
s az ünnepség után lassan elbúcsúzunk...
Elcsendesedik az emlék birodalma
az erdőn átsuhan a szellő,fuval ma.

Néha egy-egy madár sírkeresztre szállva
megpihen; elrepül, ha tollát megrázza...
amint az utamat egyre tovább rovom
emlékeim közé ezt is besorolom.

Levett kalapommal előttük tisztelgek,
bár tisztelgésemre tudom nem felelnek...
Béke poraikra! Csendben pihenjenek!
Könnyeim letörlöm, s aztán továbbmegyek...

Patek Ede
Gyergyószentmiklós,
2000. augusztus 30.

LÁNG JÓZSEF

A Kneisl iparos család Felsőgödön

A Kneisl család valószínűleg német nyelvterületről, talán Ausztriából költözött Magyarországra a 19. század második felében megtartva német származásukat.

A családfő az idősebb Kneisl Márton, felesége Stefán Borbála.

Hat gyermekük volt: Ferenc (Bp. V. Tükör u.4), Rezső (Bp.VII. Vezér u.172), Márton (Felsőgöd, Petőfi u.16), Mária, Köppen Kurtné (Bp.VII. Telep u.13), Ede (Brazilia,Rio de Janeiro, Quitanda rue 50)[1]

A család 1920 előtt már Felsőgödön lakhatott, a Petőfi (ma Pálma) utca 16-ban, (11598-1159 hrsz.) egy 1920-ban kiadott ADÓ ív alapján, mert ebben még előző évi hátralékot is említenek.

Kneisl Károly műszerész Lakás és műhely: Bozóky Gyula utca 10/A. (775/1 hrsz.) Felesége Grillmayer Mária.

Szakmáját Bécsben tanulta ki 1900-ban, mint műszerész Bécsben, Németországban, Angliában, dolgozott. Budapesten 22 évig üzletvezető volt.

1927-ben Felsőgödön önállósította magát, ahol kerékpár és varrógépeladással és javítással foglalkozott.

A Levente Egyesület elnöke, a Dalárda alapítója és első elnöke, FTK alelnöke, a Kerékpár alosztály alapítója és első elnöke, Iparoskör számvizsgálója, Kaszinó tagja, Hangya Szövetkezet Felügyelő Bizottság tagja, községi képviselő 1923-1933-ig, ezen belül 1931-ben közgyám, 1932-33-ban községi pénztáros.

Mint községi képviselő vizsgálatot végzett a veszteséges Villamos üzem gazdálkodásában.[2] Ennek eredményeként egy Felügyelő Bizottságot neveznek ki, melynek tagja lesz.[3]1931-ben részt vesz a Villamos Üzem további működtetését elbíráló bizottságban.[4]

Katolikus egyházközségi képviselőtestület tagja. Az első világháború alatt a Honvédelmi Minisztériumban volt beosztva, tizedeseként szerelt le.

1934. január 14-én hunyt el Felsőgödön.

Kneisl Mártonról és leányáról Vilmáról maradt ránk 1956-ig egy viszonylag bővebb irat anyag.

Kneisl Márton (Budapest, Krisztina város,1886. 02. 13- Felsőgöd 1945. 01. 15)

Megszerezte Károlyhoz hasonlóan a műszerész szakmát és a mestervizsgát is.

1907.04.30-án született **Irma** nevű leánya Budapesten, akinek VI. ker Bajnok utcai elemi iskolai bizonyítványa (1913-1917) szerint, anyanyelve német. Ekkor a Szív utca 37/b számú házban laktak.

Valószínűleg első felesége meghalt, mert 1910. szeptember 25-én a VI. kerületi Teréz templomban házasságot kötött Kirchner Annával. A menyasszony 1887.szeptember 3-án született Perjámoson (ma Románia, Periam néven, szülei Kirchner János és Huber Hortenzia.)[6].

1917. április 4-én Miskolcra költözött a család és június 28-án ott született meg Vilma leánya. Visszaköltöznek Budapestre és kezeli felsőgödi házat is, adóját fizeti.

(Adótételek: *földadó, házadó, rokkantellátási adó, nyilvános betegápolási adó, vármegyei pótadó, közmunkaadó, kéménydíj, jövedelemadó, egyházi adó, 1938-tól vagyonadó. 1946 szeptemberben 6 Ft. kártalanítási díjat kellett fizetni. Elképzelhető, hogy a szovjet katonaság ellátására kellett, csak nem írták meg. Sződön erre a célra terménybeszolgáltatási felhívást adtak ki. 1948-ban házadó, jövedelemadó, rizstermelést előmozdító hozzájárulás. 1950-től lakás helyreállítási hozzájárulás.)*

1921-ben már a régi pesti lakásában találjuk.

1926. Karácsonyán 9 éves Vilma leánya a német Neues Politisches Volksblatt Kiadóhivatal pályázatán „Szép gyermek" oklevelet kap.

1930-ban Budapesten az V. Dorottya utca 9-ben Sokszorosító, kopír,- és írógépkellék szaküzletet és javítóműhelyt nyit. Tel.: 82-8-73.

1931. március 6-án Guttmann Izidorral társul és a cég neve Kneisl Márton és Társa a Dorottya utca 12-ben.

1933-ban budapesti rádióengedélyét (1928) Felsőgödre íratja át.

1934-ben Károly testvérének halála után megkapja a Petőfi utca 16-ban lévő családi házuk tulajdonjogát, egy szoba, fürdőszobából, álló toldalékot épít hozzá 1937-ben.

Nagyobbik leánya Irma Belgiumban férjhez megy. Férje Maurice de Neyer, a Költségvetési minisztérium főigazgatója.

Megözvegyül és rámaradt kiskorú leány gyermeke és ezért megkéri sógornőjét, özvegy **Kiss Gáborné** Kirchner Évát (Perjámos, 1877) a felsőgödi ház vezetésére és gyermeke ellátására.

Kneisl Márton

Hirdető kártya

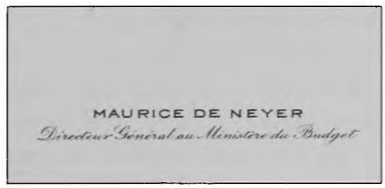

Névjegy

(Kiss Gáborné, akkor Budapesten a Berlini tér (ma Nyugati tér) 5. szám II.em.7 ajtó alatt lakott. 1936-ban az adóívét már Felsőgödre kapja.

1941 április 21-én Jávor István és nejétől megvásárolja a Margit utca 8. szám alatti házat, az átalakítások után a két szoba, fürdőszoba, konyha, kamrából álló házra, 1942.február 21-én kapja meg a lakhatási engedélyt. A házba 1947 július 15-én jelentkezett be.)

Kneisl Márton Budapesten vezeti sikeres üzletét, 1936-ban bekerül a Magyar Külkereskedelmi útmutatóba.

A Trianon-ellenes hangulat részét képezte a hétköznapi életben használatos kellékek irredenta szimbólumokkal való ellátása – Kneisl Márton például az 1940-es évek elején „revízio" márkanéven hozta forgalomba az első magyar „kétdobrendszerű" sokszorosítógépet.[7]

A sokszorosító

1937-ben referencia nyilatkozatot kapott az általa forgalmazott „Revizió" sokszorosítógépek működéséről a M. Kir. Statisztikai Hivataltól, M. Kir. Kúriától, M. Kir. Belügyminisztériumtól, melyre öt éves garanciát vállalt. A gépet önműködő papíradagolóval, festékelosztóval és számláló szerkezettel, 680 P. eladási árral forgalmazták.

Kézi és motorhajtású, normál és duplaszéles változatban is ajánlották.

A gyártó a Klopfer Ferenc és József Rézöntöde és Fémárugyára. Bp. X. Endre utca 10.

1938 május elsején a Honvéd utca 4. szám alá helyezi át üzletét változatlan tevékenységgel. Tel.: 125-578.

1940-ben a MÁV Betegségbiztosító megrendelését teljesítette a Rendelőintézet és Kórház részére.

1941-ben Juhász Z. Ferenc Felsőgöd, Széchenyi utca 9. szám alatti lakost, üzletszerző megbízással szerződtette.

Felsőgödön is bekapcsolódik a közösségi életbe. 1939. június 6.-tól, hat üzletrésszel a Hitelszövetkezet tagja lesz.

Vilma lánya középiskolát végez, és kereskedelmi szakképesítést szerez. Édesapja katonai szolgálata alatt vezeti az üzletet.

1940-ben bevonult a cs. és kir. 4. hegyi tüzérezredhez és megkapta a Károly csapatkeresztet.

1941 decemberében a Magyar Írógépműszerész Iparosok Országos Szövetsége két évre választmányi rendes taggá választotta meg.

1941-től az Országos Frontharcos Szövetség, majd a Magyar Tűzharcos Szövetség 158. sorszámú csoportjának tagja.[8]

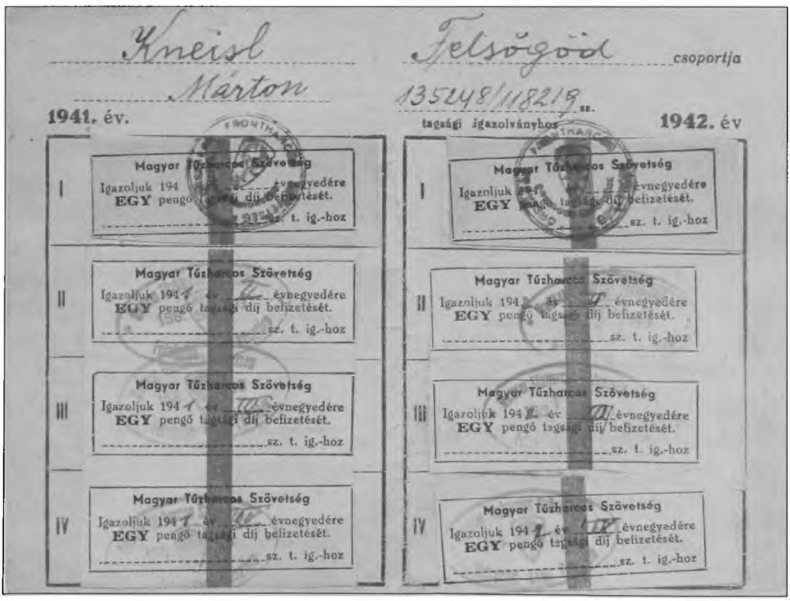

Tűzharcos igazolvány

1941-ben Kovács Lászlótól megveszi 2392 pengőért a Teréz utca 17. szám alatti, 1347 hrsz. telket.

(A mai a Rákóczi út Duna utcától induló jobb oldala, a házszámok innen kezdődtek mivel, ez a terület akkor még Felsőgöd része volt.)

A telken egy három szobás és a szükséges mellékhelyiségekkel ellátott családi házat építtetett *(kb. 26000 pengőért Bittmann István kőműves, Stenger György asztalos, Földváry Vilmos festő, Szeleczky József villanyszerelő és Torma Ferenc lakatos mesterekkel).* mely 1942 augusztusára elkészül, cserépkályhával, bútorokkal berendezi, és a következő évben odaköltözik.

Leánya **Vilma** 1942-ben férjhez megy Sallay Istvánhoz és ők maradnak a Petőfi utcai házban. 1943. április 27-én megszületik Vilma leánya, **Erika.**

1945 január 13-án Kneisl Márton elhunyt és a háborús körülmények miatt Vilma július 19-én a Vöröskereszten keresztül „Érdeklődő" nyomtatványon üzen nővérének Irmának Brüsszelbe, melyet december 7-én kaptak meg és ugyanazon nyomtatvány *Válasz* hátoldalán 1946 februárban érkezik a válasz. Örökségi meghatalmazást küldenek.

A hagyatéki tárgyaláson egyenlő arányban osztoznak a testvérek. A Petőfi utcai ház Irmáé, a Teréz utcai Vilma tulajdona lett és a telkeket (193.hrsz Család utca, 1048. hrsz. IV. Béla utca) is elosztják.

Vilmának, mint magánalkalmazottnak 1945. június 8-án Nyilatkozatot kellet adni a háború alatti

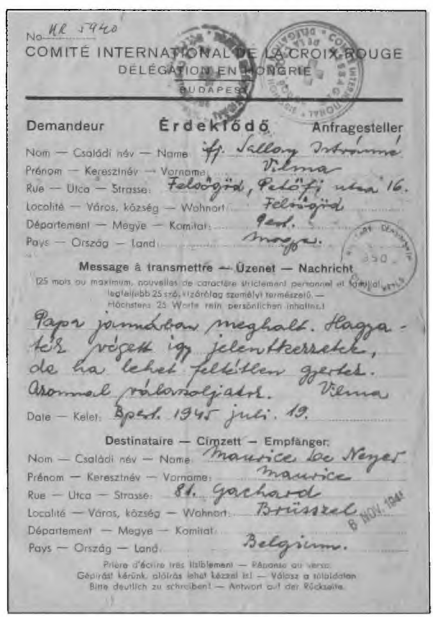
No. KR 5440
COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
DÉLÉGATION EN HONGRIE
BUDAPEST
Demandeur Érdeklődő Anfragesteller
Nom — Családi név — Name: Sallay István
Prénom — Keresztnév — Vorname: Vilma
Rue — Utca — Strasse: Felsőgöd, Petőfi utca 16.
Localité — Város, község — Wohnort: Felsőgöd
Département — Megye — Komitat: Pest.
Pays — Ország — Land: Magyar.
Message à transmettre — Üzenet — Nachricht
(25 mots au maximum, nouvelles de caractère strictement personnel et familial, legfeljebb 25 szó, kizárólag személyi természetű — Höchstens 25 Worte rein persönlichen Inhaltes.)
Papa januárban meghalt. Hagyatéki végzés ügyében jelentkezzenek, de ha lehet feltétlen gyertek. Szomorú válaszoljatok. Vilma
Date — Kelet: Budapest, 1945 juli. 19.
Destinataire — Címzett — Empfänger:
Nom — Családi név — Name: Maurice de Neyer
Prénom — Keresztnév — Vorname: Maurice
Rue — Utca — Strasse: 81. Gachard
Localité — Város, község — Wohnort: Brüssel
Département — Megye — Komitat:
Pays — Ország — Land: Belgium.
Priere d'écrire très lisiblement — Kérjük olvashatóan írni — Bitte deutlich zu schreiben!

Vöröskereszt Érdeklődő nyomtatvány

tevékenységéről, és a zsidó vagyonokkal való kapcsolatáról, melyet a helyi községházán 8 napig kifüggesztettek, mivel bejelentés nem érkezett igazolták. Hasonló *Kérdőívet* kellett kitölteni Budapesten az V. kerületi elöljáróságon szeptemberben is. Így megkaphatta az ipargyakorláshoz szükséges Hatósági Erkölcsi Bizonyítványt. Ekkor már elváltként szerepel.

Az ipar gyakorlását 1945. november 29-től a kiskorú Sallay Erika nevére jegyezték be, aki helyett édesanyja intézi az ügyeket. A kézi sokszorosító ára ekkor 1000. Ft volt.

1947. január 1-től a MABI-ba bejelentette Zvola József nevű alkalmazottját.

1948. májusban kap fényképes Ipartestületi Igazolványt.

1948-ban a magániparosokat Közellátási Jegyközpont ún. II. Ellátási csoportba sorolta adóösszege és egy alkalmazottja alapján.

Vilma kb. 1947-ben másodszor férjhez ment, férje Tarcsi Lajos rendőr.

1949. május 30-án a Teréz utcai 15.000 Ft-ra értékelt házat leányának ajándékozza.

Ekkor már megint elváltként szerepel és leánykori nevét Zádor Vilmát használja.

Vilma fényképe1948-ban, az Iparigazolványban

(Valamikor a háború előtti általános gyakorlat szerint a Kneisl nevet Zádorra magyarosította nővérével együtt)

1949. június 1-től az üzletet bezárták, leltárt vettek fel, de az iparengedélyét szüneteltette. Ennek ellenére a Felsőgödi Tanács, törvényre hivatkozva továbbra is kirótta az ipargyakorlás utáni jövedelem adót, fellebbezését nem fogadták el. A Váci Adóhivatalhoz fordult, amely utasította a Felsőgödi Hivatalt a jövedelem adó törlésére.

1950-től az Aranyáru Készítő Nemzeti Vállalatnál (Állami Pénzverő) dolgozott, mint segédmunkás. Első évben 200 Ft, 1951-ben 400 Ft. Békekölcsönt kellett jegyeznie.

(Teréz utca neve 1951-ben, Ságvári utcára változott). 1951-52-ben már láncforrasztóként teljesítménybérben dolgozott a „Terv-teljesítési és versenyvállalási könyv" szerint.

1956-ban az Állami Vakcina intézetben gépápoló.

A Petőfi utcai házat, mint külföldi állampolgár tulajdonát államosították, melyet 1955-ben visszaadtak. Addig lakók a bért a MNB-be fizették. Ekkor a ház gondnokául Irma hivatalosan Vilmát bízta meg és az addig összejött 1200 Ft. lakbért neki ajándékozta.

1956-tól már Buzgó János a gondnok.

1956. november 26-én Községi Tanács felhívta, hogy fizesse vissza élelmiszerbonra kiadott 100 Ft, előleget, mert a Bölcsödét nem tudják üzemeltetni (???), 27-én visszafizette!

Neyerné Zádor Irma, férje és sógornője brüsszeli házuk udvarán 1952. júniusában

Ennyi volt a hagyaték, ma már a család leszármazottai Gödön tudomásom szerint nem találhatók, máshol?

[1] Károly Hagyatéki irata.50 Kjö/1934
[2] Felsőgödi képviselőtestület jkv. 34/1927(11.29), p.218
[3] U.o. 47/1927.(12.14) p.231
[4] U.o. 75/1931.(10.22.) p. 89
[5] F. Szabó Géza: PPS. vm. Általános Ismertető és Címtára Bp. 1933.p.189
[6] Házassági anyakönyvi kivonat: Bp. Terézváros,XXIV. Kötet, 65.lap.2704.szám
[7] Internet : Nem!Nem! Soha!
[8] 1938. évi IV. törvénycikk: Tűzharcos minden magyar állampolgár, aki az 1914-18. évi világháborúban teljesített arcvonali szolgálata alapján a Károly csapatkereszt igazolt tulajdonosa.

KOVÁCS GYÖRGY

Kovács Mihályról és családjáról

Édesapám Hevesen született, 1889. szeptember 25-én. Édesapja Kovács János (1837-) gazdálkodó, édesanyja Pataki Borbála (1845-), testvérei: János, Katalin, Borbála.

Az általános iskolát helyben végezte, a gimnáziumi érettségit, magántanulóként szerezte meg.

Tehetséges és ambiciózus fiatalemberként, korán felkerült Budapestre szerencsét próbálni. A kalligrafikus kézírást művészi fokon sajátította el, s talán ennek is köszönhetően felvételt nyert – 1912. szeptember 16-án – kisegítő díjnokként – a Földművelésügyi Minisztériumba.

Kovács Mihály és felesége fényképe

Az első kitüntetését a hátországi, polgári tevékenységéért kapta, melynek teljes kísérő szövege pedig a következő: „Ő Császári és Apostoli Király Felsége f. évi (1918.) március hó 2-án Bádenben kelt legfelsőbb elhatározásával a háború alatt kifejtett buzgó szolgálata elismeréséül Önnek a negyedű polgári hadi érdemkeresztet legkegyelemteljesebben adományozni méltóztatott."

1919. augusztus 17-én kötött házasságot Budapesten Hartl Terézzel. Fiatal házaspárként költöztek Felsőgödre az első világháború után. A házunk a Deák Ferenc utca 25-ben 1933-34-ben épült, előtte a Család és Kálmán utcák dél-nyugati sarkán lévő házban laktunk.

Aktív szerepet vállalt a község társadalmi életében.

Tagja lett a Katolikus Egyháztanácsnak, 1923 január 23-án[1] a templomépítő bizottságnak, 1936-1938 között a községi Képviselő Testületnek,[2] és elnöke az FTK-nak a Felsőgödi Testgyakorlók Körének.

Szorgalma és habitusa révén Kaán Károly (1867-1940) - akadémikus (1924-) - államtitkár (1919-1925) személyi titkára volt 1927-ig.

Kaán az Alföld fásítási programjának kidolgozásáért és annak végrehajtásában szerzett elévülhetetlen érdemeket. Az ő nevéhez fűződik az első magyar természetvédelmi törvény megalkotása is. Apám elmondása szerint a Kaán melletti szolgálat jelentette számára az igazi tanulást.

Apám mindvégig rendületlen hűséggel teljesítette munkahelyi kötelezettségeit azzal a meggyőződéssel, hogy hazáját szolgálja.

„Ezt követően (1927) 10 évig a segédhivatali főigazgatói irodában működött, majd 1938. évben az erdészeti főosztály segédhivatalának vezetésével bízatott meg. Az 1943. év elején ismét a shiv. főigazgatói irodába rendelték, ahol, igazgatói kinevezéssel, mint a vezető shiv. főigazgató helyettese tevékenykedett.

A földművelésügyi minisztérium segédhivatalának vezetését 1944. júliusl-től 1946. november végéig látta el.

A legnehezebb körülmények között, különösen 1944. év utolsó és 1945. év első hónapjaiban is állandóan a hivatalában maradt. Az ostrom ideje alatt, amikor a minisztérium épülete, mint katonai bevonulási központ szerepelt, minden igyekezete arra irányult, hogy a

minisztérium írógépállományát, valamint a pusztulásnak kitett, a raktárakban felhalmozott vagyontérő irodaszereket, papíros anyagokat, 50 évfolyam ügyirat anyagát és egyéb értékes iroda felszerelési tárgyakat megmentse.

Az ostrom után azonnal hozzáfogott a minisztérium ügykezelési szolgálatának ujjászervezéséhez. A romeltakarítási és irodai munkára jelentkező mintegy 500 főt kitevő segédhivatali és altiszti személyzetet megfelelő módon fegyelmezte, munkába állította és működésüket állandó ellenőrzéssel, irányította.

Országos viszonylatban szervezte a földművelésügyi tárca szolgálatában álló, a háború következtében teljesen szétesett több mint 1000 főt meghaladó kezelési személyzet létszámát."[3]

1945 június 14-én a földművelésügyi miniszter, a miniszteri segédhivatal főigazgatójává nevezte ki.[4]

Így mindig feljebb haladva a ranglétrán, 38-évi minisztériumi közszolgálat után 1950-ben főigazgatóként ment nyugdíjba.

Kinevezési okmányain gróf Tisza István (1913-1917), Nyisztor György (1919), Kaán Károly (1919-1925), Horthy Miklós, Darányi Kálmán (1935-1938), gróf Teleki Mihály (1938-1940), Imrédy Béla (1938), gróf Pálffy Fidél (1944). Az utolsó, főigazgatói kinevezését Nagy Imrétől, az akkori földművelésügyi minisztertől kapta.

Édesapám valamilyen oknál fogva a labdarúgás szerelmese lett, jóllehet soha nem volt aktív játékos, a szervezésben és irányításban maradandó érdemeket szerzett.

Több évtizeden keresztül a Magyar Labdarúgók Szövetségének alelnöke, s a Közép-Magyarországi Szövetség ügyvezető elnöke volt, s a csapattal a fél világot összejárta.

A relikviák között találtam egy olyan névre szóló emlékérmet is, amelyet a Budapesti Labdarúgók Alszövetségétől kapott 1926-ban, 10 éves társelnöki munkásságáért. Ebből következtethető, hogy már 1916-ban beletartozott a magyar foci vezérkarába. Emlékérmei között vannak a Magyar Labdarúgó Szövetség megalakulásának /1901 / 25 éves jubileuma alkalmából, továbbá különböző szervezetektől és sportegyesületektől, például a MOVE-tól 1928-ban, a Játékvezetők Testületétől 1942-ben, az Országos Testnevelési Tanácstól, stb. Továbbá egy színarany érme, amellyel a magyar sport érdekben

3b

A MAGYAR LABDARÚGÓK SZÖVETSÉGE

A MAGYAR LABDARÚGÓK SZÖVETSÉGE

tiszteletbeli tagjai:

Apponyi Albert gróf †
Bánovits Kajetán †
Bárczy István dr.
Brüll Alfréd
Csányi József dr.
Drébár Imre dr.
Erdély Jenő dr.
Friedrich István
Füzesséry Zoltán dr. †
Ismer Károly †
Kárpáti Béla †
Muzsa Gyula
Oprée Rezső †
Ripka Ferenc dr.
Shvoy Kálmán dr.
Tibor Lajos

Örökös tiszteletbeli kapitánya:

Stolbe Ferenc †

AZ ORSZÁGOS SZÖVETSÉG ELNÖKSÉGE ÉS TISZTIKARA 1934—35. ÉVBEN

Elnök:

Usetty Béla dr.

Társelnökök:

Mailinger Béla
óvárosi Fischer Gyula

Alelnökök:

Kollmann Ferenc
Kovács Mihály
Nádas Ödön

Nemzetközi elnök:

Fischer Mór

Főtitkár:

Kenyeres Árpád

Pénztáros:

Nagy Marcell

Ellenőr:

Klein Aladár

Háznagy:

Mitsler Frigyes

10

A KÖZÉPMAGYARORSZÁGI LABDARÚGÓK ALSZÖVETSÉGÉNEK ELNÖKSÉGE, TISZTIKARA, TANÁCSA, BIZOTTSÁGAI ÉS EGYESBIRÁI AZ 1934—35. ÉVBEN.

Elnök: Kovács Mihály.

Társelnökök: dr. Blum Lajos, Csetneky Károly.

Alelnökök: Holló Zoltán, Mohos Antal, Rosenfeld Ferenc, dr. Sebestyén Mihály, Solymár Károly.

Főtitkár: Vághy Kálmán. *Titkárok:* Bundsmann Béla, Kondy János. *Pénztáros:* Bacsó László. *Ellenőr:* Ragg István. *Háznagy:* Turcsányi Miklós. *Ügyész:* dr. Sebestyén Mihály.

I. osztályú alszövetségi kapitány: Vághy Kálmán.

II. osztályú alszövetségi kapitány: Bacsó László.

Számvizsgálók: Beke Adolf, Jávor Lajos, Török Ferenc.

Rendes tanácstagok: Barna Jenő, Bogenfürst Ferenc, v. Csermányi Lehel, Desser Sándor, Ergesper Nándor, Füzesi János, Glück Andor, Győre Sándor, Horváth Gyula, Kaposvári Imre, Kelevéz Rezső, Kerék János, Kincs Jenő, Szigeti Lajos, Weisz György.

Póttanácstagok: Békési Árpád, Lendvai Márton, Faragó János, Sulák János, Kovács János, dr. Csaba Zsolt.

Fellebviteli bizottság: Elnök: Csetneky Károly. *Elnökhelyettes:* Holló Zoltán. *Tagok:* Bálint Árpád, Dobrovitz Tamás, Füzesi János, Horváth Gyula, Kelevéz Rezső, Weisz György. *Jegyző:* Schönberg Zsigmond.

I. sz. intéző-egyesbíró: dr. Blum Lajos. *Jegyző:* Ergesper Nándor.

II. sz. intéző-egyesbíró: Solymár Károly. *Jegyző:* Kollár István.

III. sz. intéző-egyesbíró: Solymári Ferenc. *Jegyző:* betöltetlen.

I. sz. fegyelmi egyesbíró: Rosenfeld Ferenc. *Jegyző:* Desser Sándor.

II. sz. fegyelmi-egyesbíró: Schiller Jenő. *Jegyző:* betöltetlen.

kifejtett több évtizedes munkásságát ismerték el a legmagasabb szinten, sajnos ez a kitüntetés a háború viszontagságai között a tovább élés áldozata lett.

Nemzetközi játékvezetői képesítéssel rendelkezett, ám legjobb tudomásom szerint az általa vezetett legrangosabb mérkőzés a felsőgödi elemi iskola harmadik és negyedik osztálya közötti rangadó volt. Az utóbbiban én voltam a középcsatár.

Ma már ugyan mosolygunk a profi labdarúgás hajdani amatőr vezetésén, azért válogatottunkat a második helyig csak elvezették 1938-ben a párizsi világbajnokságon, s ezt az eredményt, azóta sem sikerült túlszárnyalni. Tulajdonomban van az MLSZ Országos Elnökségének 1934/35 évi jelentése, amely tartalmazza – egyebek közt – az egész magyar labdarúgás szerkezetét, szövetségi rendszerét, működési mechanizmusát, válogatott mérkőzéseit, vezérkarát...stb.

„A Felsőgödi Testgyakorlók Körének alapító tagja és elnöke lett 1920-ban, majd tiszteletbeli elnöke vagy 30-éven keresztül. Felsőgödön az 1920-as években az első labdarúgó pálya a most is meglévő régi általános iskola udvarán volt. Az iskola felépülése után a sporttelep a váci országút mellett volt néhány évig. A Rákóczi úti sporttelep megépítése Kovács Mihály nevéhez fűződik, mely az 1930-as években készült el. A területet Nemeskéri Kiss Géza föld-birtokostól a személyes tekintélyét felhasználva grátis sikerült megszereznie. A II. világháború viharai a felsőgödi sporttelepet is tönkretették. Az újjáépítésben is sokat tett Kovács Mihály a sportkör akkori elnöke."[5]

Sportbeli teljesítményének elismerését egy vitrinre való kitüntetés, emlékplakett, érem és serleg jelzi.

Köztük legbecsesebb egy 16x22 cm-es márványlapra helyezett, dekoratív emlékplakett felirattal.

Nyugdíjas korában édesapám a sport szervezése mellett, előszeretettel kertészkedett és termelt mindent, ami a háztartásban felhasználható volt. A házunkhoz tartozó 300 négyszögölös telken kívül, volt még egy anyai örökségből származó hasonló méretű telkünk a Kossuth utcában. Hevesi emberként büszke volt arra, hogy 16 kilós görögdinnyét termelt. Házunk előkertje pedig gyönyörű, virágos gruppokkal volt díszes.

Édesanyám Hartl Terézia, született 1892. október 15-én Esztergomban. Anyai ágon egy osztrák arisztokrata család leszármazottja. Anyai nagyanyja: Sonnewend Teréz, született Ausztriában, Leissingben, Sonnewend Ottó és Jéger Teréz házasságából. Anyai nagyanyám neve Vallis Erzsébet, akinek az édesanyja Sonnenwend Teréz, osztrák arisztokraták leánya volt. Vallis Erzsébet férjhez ment Hartl János esztergomi ácsmesterhez. Ők az édesanyám szülei.

Kovács Mihály 40 éves felsőgödi sporttevékenységéért, 1920–1960.

Budapesti Angol Kisasszonyoknál tanult és érettségizett. Kivételes csengésű koloratúr szoprán hangjára való tekintettel színiakadémiai növendék is volt egy ideig, együtt tanult Honthy Hannával.

Előbb családi körülményei miatt perfekt német-magyar gyors- és gépírónőként kellett dolgoznia a mai Fertődön, az Eszterházy hercegnél, majd Budapesten egy ügyvédnél, ezután pedig az 1919. augusztus 19-i férjhezmenetele – no meg ennek következménye: a kétévente érkező 3 gyermek – akadályozta meg karrierjének kibontakozását.

Felsőgödre kerülve a helyi öntevékeny színjátszó, kultúrcsoportban vállalt szerepeket. Örömmel fogadták érkezését, mert egy időre megoldódtak primadonna gondjaik az 1920-as években. Így konkrét szerepeire még legidősebb, 1924-ben született bátyám sem emlékszik. Otthon,munka közben persze nem hagyott fel az énekléssel és ezt még mi gyerekek is élvezhettük. Édesanyám gyönyörű hangja ma is a lelkemben visszhangzik.

A második világháborút követően nagyon élénk kulturális munka folyt a házunkban. Édesanyám szerepeket, szóló énekszámokat, táncokat tanított be tehetséges fiataloknak, amit aztán elő is adtak a helyi kaszinó nagytermében.

Életét a család iránti önfeláldozó szeretet és kötelezettség foglalta aranykeretbe.

1959-ben hunyt el és alussza örök álmát a felsőgödi temetőben.

Édesapám néhány évvel élte túl édesanyámat.

Visszaidézve emlékét, úgy tudom, nem voltak ellenségei, annál többen barátai. Szigorúságát, kérlelhetetlenségét elsősorban önmagával szemben gyakorolta. Ha hibázott nem nyavalygott, nem esedezett bűnbocsánatért, de keményen megbüntette önmagát. Másokkal szemben toleránsabb volt. Megértő és segítőkész. Akik ismerték szerették és tisztelték őt. Ez kifejeződött 1966-ban bekövetkezett halálakor, a temetésén. Hetvenhét évet élt. Neve szervesen összekapcsolódik a korai Felsőgöd történetéhez, társadalmi, sport és kulturális életéhez. Hamvai a felsőgödi temetőben szeretett felesége mellett pihennek.

Testvéreimről

Ifj. Kovács Mihály 1924-ben Budapesten született. A Váci Piarista Gimnáziumban érettségizett és Budapesten jogi doktorátusi címet szerzett.

Vezető jogtanácsosként dolgozott nyugdíjazásáig a Csepeli Szállítmányozási Vállalatnál.

Ifj. dr. Kovács Mihály feleségével és Jutka lányukkal

2001-ben bekövetkezett haláláig Dunakeszin élt feleségével. Egy leánygyermekük született; **Kovács Jutka 1949-ben,** akit Cseh György – építőipari vállalkozó – vett feleségül. Két

kiskorú gyermeket hagyva maguk után – gyógyíthatatlan betegség következtében – mindketten meghaltak. Az unokákat a nagyszülők nevelték fel.

Kovács Erzsébet 1926-ban született, a Váci Karolináknál tanult és érettségizett, majd egy budapesti pénzintézetnél helyezkedett el.

Itt ismerkedett meg, majd házasodott össze Aszódi József banktisztviselővel, aki később több évtizeden keresztül volt az OTP Szerencsejátékok részlegének egyik főosztályvezetője.

Kovács Erzsébet és Aszódi József

A házasságot követően nővérem, idősödő szüleimre való tekintettel a háztartást vezette. 1975-ben hunyt el Felsőgödön.

Fiúgyermekük: **ifj. Aszódi József** az Újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumban tanult és érettségizett, majd vegyészmérnök lett és a Műszaki Egyetemen doktorált.

Francia vegyészmérnök nőt vett feleségül és Párizsba költözött. Egy francia multinacionalista gyógyszeripari cégnél kapott munkát.

Kettős állampolgárként jelenleg – a cég európai terjeszkedésének jegyében – Magyarországon a cég kutatási tevékenységét irányítja.

Rólam

Felsőgödön születtem 1928 december 25-én karácsony éjszakáján harmadik gyerekként.

A 4 elemi iskola elvégzése után, a Váci Piarista Gimnázium bejáró tanulójaként folytattam tanulmányaimat, s itt is érettségiztem 1948-ban.

Szorgalmi időben rendszeresen vállaltam korrepetálást, illetve instruálást alsóbb osztályos diákok felkészítésében. Megtanultam

zongorázni, többször felléptem rendezvényeken, alkalmi zenekart alakítottam, egyszer zongorán kísértem Cseresnyés Rózát is. Jól jött egy kis pénzkereset. Éppen 16-évesen éltem át Budapest ostromát, édesapám mellett a Földművelésügyi Minisztérium pincéiben, kalandos körülmények között, mivel a magyar véderők ide telepítették az egyik bevonulási központjukat.

Érettségi után sikeresen felvételiztem a József Nádor Műszaki Egyetem általános mérnöki karán.

Két évvel később azonban pályát változtattam és a SZÖVOSZ / Szövetkezetek Országos Szövetsége/ kötelékébe léptem, s ez lett további életem meghatározója.

Korán megismerkedtem a munka világával. Gimnazista koromban nyaranta rendszeresen végeztem fizikai munkát az építőiparban, s ellátogattam a mezőgazdaság területére is. Megismertem a dohányszedés, kévebehordás, asztagépítés, a kapálás és a kukoricatörés fáradságos műveleteivel, s egyetemistaként két nyáron át cséplési főellenőrként dolgoztam Csongrád megyében.

Egy revizori tanfolyam elvégzése után – 1950-ben – Vas megyében a Körmendi Járásban kaptam körzeti ellenőri beosztást.

1951-ben a Vasvári Járási Szövetkezeti Szövetség elnökévé választottak. Innen hívtak be két hónapos – póttartalékos – katonai kiképzésre a Bakony erdeibe.

Ezt követően Budapestre helyeztek, s a SZÖVOSZ instruktorként jártam az országot.

1952-ben Moszkvába irányítottak a Centroszojúz /Szovjet Fogyasztási Szövetkezetek Szövetsége/ főiskolájára.

Ennek elvégzése után először a SZÖVOSZ pénzügyi osztályán kaptam feladatot, majd nyolc hónap múlva a Földműves Szövetkezetek Tolna megyei Szövetsége / MESZÖV/ Igazgatósága elnökévé választottak.

Ekkor Szekszárdra költöztem, majd 1954-ben házasságot kötöttem, a külföldi tanulmányaim alatt megismert W. Anna Ljovnával. Először a MESZÖV alagsorában két vizes irodahelyiség képezte lakásunkat. Majd első gyermekünk születésekor, egy év múlva költözhettünk egy két szobás félkomfortos lakásba .

1961-ben a Fejér megyei MESZÖV hasonló beosztásába választottak meg és ezt a funkciót töltöttem be egészen nyugdíjazásomig.

Munka mellett 1966-ban a Felsőfokú Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakiskolát végeztem, 1971-ben a Kereskedelmi és Vendéglátó Főiskolán szereztem diplomát.

Tárgyszerűen jegyzem meg, hogy soha semmiféle tisztséget nem pályáztam meg, áthelyezéssel, a központ által történt jelöléssel változtak munkahelyeim. Szerénytelenül jegyzem meg, hogy – a vonatkozó jogszabályok értelmében – megyei elnöki megbízatásom 4 évente lejárt, ezért ismétlődően meg kellett magamat méretni, 150-180 főt számláló megyei küldöttértekezleten titkos szavazás formájában. Erre – Tolna és Fejér megyében – összesen 9 alkalommal került sor.

Saját elhatározásból 1988-ban kértem nyugdíjazásomat, a ciklusváltás alapján még két évem „bennmaradt." Az 1986-ban történő négy évre megválasztásból, csak két évet töltöttem le.

A SZÖVOSZ rendszere jelentős változáson ment keresztül az évek során. Tevékenysége általános fogyasztási jellegűvé bővült, magában foglalva a kereskedelmi, és vendéglátói szerepvállalás mellett a kisgazdaságok termelés szervezési és értékesítési feladatait, továbbá a sokirányú ipari-szolgáltatási igények kielégítésének szervezését is.

1956-ban éppen Tolna megyében – Dunaföldváron – szerveztük meg az első, újkori takarékszövetkezetet, amelynek példájára az egész országot, a fővárost is beleértve meglepő gyorsasággal hálózták be a szövetkezeti hitel és pénzügyi szolgáltatást nyújtó intézmények.

A SZÖVOSZ keretében létesültek – a 60-as évek elejétől – a lakás-fenntartó, lakás- és garázsépítő szövetkezetek is.

Fontosabb egyéb megbízatásaimat említve: tagja voltam a Fejér megyei Tanácsnak és Végrehajtó Bizottságának, a Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsának, és egy cikluson át a SZÖVOSZ Igazgatóságának.

Közel negyven éven át, szolgáltam a fogyasztási szövetkezeti rendszert, amelynek alapfeladatát a lakosság kereskedelmi, szolgáltatási, termelésszervezési és sokirányú egyéb – pénz és hitelügyi,

kommunális, lakásépítési, stb. – kielégítése képezte. Ellátásszervezés és építés töltötte ki az életem. Így a Dunaújvárosi és még számos áruház, köztük a Fehérvári SCÁLA Áruház, a maga korában legnagyobb és legimpozánsabb vidéki áruház felépítésében jelentős szerepem volt.

Munkásságom elismeréséül 8 alkalommal részesültem az Elnöki Tanács által adományozott állami kitüntetésben, melyből legmagasabb fokú a nyugdíjazásomkor kapott „Szocialista Magyarországért Érdemrend" kormánykitüntetés.

Munkám során két esetben kaptam meg a Munka Érdemrend Arany fokozatát.

Az OFT (Országos Fogyasztási Szövetkezeti Tanács) Kiváló Szövetkezeti Dolgozó kitüntetését hat alkalommal érdemeltem ki, s 1967-ben a Centroszojuz kitüntetésében is részesültem. (Magyar Szövetkezeti Mozgalom Szervezésért)

Ezen kívül 1986-ban elnyertem a SZÖVOSZ díjat, és 2001-ben, (már a nyugdíjas koromban alapított) Szövetkezetért Életút kitüntetésben részesültem.

Moszkvai tanulmányaim során ismerkedtem meg a közeli szövetkezeti technikum egyik végzős növendékével, **W. Anna Ljovnával** és az ő szomorú sorsával.

Egyedüli gyermekként 8 éves korában vesztette el szüleit. Édesapja, mint frontkatona esett el a Moszkva környéki harcokban, néhány nappal azután, hogy tragikus hirtelenséggel elhunyt feleségét, kislánya édesanyját – a szó nemes értelmében – saját kezűleg eltemette. Csak egy napra kapott ugyanis a frontról eltávozást – a temetkezési vállalatnál torlódott a munka – nem tehetett mást, mint saját maga csákányozta fel a fagyos moszkvai földet. Anna akkor látta őt utoljára, az üzenetet már a postás hozta, hogy hősi halált halt. Az orosz nyelv tanulásában sok segítséget

Kovács Györgyné

kaptam tőle és barátságunk szerelemmé szövődött, és házassággal folytatódott. A frigyre Szekszárdon került sor 1954-ben és a kötelék mindmáig tart. Felvette a magyar állampolgárságot és szakmájának megfelelő munkakörökben dolgozott különböző állami vállalatoknál. Munka mellett továbbtanulva felsőfokú idegenforgalmi képesítést szerzett és tíz éven keresztül a COOPTOURIST Fejér megyei Irodáját vezetve 1989-bent nyugdíjba. Az Országos Tanács a Kiváló Szövetkezeti Munkáért kitüntetésben részesítette.

Gyermekeimről és unokáimról

Ifj. Kovács György 1955-ben született Szekszárdon. Elvégezte a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolát. Azóta a kereskedelemben dolgozik, jelenleg üzletvezető Csákváron. Évfolyamtársát – Varga Évát – vette feleségül, aki szintén a kereskedelem területén dolgozik, tisztviselői munkakörben.

Kislányuk; **Kovács Anett 1982-ben** született. Elvégezte a Budapesti Semmelweis Orvostudományi egyetemet „summa cum laude" minősítéssel. Jelenleg önállóan vezet háziorvosi praxist Zuglóban

Fiúgyermekük; legifjabb Kovács György 1986-ban született. Jelenleg a Zrínyi Miklós Katonai Egyetem végzős hallgatója

Kovács Béla 1957-ben született Szekszárdon.

Elvégezte a Kereskedelmi és Vendéglátó Főiskolát, majd megszerezte Közgazdasági Egyetem diplomáját is.

Jelenleg egy – Bicskei székhelyű – nagy területi kiterjedésű kereskedelmi részvénytársaság ügyvezető elnöke. Felesége, Esküdt Zsuzsa magyar-történelem szakos tanárnő.

Első kislányuk; **Kovács Olívia 1983-ban** született Szekszárdon, Székesfehérvárra költözve itt kezdte meg tanulmányait. Jelenleg a Pázmány Péter Tudományegyetem végzős, bölcsész hallgatója.

Második kislányuk; **Kovács Eszter 1984-ben** született Szekszárdon. Jelenleg a Budapesti Műszaki Egyetem Építészeti Karának végzős hallgatója.

A Kovács család fényképe2006 karácsonyán.
Balról hölgyek : Eszter /Béla leánya,
feleségem, Anett/György leánya, Olívia/ Béla leánya,
Éva/ György felesége, Zsuzsa/ Béla felesége.
Férfiak: Kovács Béla, Kovács György,
legifjabb Kovács György és ifj. Kovács György.

[1] Pilismaróti Bozóky Gyula: A felsőgödi Jézus Szíve templom építésének története 1923-1925 p.9.
[2] Felsőgöd község képviselőtestületi üléseinek jegyzőkönyvei 1936, 1937,1938.
[3] Fizetési átsorolás indoklásából, 1947.
[4] A Magyar Földművelésügyi Miniszter 5291/1945, Elnöki főo. 1.
[5] Gödi Hírlap 1995 .02.18

KOVÁCS GYÖRGY

A Steinberger (Szerdahelyi) családról

Szerdahelyi János 1899. április 27-én született Budapesten. Szülei a XIX. század végén Ausztriából települtek Magyarországra. Az iparban, kereskedelemben s a vendéglátás területén foglalatoskodtak.

A III. évfolyamú felsőkereskedelmi iskola középső osztályának elvégzése után, -1915 január 21-én – a pénzügyminisztériumban kezdte közszolgálati tevékenységét. Ekkor már javában dúlt az első világháború, s fiatalon került a frontra. Karpaszományos őrmesterként hét hónapig teljesített az olasz fronton arcvonalbeli szolgálatot, amiért a „Kardokkal díszített háborús magyar emlékérem"-mel tüntették ki.

Steinberger (Szerdahelyi) János irodai fényképe

Leszerelését követően fokozatos hivatali előreléptetések során a Központi Illetményhivatal segédhivatalának vezetésére kapott megbízást.

1922. augusztus 2-án Újpesten házasságot kötött Bendász Gizella óvónővel.

Feltehetőleg 1925-ben költöztek Felsőgödre, mivel az időben szokásos letelepedési engedélyét a községi képviselő testület 1925.

november 23-i ülésén, 20 korona lefizetése mellett 62/1925. számon hagyta jóvá. Ehhez tartozik, hogy a magyar állampolgárságának elismerése, községi kötelékbe való behelyezésére, a testület csak 8 év múlva 13/1934. számú határozatában adott engedélyt, akkor már 20 pengő volt a taksa.

Megjegyezzük, hogy a Szerdahelyi nevet az első világháborút követő magyarosítási hullám során – 1935.01.30-án – vette fel a család, felcserélve a Steinberger nevet.

A korabeli leírás[1] így emlékezik róla: „Steinberger (Szerdahelyi János) p.ü. tisztviselő. Budapesten 1899-ben született, középiskoláit Budapesten végezte, majd a bpestvidéki pénzügyigazgatóságnál nyert beosztást. 1925-ben a pénzügyminisztériumba került, 1928-ban pedig előbbi helyére. A Felsőgödi Kaszinó titkára. Rk. egyházközségi tanácstag, 6 hónapig az olasz fronton harcolt, egyszer megsebesült."

A felsőgödi Jézus Szíve templom és plébánia felépítése után (1925-1926) sürgetően esedékessé vált egy korszerű elemi iskola létesítése. A templom és a vasútvonal tengelyében, később a Bozóky Gyula (ma Lenkei utca) nevét viselő utcában jelölték ki az épület helyét. 1928-ban kezdték meg a kivitelezést, és 1931-ben fejezték be. Ezzel egy időben, az iskola tőszomszédságában épült fel az állami óvoda is. Mind az iskolához, mind az óvodához 3 szobás komfortos szolgálati lakás tartozott, az iskola igazgatója, illetve a vezető óvónő és családja részére. Ebbe a lakásba költözött be a Steinberger család, miután Steinberger Jánosnét a vallás és közoktatási miniszter kinevezte a felsőgödi óvoda vezetőjévé.

A kinevezési okmány, amelynek fejrovatában a Magyar Királyi Vallás és Közoktatási Miniszter szerepel, akinek megbízásából Dr. Damjanovich Lajos miniszteri tanácsos Steinbergerné Bendász Gizellát kinevezi állami kisdedóvónővé és felszólítja eskütételre. A szövegben nem szerepel, hogy hová nevezi ki, de a záradékban, a címzés mellett Felsőgöd van feltüntetve, a keltezés pedig : Budapest 1932. évi december hó 24.

A korabeli leírás[2] így emlékezik róla: „Steinberger Jánosné sz. Bendász Gizella áll. óvónő. Óvónői oklevelet Sopronban szerzett. Előbb Váchartyánban, majd Budapesten működött. 1931. óta műkö-

dik Felsőgödön. Férje a pestvidéki p.ü. igazgatóság tisztviselője, az Úri Kaszinó titkára."

Steinberger (Szerdahelyi) Jánosné – leány nevén Bendász Gizella – 1900 március 5-én született Újpesten értelmiségi családban. Édesapja gimnáziumi tanár volt, s talán ez adott indítást ahhoz, hogy gyermeküket – az alsóbb osztályok elvégzése után-a soproni római katolikus kisdedóvónő-képző intézetbe írták be, amelynek elvégzése után, ugyanitt eredményes vizsgát tett, és okleveles óvónői képesítést szerzett. 1920-ban a váchartyáni állami óvodába osztották be, majd fél évvel később a Budapesti Állami Gyermekmenhely váchartyáni telepének felügyeletével bízták meg. 1922-től Budapesten az I. kerületi Népgondozó Akciónál tejesített szolgálatot. Az intézmény vezetője – Slachta Margit nővér – az ország első női parlamenti képviselője volt, aki a háborút követő évek politikai életének jelentős személyiségeként jegyzik a magyar történelemben.

Steinberger János Bendász Gizellával kötött házassága folytán, aki elfogadta az újonnan épült felsőgödi óvoda vezetői kinevezését, s az ezzel járó szolgálati lakást, Steinberger János is „felsőgödi lakos" lett. A község társadalmi, sport és kulturális életében kevésbé vett részt, – ezt feleségére hagyta – jóllehet tagja volt az Egyháztanácsnak[3] Kivételt képezett a kaszinó, melynek – oszlopos tagjaként – gyakori látogatója volt, s ellátta a titkári teendőket.

Az elnöki posztot Németh Józsi bácsi töltötte be, aki Németh Lászlónak a magyar irodalom kitűnőségének volt az édesapja. Kuriózumként említhető, hogy Németh László, aki családjával együtt Felsőgödön lakott, s naponta járt vonattal Budapestre – legalábbis abban az időben – nem vált ismertté a felsőgödiek körében, mivel nem vett részt a közéletben, és nem járt se templomba, se kocsmákba, de még focimeccsekre sem. Amikor reggelente a vonatra várakozott, néhányan összesúgtak a háta mögött: „Nézd! Ez egy igazi író"

A kaszinó a község értelmiségi és tisztviselői köreinek volt társasági, találkozási, társalgási és szórakozási helye, amely eredetileg egy kerthelyiséges vendéglő céljait szolgálta. Később sokirányúan hasznosították, szüreti mulatságokat és egyéb bálokat, tánciskolai kurzusokat rendeztek, illetve szerveztek.

A felsőgödivé vált óvó néni – a rendelkezésre álló tanúsítványok

szerint – minden munka-helyén a legkitűnőbb minősítésben részesült. Tevékenysége értékelésekor nem tekinthetünk el a kor szellemétől, különös figyelemmel gróf Klebesberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter által megalkotott és táplált ifjúságnevelési, nagyszabású programokra, melyek mottóját a miniszter szavai idézik: „A magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tartja meg és teszi naggyá." E program keretében létesült az országban több ezer oktatási intézmény mellett 500 új óvoda is. Az intézményeken belüli nevelési, oktatási programok eredményes kivitelezése érdekében magas követelményeket támasztottak a nevelőkkel, oktatókkal szemben. A soproni óvónőképzőben a – szigorúan vett szakmai tantárgyak mellett – nagy súlyt helyeztek a kézügyesség, az éneklés fejlesztésére, valamilyen hangszer technikai megismerésére és alkalmazására, a testnevelésre, továbbá a tánc, illetve ritmikus mozgás gyakorlására is.

A felsőgödi óvó néni hegedűn játszott és ennek segítségével tanított meg szebbnél szebb dalokat, illetve nyújtott zenei kíséretet az ugyancsak általa betanított táncokhoz. A magyar irodalom – korhoz mért – legszebb verseit tanulták meg tőle a gyerekek. Szórakoztató ám nevelési célokat is szolgáló mesék egyes jeleneteit be is tanította

Szerdahelyi Jánosné egy óvodai ünnepségen hegedűvel, az asztalnál ülnek Somodi Ferenc iskola igazgató és dr. Antal Pál plébános

Az óvónéni egy csoport felsőgödi gyerekkel a róm. kat. templom lépcsőjén

és eljátszatta a kiválasztott szereplőkkel. A szerepekért egészséges versengés alakult ki az óvodások körében. A hazafias érzés tudatosítása, a jó és a rossz közötti különbségtétel, a helyes erkölcsi ítéletalkotás kifejlesztése rutinfeladatnak számított. Az óvodából kikerült gyermekek határozott előnyt élveztek azokhoz képest, akik az iskolában kezdtek megismerkedni a társas együtt-lét nem egyszer bonyolult viszonyaival. Az óvodában nem különültek el egymástólmiként az iskolában – kor szerint a gyerekek, s érvényesült a „nagycsaládhatás". Ez különösen az egykék esetében járt felbecsülhetetlen értékekkel. Csak egy jó anya kellett hozzá, mint amilyen Szerdahelyi Jánosné volt. Az akkor született, illetve élt felsőgödi gyerekek többsége részesülhetett nevelőmunkájának áldásaiból másfél évtizeden keresztül. Jellemformáló munkája eredményeként közel ezerre tehető azok száma, akikből később becsületes, derék, dolgos és hasznos ember lett. Közülük, ha gyérülő számban is még jó néhányan élnek és emlékeznek. Sokáig egyedül, illetve egy kisegítő dadával, majd később – a gyermeklétszám gyors növekedésével – egy szakképzett óvónő közreműködésével látta el feladatát.

„Szerdahelyi János a fokozatos hivatali előlépések során 1935-ben a Központi Illetményhivatal segédhivatalának vezetésére kapott megbízást. 1941. december 31-én szolgálattételre a minisztériumba került."[4]

A háborús front közeledtével, mint sokan mások, a nagyobb biztonságot ígérő védelmet nyújtó, Budapestre költözött 1944-ben a Szerdahelyi család.

Ezt a lépést indikálta egyébként a családfő munkaköri kötelezettsége is.

A Lánchíd utca 5. alatti ház III.emeleti, összkomfortos, 4 szobás lakásában, csaknem a Duna partján, gyönyörű panorámát nyitva a pesti oldalra, benne a Parlamentre. Egy időben élénk társasági életet éltek, gyakoriak voltak náluk a vendégek, akik elsősorban a jelentős hivatali karriert befutott családfő kollégái és baráti köréből érkeztek. Előfordult, hogy alkalmakként megjelentek illusztris személyiségek is, ilyen volt például Eisemann Mihály, a neves és kedvelt operett, illetve slágerszerző, aki személyesen szolgáltatta zongorán a szórakoztató zenét.

„Budapest katonai ostromát közvetlen megelőzően, 1944. végén nagy érdemeket szerzett a minisztérium Nagymező utcai helyiségében lévő irodaberendezések és írógépek megmentésével. A háború után az ő irányításával újjászervezte a segédhivatalokat, 1945. októberétől pedig az elgondolása alapján központosított és átszervezett segédhivatalok vezetésére (főigazgatói minőségben) kapott megbízást."[5]

Érdemei elismeréseként, 1946. május 16-án, – a közellátási miniszter előterjesztésére, s Nagy Ferenc miniszterelnök felterjesztésére – Tildy Zoltán köztársasági elnök úr a miniszteri osztálytanácsosi címmel tüntette ki. 1947. március 1-én Tildy Zoltán köztársasági elnök úr a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemérem, 1947. szeptember 12-én miniszteri tanácsos cím kitüntetésben részesítette.

Szerdahelyi Jánosné Budapesten is folytatta hivatását. A budapesti élet már kevésbé volt – a gyermekzsivajhoz és kacajhoz szokott – óvó néni világa. Egészsége is megromlott, s házasságuk válással fejeződött be. Rendes időben, 55 éves korában ment nyugdíjba 1955-ben.

Fia és családja körében magas kort élt meg. 1977. 07. 07-én, 77-éves korában halt meg.

Nevét kitörölhetetlenül beírta a két világháború közötti Felsőgöd történelmébe.

Szerdahelyi János, felesége és fiúk Kálmán

1951 június 16-án Szerdahelyi János feleségül vette egyik barátjának – Török Bélának – özvegyét, született Huttay Katalint. Török felsőgödi pedagógus házaspár – mindketten a helyi elemi iskolában tanítottak. Török Béla és Huttai Katalin házasságából egy fiúgyermek született; Török Antal, aki később a Váci Járási Tanács elnökévé avanzsált. A rendkívül értelmes, kitűnő kvalitású és szolid modorú fiatalember – területi instruktorként – a minisztertanácsnál is teljesített szolgálatot.

Rövidre szabott életét a Pest megyei Állami Biztosító igazgatójaként fejezte be. Naponta járt be Budapestre – munkahelyére – autóbusszal. Egy reggelen – célhoz érve – nem szállt le a buszról. Elaludt. Örökre. Megállt a szíve, miként az édesapjáé.

János bácsi nyugalmat találva Huttay Katalin oldalán 69 éves korában 1968. október 19-én hunyt el. Kicsit befelé forduló csendes ember volt egész életében, nem az a típus, aki könnyen köt barátságot, noha sokan szerettek volna barátkozni vele. Az erőt sugárzó robosztus testi alkat, s a kicsi morcos tekintet azonban nemes szívet takart. A felsőgödi emberek őt sem nagyon ismerték, mert nem forgott köztük. Viszont aki hozzáfordult, azon lehetőségeihez képest mindig segített. Ezek a lehetőségek sok felsőgödi fiatalt indítottak el az egzisztencia teremtés útján.

Szerdahelyi János és Bendász Gizella házasságából egy fiúgyermek született; **Kálmán** 1930 január 11-én Felsőgödön .

Az iskoláskort elérve szülei a bentlakásos, váci – Jeszenszki

nevet viselő – felekezeti intézetbe írták be. Érdekességként említhető, hogy az intézetben a 7-es számot kapta jelölésként, és ettől kezdve megmagyarázhatatlan mitikus idegenkedés alakult ki benne a 7-számmal szembe. amely egy életen át kísérte, s amelyhez ismétlődően kötődött valamilyen nem kívánatos esemény. Erre gondolt édesanyja halála napján is, aki 77-éves korában, 1977-évben, 7-ik hó 7-én hunyt el, és őt is 77 éves korában érte a halál.

A 4 elemi iskola elvégzése után a Váci Kegyestanítórendi Piarista gimnáziumban kezdte meg középiskolai tanulmányait. Két év után azonban szülei ismét bentlakásos internátusban helyezték el, ez úttal az Esztergomi Ferenceseknél. Az érettségit viszont már az óbudai Árpád gimnáziumban tette le, miután az egyházi iskolákat államosították.

Az esztergomi iskola és nevelés jót tett neki. Mentálisan és fizikálisan sokat erősödött, megtanult küzdeni, keményen dolgozni az eredményekért, sőt a sikerekért. Itt ismerkedett meg közelebbről a kosárlabdával oly annyira, hogy később a Honvéd kosárlabda csapatában is megállta a helyét. Budapesti lakósként is gyakran megfordult Felsőgödön, annál is inkább, mivel a F.T.K, az-az a Felsőgödi Testgyakorlók Körének igazolt labdarúgója lett. Érintkezési kapcsolataiban a közvetlenség, a barátságosság, a jóhiszeműség, és az empátia jellemezte. Amerre csak megfordult barátokat szerzett magának, melyek közül nem egy – életre szólóan – tartósnak bizonyult. Nem lehetett vele összeveszni. Talán ebből is eredeztethető, hogy baráti köre széles, sokrétű, s az egyszerű beosztottjaitól a kanadai egyetemi professzorig terjedt. Nem befolyásolják sem szakmai, sem rangbeli, sem politikai motívumok. Politikai pártnak soha sem volt tagja, efféle vitákban soha sem vett részt. Keresztény szellemű neveltetéséből premisszaként – habár ezt soha sem mondta ki – tartotta és gyakorolta a parancsot, hogy „szeresd felebarátodat, mint tennen magadat".

A katonai szolgálat letelte után a Pest Budai Vendéglátó Vállalatnál helyezkedett el beruházási munkatársként. Levelező úton szerzett építészmérnöki diplomát a Budapesti József Nádor Műszaki Egyetemen. A beruházási főosztály vezetőjeként ment nyugdíjba. Több évtizedes szakmai gyakorlatát a Budapesti Kereskedelmi és

Vendéglátóipari Főiskola is hasznosította, ahol meghívott tanárként is munkálkodott.

1953-ban kötött házasságot Kálóczi Erzsébettel, a 17-éves, reményteljes kosárlabdázóval, akivel a Honvéd szakosztályában ismerkedtek össze. A házasság véget vetett mindkettőjük sport karrierjének. Erzsike; amellett, hogy kitűnő háziasszonyként ellátta a családot, munkát is vállalt, s naponta járt Csepelre, ahol munkaügyi tisztviselőként dolgozott egy vállalatnál. Az ő keresete is hozzájárult ahhoz, hogy Gödön, a Duna partján egy csinos, minden komforttal felszerelt nyaralót építhessenek fel, s mikorra Erzsike elérte a nyugdíjas kort, minden készen volt. Éppen befejezték a fűtésrendszer korszerűsítését, ami annyit jelentett, hogy budai lakásukban egy gombnyomással működésbe hozhatták a rendszert és bármikor meleget varázsolhattak a téliesített üdülőben. Erzsike az első napon az üdülő fagyos udvarán megcsúszott és nyílt lábtörést szenvedett. Nem telt el egy hónap, amikor is a balesetből eredően tüdőembólia lépett fel és a kórház folyosóján, várakozás közben, 2000. március 9-én, 64 éves korában meghalt.

Házasságukból egy leány- és egy fiúgyermek született. Ennek következményeképpen nyugdíjas korában egy merőben új szerep várt Kálmánra, amelyet ő boldogan vállalt és teljesített. Ezek közé tartozott, hogy sorban a negyedik – 2 esztendős – unokájára kellett minden csütörtökön ügyelnie és vele foglalkoznia. Ezek a napok jelentették számára az ünnepet. Az egyik csütörtöki napon – 2007. június 3-án – azonban nagy baj történt. Miközben játszadozott Tamáskával, hirtelen rosszul lett. Azonnal kórházba szállították, de már nem lehetett segíteni rajta. Agyi katasztrófa végzett vele. Ismerősei köréből senki sem akarta

Szerdahelyi Kálmán és családja a Gödi nyaralóban. Balról állnak Szerdahelyi László, Törökné, Szerdahelyi Erzsébet, Szerdahelyi Kálmán ölében Zsófia unokája, mellette felesége, elől Török Dénes és fia Marcel

elhinni, hiszen, – bár közel a 80-hoz – nagyon jól tartotta magát. Megőrizte fiatalos küllemét, nem hízott el, nem őszült és nem kopaszodott. Leszámítva egy-két gyermekkori gyengélkedést, és apró panaszt, soha sem betegeskedett. Az utóbbi években – inkább csak környezete noszogatására – enyhe vérnyomás emelkedéssel kezelték, ami korához képest normális állapotnak is volt tekinthető. Halála előtti napon érkezett haza egy kéthetes egyiptomi túráról.

Gyermekeiről és unokáiról

Szerdahelyi Erzsébet 1954. december 3-án született Budapesten. Érettségi után az Országos Meteorológiai Intézetnél helyezkedett el. Itt ismerkedett meg Török Dénessel, a Televízióból jól ismert meteorológussal, akivel házasságot kötött. A házasságból egy leány – Török Zsófia – és egy fiú – Török Marcell – született. Az előbbi 1980. jan. 3-án, az utóbbi 1984. június 1-én. Török Dénes 2008. szeptember 13-án rákbetegségben elhunyt.

Szerdahelyi László 1962. január 2-án született Budapesten. Érettségi után – egy időre – a magyar könnyűzene területére is kirándult, nem akármilyen eredménnyel. Vezetője, egyben gitárosa, énekese, dalszerzője volt az ismert és népszerű „Azok a fiúk" nevű együttesnek. Közben építészmérnöki diplomát szerzett és – édesapját követve – ezen a pályán ér el mind nagyobb sikereket, s válik a szakma egyre kiemelkedőbb egyéniségévé. Jelenleg a budapesti székhelyű Aspectus Arhitectura Zrt. vezérigazgatója. 2004-ben megnősült, feleségül vette Bajkai Judit közgazdászt. Házasságukból két fiúgyermek született, Szerdahelyi Gergő 2002. augusztus 15-én, és Szerdahelyi Tamás 2005. március 10-én.

[1] Rexa Dezső: Dunamenti nyaralóhelyek, Alsógöd és Felsőgöd 1934-ben, p.306.
[2] U.o.
[3] U.o.
[4] Nagy Ferenc miniszterelnök előterjesztésében
[5] U.o.

BALÁZS ISTVÁN

Egy iskolai napom 1945-ben

Valaki finoman rázogat

- Kelj már föl, te hétalvó!

- Hét óra van, hasadra süt a nap! – hallom anyám hangját. Lassan nyitom ki a szemem, – redőny résein beszűrődik a reggeli fény. Nem fűlik a fogam a felkeléshez, nyújtózom egy nagyot, majd lassan kikászálódok a jó meleg dunna alól, de szívesen aludnak még tovább.

- Sipirc felkelni!

- Elkésel az iskolából! – és szeretetből rápaskol a fenekemre. Kapom magam, gyorsan öltözöm, mert a szoba meglehetősen hideg. Sose fűtöttük a szobát, csak a konyha volt elviselhetőbb, a nagy sparhelt jól befűtötte, egész nap ott tartózkodtunk.

Ha nagyon hideg napok következtek, apám nagyvasalójával egyszer-kétszer átvasalta az ágyat és meleg téglát tett a lábamhoz.

Automatikusan tettem a dolgom, lehajtottam a kikészített plánta teát, majd menet közben befaltam a fél karéj zsíros kenyeret, hónom alá csaptam a rongyszatyrot és futottam a sarki boltba, kenyérért.

Az üzlet kietlen és üres, kukorica liszt, melasz, lámpaüveg és petróleum volt kapható.

Egy nap kétszer mentem üzletbe, reggel kenyérért, este tejért, ami kimondottan az én reszortom volt. Általában sikerült, úgy huszadiknak beállnom a sorba, soromat feladni nem lehetett, inkább az iskolából kések, minthogy kenyér nélkül maradjon a család.

Elővettem a kenyérjegyeket, szépen kisimogattam, majd sorba raktam. Apám 20 dkg-ot, anyám és én 15 dkg-ot kapott egy napra. Szépen kiszámoltam, egy napi 50 dkg, s négy napi jegyet előkészí-

tettem, – egy 2 kg-os kenyérre valót. Már csak én tudtam számon tartani ezeket a milliárdokat. Különösen amikor felül bélyegezték.

A pénz naponta vesztette el értékét, s így a kenyér ára is naponta változott.

Ha szerencsém volt, maradt tízezer millpengőm, ezért kértem egy deci melaszt, ez volt a sorbaállásom ára. A fűszeres néni direkt faggyús pohárba adta, tudta hogy nem süteménybe lesz.

Lassan mentem a kenyérrel, és mire hazaértem el is nyalogattam a melaszt.

Örültem, hogy egy pár napig nem kell kenyérért mennem, reggelenként egy-egy órával tovább alhatok.

A kenyeret nagyon be kellett osztani, anyám először ketté vágta, felét gondosan becsomagolta, a másik felét megint kettévágta.

Ez a negyed vekni volt egy napi fejadag, melyből nekem, két kis karéj jutott.

Hazaérve felkaptam a fa iskolatáskát, és már futottam is az iskolába.

- Állj már meg!
- Elhagyod a fejedet! – kiáltott utánam anyám
- A tüzelőt már megint itthon hagyod?

Mi gyerekek, minden nap két-három hasáb fát vittünk az iskolába, ami a napi fűtésre volt elég. Egyszer el lehetett felejteni, de másodszorra már hazaküldtek és beírták az intő könyvbe. Igazolatlan hiányzásnak vették, 50 óra után már osztályt kellett ismételni..

Minden nap másik fiú volt a kályha felelős, és csak a tűz kezelése volt a feladata. Begyűjtötte a fát, sorba rakta, majd begyújtott és egész délelőtt vigyázott a tűzre, még felelni se kellett.

Fél karéj kenyérért mindig átengedtem a tüzelési posztot, valamelyik nagyobb fiúnak.

Hálásak is voltak érte, ha kellett megvédtek, hosszú távú védelmet élveztem.

Dolgozat írás, felért egy napi szünettel, Karaszi testvérek, kihúzták a könyökcsövet, bele egy papírcsomót, a füst gomolyogva ömlött a kályha résein, ilyenkor a tanításnak vége szakadt.

A táska melyet nagyapám készített, akkora volt hogy belefért az olvasókönyv, és a kétoldalas palatábla. Füzet, ceruza hiánycikk, a ruszkik is Pravdába csavarták dohányukat.

A tábla mely hajdan anyámé volt, egyik oldala kockás, másik oldala három vonalas. Tartozott hozzá egy kis szivacs és négy kréta.

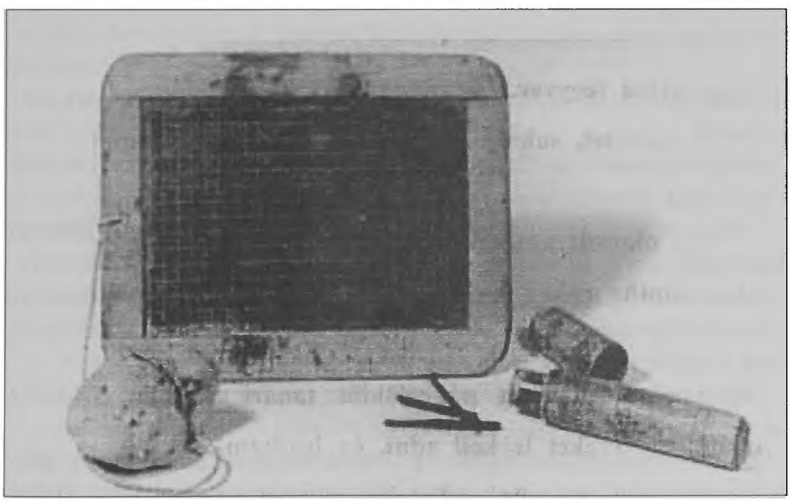

Régi palatábla újra divat

Ezen tanultunk meg írni, számolni, s tanultuk meg a szépírást, vonaltól vonalig. Ha nem sikerült csak letöröltük és kezdtük elölről.

Órák közötti szünetek voltak a legjobbak, mi kisebbek golyóztunk, nagyobbak snúroztak, vagy fegyvereiket mutogatták egymásnak, persze lopva.

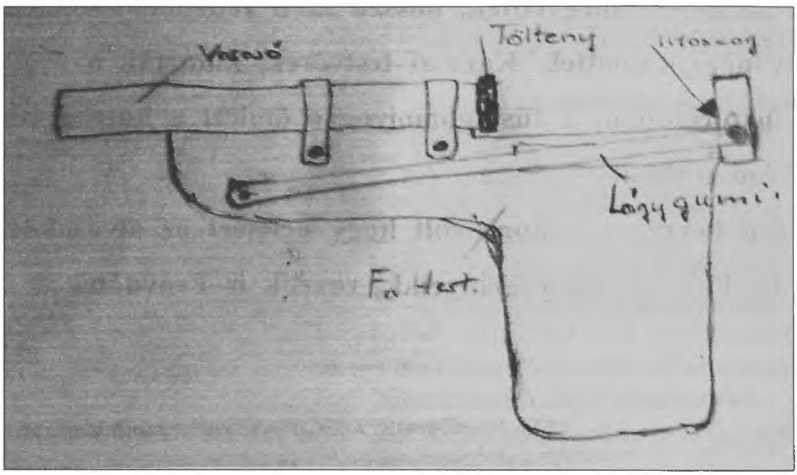

Saját készítésű fegyver

Saját készítésű fegyverek voltak, a géppisztoly töltény, fél puskaporral.

Vissza gondolva, – halálos fegyver volt, mi meg közelről néztük a nagy fiúk lövöldözéseit.

Némelyik nagyon jól szuperált, tíz méterről eltalált egy dinnyét Tanítóink ilyen kicsinységre nem reagáltak, azt hitték kéménykulccsal durrogtatunk. Persze az se volt veszélytelen, az én kéménykulcsomba annyi gyufát tömtem, hogy robbanás után úgy kinyílt, mint a tubarózsa.

Nem nagyon tartották be a szünetet, soha sem annyian fejeztük be a napot ahányan elkezdtük.

Emlékszem milyen riadalmat okozott amikor vállamon egy páncélököllel jelentem meg az iskolába, mintha rühes lettem volna, még a tanítóim is menekültek előlem.

Én, mint aki jól végezte dolgát letettem a páncélöklöt tanári ajtajába. Ők mondták, hogy a talált fegyvereket le kell adni, én leadtam. Hős voltam, másnap nem kellett mennünk iskolába, a rendőrség nagy apparátussal lezárta az iskolát, és láss csodát, reggelre valaki megfújta, hűlt helye volt a páncélökölnek.

Még később is furcsa osztály volt a miénk, együtt járt a 10 évestől a 16 évesig mindenki. Felvidékről több száz családot telepítettek be, és az elhagyott nyaralóházak megteltek új telepesekkel.

Így aztán utcánk egyik oldala Pestről kitelepített grófokkal, bárokkal népesült be, itt lakott a Csekonics báró, Pick szalámi gyáros, Másik oldala a betelepített felvidéki magyarokkal, Sztuhár, Honfi család.

Az utcát még keresztbe kettéosztotta a tankárok, melyet éjszakánként szeméttel, salakkal töltögettek.

Mi itt játszottunk napestig, az árok mélyén és a vadgesztenye fák tetején.

Bandába verődve harcoltunk, vadgesztenye volt a lőszerünk, estére kékzöldre dobáltuk egymást, és bunkereket ástunk a partoldalba.

Külön jelző rendszerünk is volt, egy félméteres légvédelmi hüvelyt drótra kötöttünk, kalapáccsal, morzézva jeleztünk egymásnak.

Soha nem tudtam a határt, már erősen sötétedett, mire anyám kiabálására haza vergődtem.

Az a fránya tej. Mindig elfelejtettem hogy este is van egy feladatom, tejért menni.

A község másik végén volt a tejkiosztó, az esti fejesből hat kanna tejet hozott egy szekér, az akkor szerveződött magán gazdák jóvoltából.

Nem álltam be a sorba, segítettem bevinni a kannákat, így mindig jutott egy liter.

Anyám csak csodálkozott, hogy milyen gyorsan hazajövök.

- Alig mentél el már itthon is vagy – nézett rám kérdően.

- Manci néninek tegnap se jutott.

- Nekem sikerült! – válaszoltam félvállról.

Korán feküdtünk, petróleumlámpa meglehetősen büdös és sötét volt. Petróleumra nem költöttünk, apám az oroszoktól kapott egy hordó benzint, mi avval világítottunk, sóval keverve szépen égett.

A marhasót, Nemeskéri egyik üres pajtájából hoztuk, olyan koszos fekete volt, hogy mindennek kinézett, csak sónak nem. Megnyaltuk nehogy mást lapátoljunk be. Apám precízen elmagyarázta.

- Ha nem vagyok itthon neked kell megtöltened a lámpát.

- Gumislaggal leszívsz egy litert benzint, és beleteszel 4 kanál sót.

- Addig kevered, míg a só el nem olvad,

- Érted?

- Ha rosszul csinálod, felrobbanunk.

Ebben az ínséges időben, kis állatokat is tartottunk, volt vagy 20 tyúkunk, a padlásfeljáróban és négy anyanyulunk, a pincében. Apám a nyulakat, én a csirkéket neveltem.

Nem adtam volna át senkinek, mivel a tojással is én gazdálkodtam.

Szombatonként csak köszöntem, és mentem a Moziba, zsebembe lapult a belépőjegy, az egy tojás.

Cserekereskedelem jól működött, első 5 sor egy tojás a többi kettő, de elfogadták még a hagymát, burgonyát, lisztet is.

Engem nem érdekelt mit játszanak, persze nem is volt nagy választék.

Volt hogy hetekig ment egy film, nekünk nem számított, csak film legyen.

Mai fejjel csodálkozom is, hogy mennyire nem féltették a gyerekeiket az akkori szülők, pedig aztán volt minden, lőszer, fegyver, amerre csak néztél.

Hónapok alatt nagy változás történt, földosztás, begyűjtés, államosítás, tanács rendszer, ki ne felejtsem, a Lódenkabátot.

„Ez a kabát, nagyon meleg,
Nem hordhatja kulák gyerek
Mi már többé nem fázunk
Mert Lóden kabátba járunk "

Aki nem lódenban járt az klerikális reakciós volt, vagy egyszerűen a munkásosztály ellensége. Apám csak annyit mondott:

- Forr a világ fiam, egyiket betelepítik, másikat kitelepítik!

Tudod – „Verekedő pásztorok között, jó dolga van a farkasnak."

„Úgy néz ki, most a farkasok győznek."